جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل کان زهوقا

در اوان میمنت اقتران کتاب لاجواب کافی در ابطال اقوال فرقه نجدیه مسمی

تحفه دستگیریه جواب اثنا عشریه

تالیف حبر نحریر مولوی غلام دستگیر ہاشمی شاگرد حضرت میانصاحب قصوری قدس سره

در مطبع مصطفائی لاہور طبع شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

تقریظ بر تحفۂ دستگیریہ از حضرت استاذ العلماء ملاذ الفضلاء زبدۃ المتقین مولانا الحافظ نور الدین
چکوڑی والا سلمہ اللہ تعالی شاگرد رشید حضرت مولانا غلام محی الدین بگوی کلاں رحمہ الرحمن
اللہ اکبر کبیرا والحمد للہ حمدا کثیرا ثم اعلم ایہا المنصف الطالب للحق انی قد طالعت ہذا الکتاب
المسمی بالتحفۃ الدستگیریہ حرفا حرفا فوجدتہ لؤلؤا ودررا منثورا وغیر مخالف للکتاب والسنۃ وتعامل
السلف والخلف وحقا مشہورا وصادفت مبانیہ حصینا محفوظا ومعانیہ مرصوصا وصدقا مسدلا
ودلائلہ لاعناق النجدیۃ سیفا مسلولا وبراہینہ من اللہ منصورا فتثبت واستمسک باذیال الحق
تصیر بفضل اللہ فی الدارین مسرورا وکثیرا ما طالعت رسائل المخالفین اعنی الوہابیین النجدیین
المتعصبین نعم جدت دعاویہم فاسدۃ ودلائلہم کاسدۃ فتجنب عن اشباہہم متمسکا بالکتاب و
السنۃ واقوال المتقدمین المجتہدین فی الدین وتعاملہم لانہم قطاع الطریق ولصوص الدین یطعنون
علی السلف العظام والخلف الکرام بالاشراک والابداع واختلال النظام معاذ اللہ معاذ اللہ وانا اقول
لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم امنت باللہ وبما قال اللہ علی ما اراد اللہ وامنت برسول اللہ وبما قال
رسول اللہ علی ما اراد رسول اللہ اللہم اہدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیہم غیر المغضوب
علیہم ولا الضالین ٥ یا رسول اللہ اسمع قالنا ٭ یا حبیب اللہ انظر حالنا ٭ اننی فی بحر ذنب مغرق
خذ یدی سہل لنا اشکالنا ٭ کتبہ احقر المسلمین الحافظ نور الدین تقریظ از عمدۃ العلماء زبدۃ
الفضلاء مقبول رب العلمین مولانا الحافظ کرم الدین تلمیذ رشید حضرت مولانا حافظ صاحب ممدوح
لما رأیت تحت کل حرف ہذا الکتاب نورا اشرقا ووجدتہ بین الحق والباطل ممیزا وفرقا و
منہ اہل الحق ضاحکا ومسرورا قلت جاء الحق وزہق الباطل ان الباطل کان زہوقا اللہم اجز

مؤلف المدقق وباحسن الاعمال الموفق خیر الجزاء عنی وعن سائر اہل السنۃ والجماعۃ الی یوم
القیمۃ من قال آمین جعلہ اللہ من الآمنین ٥ قرۃ العینین چو چنین جسنین آمد این کتاب
یا ضیا جاوید از خورشید نور ش در مزید   منکر او یا کہ خفاش است از ضعف بصر
یا معاند حق عاق والدین ہمچون یزید   کتبہ خوشہ چین از خرمن اہل یقین حافظ کرم الدین
تقریظ از حضرت ختم المحققین خاتمۃ المدققین مولانا عبد اللہ بن صدر الدین ساکن چکب عمر منہ ضافا الجرات
بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی انزل الکتاب والہدی وانقذ بہ من کان علی شفا فامن من بہ
فقد استمسک بالعروۃ الوثقی ومن کذب بہ فان الجحیم ہی الماوی والصلوۃ علی نبیہ المجتبی ورسولہ المصطفی
المشرف بکلمۃ اللہ العلیا وسوف یعطیک ربک فترضی وعلی آلہ واصحابہ الذین ہم نجوم الہدی و
مصابیح الدجی والسلام علی سراج امۃ المصطفی وعلی من اتبع الہدی وبعد فقد فسد الزمان و
کثر العدوان وعدم المعوان واللہ المستعان ٥ اشکو الی اللہ سبحانہ ٭ تقلب الدہر وعدوانہ ٭ نعوذ باللہ
لاحول ولاقوۃ الا باللہ لاسیما من شیوع الطائفۃ النجدیۃ الوہابیۃ الغندیۃ الشیخ النجدی رئیسہم
ومرأسہم ومنقولات ابن تیمیۃ سندہم واساسہم کل صناعتہم تحریف السنۃ والکتاب وجل بضاعتہم
الخیانۃ فی نقل اقوال الاصحاب وہم المتحیرون فی التیہ بلا الدلیل فاضلوا کثیرا وضلوا عن سواء السبیل
ولیت ما السبب لعناد الانبیاء والشہداء وما الموجب لمحو آثار الاولیاء والصلحاء وکیف یجتمع الایمان
مع بغض الرسول وکیف لا یرتفع الاسلام بطعن الفحول فالآن قد اشتہرت دلائلہم وکثرت مسائلہم
واتسعت حبائلہم وانطبعت رسائلہم واما اصحاب المعقول والمنقول وارباب الفروع والاصول و
فضلاء الشریعۃ الحنفیۃ البیضاء وعلماء الملۃ الحنیفیۃ الغراء فقد فللوا اسیافہم المسلولۃ وکللوا ارماحہم
المصقولۃ فتری کان تحلل البکم بلسانہم ونزل الصمم باذانہم فالبعض من اہل السنۃ والجماعۃ فقد
القوۃ والاستطاعۃ لیطابق معہم باللسان وقلبہ مطمئن بالایمان البعض قائل من مخافۃ جندہ

عسى الله ان یاتی بالفتح او امر من عنده حتی ان الفاضل الجلیل و الکامل النبیل و الالمعی المحقق و اللوذعی
المدقق وهو الذی اعطاه الله حظا من حسن الصورة والاسم واصطفاه علینا وزاده بسطة فی العلم والجسم صاحب
التقریر والتحریر الحبر النحریر الشهیر بغلام دستگیر الهاشمی حفظه الله الملک القدیر عن شر الشریر قد شمر
عن ساق الجد فی رد شبهاتهم وبالغ فی کد موسوساتهم واستیصال خزعبیلاتهم واضمحلال مزخرفاتهم جزاه
الله جزاء موفورا وجعل سعیه مشکورا فصنف کتابا عجیبا والف جوابا غریبا مبانیه فصیحة ومعانیه صحیحة
عباراته سلیسة واشاراته انیسة مسائله محققة ودلائله مدققة ماخذ نقله موجودة معتمدة ومسانید اصله مرصوصة
مستندة ما من متمسکاتهم الا وقد رد فیه وان انکر الخصم بفیه فالله بقیه عما یخفیه یرید الجاهلون لیطفئوا
ویابی الله الا ان یتمه وانی قد طالعته من الاول الی الاخر واقتبست بذلک من الحظ الذاخر والقدح
فوجدت فیه ما تشتهیه الانفس وتلذ الاعین وفی مدحه زلت الافهام وکلت الالسن فقلت لمن کان فی مجمع
قد تبین الرشد من الغی فمن کان یجادلنا من الوهابیین جار نفورا و نخرج له یوم الخصومة کتابا یلقیه منشورا
فاضحی اصحاب السنة والجماعة غالبین واعدائهم هاربین وفتح الله بیننا وبین قومنا بالحق وهو خیر الفاتحین
وقد قلت مختصرا فی اختتام تقریظه وتاریخه کتابا عجبا یهدی الی الرشد فامنا به وهذه خاتمة التحریر
علی سبیل التعجیل والله یقول الحق وهو یهدی السبیل فقط وانا العبد المتمسک بالحبل المتین شیخ عبد الله
بن صدر الدین تقریظ از حضرت فخر المتکلمین معراز لوث مولانا غلام غوث بسم الله الرحمن الرحیم
حقیقة الحمد لحقیقه وصلاة الصلوة لحبیبه رفیقه اما بعد فقد شاع کتائب تبعة ابن تیمیة فی اکناف الفجاج
بالعواد وذاع جورهم واعتسافهم فی اطراف القصور وحوالیه کالامطار والاغوار فالفوا رسائل فی عقائدهم
وصنفوا صحائف فی فوائدهم حتی صار خزعبیلاتهم مذهبا جدیدا او هفواتهم مسلکا سدیدا فزاغوا الناس عن
المنهج الواضح وراغبوهم الی طرق القبائح والفضائح والقوم من اهل السنة والجماعة فی تکذیبهم وتکفیرهم
وهم مصرون علی مذهبهم ودینهم وقد کتب بعض علمائهم جوابا لاحد عشر مسائل علی وفق العناد والا[illegible]

واورد فیه براهین اهل البدعة والضلال فشمر العالم القرم الجهید ضرغام الشریعة وصمصام الحقیقة الفاضل
النحریر مولنا غلام دستگیر الهاشمی ذیله علی نقضهم وتتبیرهم حتی الف کتابا خالیا عن الشطح واسس قصرا وسیع
السطح فی رده ونقضه وسماه بتحفه دستگیریه والقی علی هذه النسخة الشریفة استاذ الکل والملاذ المجل زبدة
العلماء وانیس العرفاء صاحب نور المعرفة والیقین وحافظ الکتاب المبین مولنا محمد نور الحق والدین الذی
یتعسر لسکونه ضلع الکجرات علی الهرات فطالعت علی ابوابه وفصوله فوجدته جوابا صوابا ولاحظت علی
محذراته ومستودعاته فرائیته حسنا وجمیلا الحق مشفوع له والباطل مدفوع عنه فبشری للمسلمین
لقد ظهر الحق بعد خموله وغرب بولها فلله در المصنف وقد کنت قبل هذا محررا جواب ذلک الکتاب
ای اثنا عشریة
بابیان الدلائل الکلامیة والبراهین الاشعریة والآن هو ایضا کالسیف المسلول علی عنق الطلوم
والجهول رب وقع حبها فی العلمین واجعلها تذکرة وموعظة للمتقین وقلت فی تاریخ ختم ترتیبه وتسوید
تبیضه وتوصیف کتابه وتحقیق خطابه لمن آمن به واسلم علیه انه کتاب عزیز لا یاتیه الباطل من بین یدیه
فقط حرره العبد غلام غوث عن مولنا واستاذنا المولوی محمد عالم کهوروی تجاوز الله عن سیئاتهم فی مقام
الابتعاد تقریظ از حضرت علامه عصر فهامه دهر عمدة اهل حق ویقین مولانا صدر الدین راجو بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله الذی خلق الانسان بالعلم والبیان وارسل الیه رسوله بالحکمة والایقان علیه الصلوة کافیا و
السلام وافیا وبعد لما رائی العالم الربانی والفاضل الحقانی مدار براهین الدینیة ومعاد دلائل الیقینیة
مولنا غلام دستگیر الهاشمی صانه الله من کل قصور وحفظه من جمیع شرور طغیان طائفة باغیة ولهب
نیران کافة طاغیة نجدیة وهابیة فی الانبیاء ومن تبعهم صلوات الله علیهم فالف رسالة سلالة فی رد نسخة صانه
کتاب یشهده المقربون ولا یمسه الا المطهرون کتاب فصل وویل للمکذبین الذین هم فیه غاو
اللهم ثبته فی قلوب المؤمنین واغفر لنا ولمؤلفه اجمعین قطعه شکر یه حجت اسلامیان
احمد و یا ئی جناب دستگیر ∴ بست راه نجدیان ژاوه گو ∴ از قم بہائے غلام دستگیر ∴

اعلان

بلا اجازت احدی قصد طبع نفرماید

تحفہ دستگیریہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اللہم صل وسلم علے سیدنا ونبینا حبیبک محمد نبی الانبیاء وشفیع الامم باعث وجود العالم و الآدم وعترتہ بعدد کل معلوم لک کلما ذکرک ذاکر وغفل عن ذکرک غافل الحمد للہ الذی من علینا بارسال الرسول الکریم الرؤف الرحیم الذی نجنا من الکفر والشرک بتعلیم التصدیق والاقرار ونہانا عن الافتراق من الجماعۃ فقال من شذ شذ فی النار وہدانا بالکتاب والسنۃ لنا سبیل ہما من السعیر جنۃ واوضح لنا معنی ایاک نعبد وایاک نستعین التی ہی مزلۃ اقدام کثیر من القاصرین (رواہ الترمذی ۱۲) فلک الحمد ربنا ولک الشکر فی الاولی والآخرۃ علے النعماء الباطنۃ والظاہرۃ ؎ حمد را با تو نسبتیست درست ٭ بر در ہر کہ رفت بر در تست ٭ رب زدنی علما والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علے خیر خلقہ وخاتم النبیین محمدن المبعوث الی کافۃ الخلائق کلہم اجمعین ہو محبوبہ ومطلوبہ ومجتباہ ومصطفاہ من العلمین الذی ہدی الضلیل عن الضلال وشفے العلیل من الاعتلال وبین لنا الحرام من الحلال ووضع عنا الاصر والاغلال ورفع ما یوجب النکال والانکال وہو شفیعنا فی الحال وعند حلول الآجال وفی القبر لدی السوال ویوم لا ینفع بنون ولا مال ولا حمیم ولا وال بابی انت

وامی یا رسول اللہ انت المحمود فی الزبر السماویۃ الالہیۃ فلا یحصر شمۃ الفضائل ولا یحصی

شرذمۃ الفواضل بکلماتنا الثنائیۃ فیھی تجل ان تحد بحد ادا وتعداد صلی اللہ علیہ وسلم یا حبیب الجمال ویا سید البشر

من وجہک المنیر لقد نور القمر ٭ لایمکن الثناء کما کان حقہ ٭ بعد از خدا بزرگ توئی قصہ مختصر ٭ وعلی

عترتہ الطیبین الطاہرین الذین ہم کسفائن العنایۃ ونجوم الہدایۃ من رکب فیہا نجی ومن اقتدی

باہا فقد اہتدی ٭ اصحاب نبی وآل سرور ٭ نور بصر اند و فخر سر ٭ ہر کس ز حلقہ بگوش در شان

والیشان بدرخشد اکبر ٭ ورضوان اللہ الاکبر علی الذین اقتفوا ولبسوا آثارہم وشعارہم فبذلوا

جہد غایتہم فی استنباط الاحکام وعطفوا اعنان عنایتہم الی تحقیق عقائد الاسلام واسسوا قواعد الشریعۃ

وابرموہا وشیدوا ابنیاتہا ورفعوہا فما یقدر احد من اہل البدع والاہواء ان تزلزلہا عوجا وما استطاعوا

لہ نقبا جزاہم اللہ سبحانہ عنا وعن جمیع المسلمین خیرا جزیہ الائمۃ عن المقلدین سیما علی راسہم

ورئیسہم الامام الاعظم وقدوتنا الاقدم سیدنا وامامنا الصوفی ابی حنیفۃ نعمان بن ثابت الکوفی

الذی فاق الآفاق مذہبہ واروی المتعطشین مشربہ وکفاہ من الفضل ما قال اللہ سبحانہ

فی حقہ وان تتولوا یستبدل قوما غیرکم ثم لایکونوا امثالکم وحسبہ من النعت ما بشر البشیر صلی علیہ

القدیر بشانہ لو کان الدین عند الثریا لذہب بہ رجل من ابناء فارس حتی یتناولہ ٭ لقد زان

البلاد ومن علیہا ٭ امام المسلمین ابو حنیفۃ ٭ باحکام وآثار وفقہ ٭ کآیات الزبور علی الصحیفۃ

فما فی المشرقین لہ نظیر ٭ ولا فی المغربین ولا بکوفۃ ٭ فقد قال ابن ادریس مقالا ٭ صحیح النقل

فی حکم لطیفۃ ٭ بان الناس فی فقہ عیال ٭ علی فقہ الامام ابو حنیفۃ ٭ ورضی اللہ تعالی

عن اولیاء امتہ واصفیاء ملتہ الذین اقتبسوا انوار الائمۃ واکتنفوا النعمۃ واتصفوا اثبات

المجاہدۃ ورکضوا فی میدان المشاہدۃ ومہدوا البساط قوانین الطریقۃ وبراہینہا واظہروا اسرار

الشریعۃ وبینوا مضامینہا خصوصا عن اورع المتورعین واتقی المتقین سیدنا ومولانا الشیخ

المجتہد غوث الاعظم ابی محمد عبد القادر المکین الامین الذی اعطی لطفیل المحبوب المطلق

نصیبا من محبوبیۃ الرحمانی فہو باجماع المسلمین المحبوب السبحانی فمن ثم صار مسجود الخلائق ومحبوب

قلوب الانس والملائک ٭ انس وملک بر قدمش سر بنہاد ٭ او سر پا بر سر افسر بنہاد ٭ وای

فضل اکمل من تلقبہ عند الخالق والخلق بمحی الدین وای منقبۃ اجل من تواتر کراماتہ وانتشار

ولایتہ واستقامتہ فی العلمین ٭ عبد لہ فوق المعالی رتبتہ ٭ ولہ المحامد والفخار الافخر ٭

ولہ الفضائل والمکارم فی الہدی ٭ ولہ المناقب فی المحافل تنتشر ٭ ولہ التقدم والتعلی

فی العلی ٭ ولہ المراتب فی النہایۃ تکثر ٭ غوث الوری غیث الندی نور الہدی ٭ بدر الدجی

شمس الضحی بل انور ٭ ما فی علاہ مقالۃ لمخالف ٭ فمسائل الاجماع فیہ تسطر ٭ اما بعد بر رای ارباب

دیانت وتقوی واصحاب کیاست وذکا در پردہ وخفا نخواہد بود کہ درین زمان سفاہت

اوان وقاحت آثار علم مندرس ست وطلال افضال منطمس اعتبار ومقدارش از دلہا دور

افتادہ احکام قصورش رو بفتور نہادہ ازہار ریاحینش پژمردہ گلعذاران بہارش

دل افسردہ اشجارش مقلوع وانہارش مقموع شموس واقمارش در غروب ثوابت وسیارش

در افول اصحاب وارباب ارتحال فرمودہ احبار واخیارش انتقال نمودہ علاوہ برین نابجنس

از علم رغبت وجہلا طالب نقص وحماقت رحال وجمال چند ازکمال حکمت را وبال وضلال میانکارند عقلا فضول

ونزد جہلا مقبول ست پری بنہفتہ رخ ودیو در کرشمہ وناز ٭ بسوخت عقل ز حیرت کہ اینچہ بوالعجبی

است ٭ ہمہ از تحصیل حق مصروف اند وعنان توجہ از صراط مستقیم معطوف کفر را دین امید نند

ووہم را یقین اہل سنت را مبتدعین میگویند وبدعتیان را اہل سنن ومتشرعین ہیہات ہیہات

نامند از علم مگر اسم ونیست از دین مگر رسم اما کسانیکہ در نظر جہلا علماء نامدار اند ومفتیان

باوقار اکثر ایشان جماعہ اند کہ سینہا از حسد وکینہ مملو دارند وقلوب از عیوب ممتلی پیشہ ایشان

تفسیق و تکفیر علماء ربانی است و حرفه شان توهین و تحقیر اولیاء حقانی غائت اجتهاد اینان نقل
است از کنز و کفایه یا ماعاری و بے بہرہ اند از فہم روایہ و درایہ مدلول الشان را با دلیل ارتباطی نے
و مدعا اینہا را باسند اختلاطی نے مختار شان اخذ وفاقا است بقول مرجوع و مرجوح مردود و اتباع راجح
و اتصاف بانصاف از طباع اینان مفقود و معہذا از تقلید مجتہدین نا راض اند و تلفیق عمل و عمل بحدیث
را مرتاض لا استنباط الاحکام و بیان الحلال و الحرام یقرؤن آیۃ و حدیثا و الحال انہ علی قلوبہم اکنۃ
فلا یکادون یفقہون حدیثا بر متابعت شیخ النجد عبد الوہاب ثابت قدم اند و برائے ترویج عندیات
واہیات وہی رسانیدم سے بیخبر دے چند زخود بیخبر ٭ عیب بینند بزعم ہنر ٭ دو دشوند ار بدرماغ
رسند ٭ باد شوند ار بچراغے رسند ٭ مصداق ما صدق این مذکور رسالہ اثنا عشریہ مولوی غلام علی
ساکن قصور است کہ در ضمنش بر اکثر از علماء معتبر و اولیاء مفتخر حکم شرک و کفر جاری فرمودہ بلکہ در شان
باریتعالی لب بسوء الادب کشودہ و ترجمہ بعضے از سور زبور را کہ کلام الہی است مقولہ بد مذہبی وا
نمودہ و بعضے از احادیث عظمت شان نبوی علیہ الصلوۃ و السلام کہ در کتب دینی اثر و سائر است
داخل موضوعات ساختہ الحاصل در اظہار وہابیت خود کوس لمن الملک نوختہ و با اینہمہ کر و فر کلام
بے نظامش از آغاز تا انجام بے ربط و مضمون خبط مرویاتش بے ترتیب و بے انتظام و منقولاتش
بیموقع و بے القیام کما لا یخفی علی من طالعہا من المہرۃ البررۃ درینصورت بعضے از صاحبدلان خدا آگاہ
و ہم برخی از متحابون فی اللہ این خاکپائی درویشان بل فی الحقیقۃ ننگ ایشان را ارشاد فرمودند و تاکید
اکید نمودند کہ بالضرور مراین رسالہ را جواب باصواب مستنبط از زبر معتبرہ و کتب معتمدہ باید نوشت
و این امر را بر تمامہ امور مقدم باید دانست لہذا حسب الفرمائش آنحضرات بعد از استخارہ مسنونہ
جوابے مختصر نامخل و خالی از طوالت ممل مستخرج از اسفار دینیہ منیفہ مجموعہ آثار و اخبار وثیقہ نیاز ساختم
و بہ تحفہ دستگیریہ و رد اثنا عشریہ نامیدم حق جل و علا شاہد است و کفی باللہ شہیدا

کہ مباشر نشدم این عمل را مگر حسبۃً للہ و ابتغاءً لمرضات اللہ بے شائبہ حسد و ریا و ضد نفس و کبر یا فرجا
القبول من اللہ رب الارباب و الیہ المرجع و المآب و ہو اعلم بالصواب فہا انا اشرع فی المقصود متوکلا
علی رب المحمود علیہ الصلوۃ من الملک الودود قولہ ورد این کلمہ بوجہ من الوجوہ جائز نیست نہ بطور
استعانت و تقرب و نہ ما سوائے این ہر دو اما بطور استعانت و تقرب از انکہ استعانت از اموات چہ در امور
اختیاریہ و چہ در غیر آن ہرگز جائز نیست اہ حامداً و مصلیاً میگوید عبد ضعیف کہ اولا باید فہمید کہ
معنی کلمہ محترمہ یا شیخ عبد القادر شیئاً للہ نزد اہل سنت بدو وجہ است وجہ اول آنکہ یا شیخ عبد القادر اعطنی
شیئاً اکراما للہ تعالی مما اعطاک اللہ من الفیوض الباطنیۃ و ہمین است منقول از حضرت قیوم
زمان قطب دوران شیخ مشائخنا جناب شاہ عبد اللہ المعروف بشاہ غلام علی دہلوی قدس سرہ وجہ
دوم آنکہ امدونی شیئاً اکراما للہ بالدعاء من اللہ تعالی در وجہ اول التماس است کہ القاء فیوض باطن
فرمائید و در دوم عرض است کہ بدعا و التجا از جناب کبریا فلان حاجت من بنجح امید و درین ہر دو صورت
استعانت است از انجناب غوثیت مآب چون این مطلب مرکوز خاطر گردید حالا باید شنید کہ استعانت
دو قسم است اول حقیقی کہ مستقلہ کاملہ عبارت از انست دوم مجازی کہ نا مستقلہ کنایہ از وست اول
مختص بذات پاک او تعالی است از غیر او نا جائز چہ معین در حقیقت و مستعان حقیقی ہمان است چنانچہ
ایاک نستعین و اذا استعنت فاستعن باللہ دال بر انست و دوم از غیر او تعالی باعتقاد آنکہ مظہر عون
الہی است جائز قال اللہ تعالی یا ایہا الذین آمنوا استعینوا بالصبر و الصلوۃ در مرقاۃ شرح مشکات مسطور
است و ہو المستعان لکمال علیہ حصر و ایاک نستعین فلا یجوز استعمال الاستعانۃ فی غیرہ حقیقۃ و لکن
یستعمل مجازا اہ حضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی در رسالہ تفہیمات نوشتہ اند لا یشفی المریض
الا و لا یرزق مرزوقا و لا یکشف ضرا الا ہو معنی ان یقول لشیء کن فیکون لا بمعنی التسبب العادی
الظاہری کما یقال شفی الطبیب المریض و رزق الامیر الجند فہذا غیرہ و ان اشتبہ فی اللفظ اہ

و در تفسیر عزیزی در معنی ایاک نستعین مذکور است درینجا باید دانست که استعانت از غیر بوجهیکه اعتماد بر آن
غیر باشد و او را مظهر عون الهی نداند حرام است و اگر التفات محض بجانب حق است و او را یکی از مظاهر
عون دانسته و نظر بکارخانه اسباب و حکمت او تعالی در ان نموده بغیر استعانت ظاهری نماید دور از عرفان
نخواهد بود و در شرع نیز جائز و وارد است و انبیاء و اولیاء این نوع استعانت بغیر کرده اند و در حقیقت
این نوع استعانت بغیر نیست بلکه استعانت بحضرت حق است لاغیر انتهی و ازینجاست که گفته اند
که از مشک و قرنفل شنوی * از طره آن جعد مسلسل شنوی * هر نکته ز بلبل که بپی گل شنوی * گل گفته
بود گرچه ز بلبل شنوی * و اما استعانت و استمداد از اولیاء ذو الجلال بعد از انتقال ثابت و متحقق
است هم نزد فقهاء و هم اولیاء و هم متکلمین و هم حکماء آری بعضے فقها انکار هم نموده اند مگر لفقا
قول اینها را باطل گفته رد فرموده اند کما تعرفه آنفا محدث معنوی شیخ محمد عبد الحق دهلوی که منکر
هم بر ایشان جا بجا انتقاد میگیرد در ترجمه مشکات در کتاب الجهاد از اثبات فقها و اولیا منقول است
و هذه عبارته اما استمداد به اهل قبور منکر شده اند آنرا بعضے فقهاء اگر انکار از جهت آنست که سماع و علم
ایشانرا بر اثر ان و احوال ایشان نیست بطلان او ثابت شد و اگر بسبب آنست که قدرت و تصرف
مر ایشانرا در ان موطن تا مدد کنند بلکه محبوس و ممنوع اند و مشغول آنچه عارض شده است مر ایشانرا از
محنت و شدت پس ممنوع است که این کلیه باشد خصوصا در شان متقین که دوستان خدا اند شاید که
شود ایشانرا از قرب در برزخ و قوت بر شفاعت و دعا و طلب حاجات مر زائران را که متوسل اند بدیشان
چنانکه در روز قیامت خواهد بود چیست دلیل بر نفی آن و تفسیر کرده است بیضاوی کریمه و النازعات
غرقا الآیه را بصفات نفوس فاضله در حال مفارقت از بدن که کشیده میشوند از ابدان و نشاط میکنند
بسوی عالم ملکوت و سیاحت میکنند بحظائر قدس پس میگردند بشرف و قوت از مدبرات و لیست
چه میخواهند ایشان باستمداد و امداد و آنچه نامی فهمیم از ان اینست که داعی محتاج فقیر الی الله

خدا را و طلب میکند حاجت خود را از جناب او تعالی و توسل میکند بروحانیت این بنده مقرب
مکرم در درگاه عزت وی و میگوید خداوندا ببرکت این بنده تو که رحمت کرده بر وی و اکرام کرده
او را و لطف و کرمیکه بوی داری بر آورده گردان حاجت مرا که تو معطے کریمی یا ندا میکند این
بنده مقرب را که ای بنده خدا و ولی وی شفاعت کن مرا و بخواه از خدا که بدهد مسئول و مطلوب مرا و قضا
کند حاجت مرا پس معطی و مسئول و مامول پروردگار است تعالی و تقدس و نیست این بنده در میان
مگر وسیله و نیست ایشانرا فعل و قدرت و تصرف نه اکنون که در قبور اند و نه در ان هنگام که زنده
بودند در دنیا و اگر اینمعنے که در استمداد و امداد ذکر کردیم موجب شرک و توجه بما سوے حق باشد
چنانکه منکر زعم میکند پس باید که منع کرده شود توسل و طلب دعا از صالحان و دوستان خدا در حالت
حیات نیز و این ممنوع نیست بلکه مستحب و مستحسن است بالاتفاق و شائع است در دین و اگر میگویند که
ایشان بعد از موت معزول شده اند و بیرون آورده شدند از انحالت و کرامت که بود ایشانرا در
حالت حیات چیست دلیل بران یا گویند که مشغول و منجذب شدند بعالم قدس و مستهلک باشند در لاهوت
پس این کلیه نیست بر دوام و استمرار تا روز قیامت نهایت آنکه فائده استمداد عام نباشد
ممکن است که بعضے را حالت انجذاب و مشغولی طاری شده باشد که بجهت آن شعوری و توجهی بعالم
نمانده باشد و تصرفی در وی نی چنانچه درینعالم نیز از تفاوت حال مجذوبان و متمکنان ظاهر است
الی قوله و آنچه مروی و محکی است از مشائخ اهل کشف در استمداد از ارواح کمل و استفاده از ان
خارج از حصر است و مذکور است در کتب و رسائل ایشان و مشهور میان ایشان حاجت نیست که ذکر کنیم آنرا
و شاید که منکر متعصب سود نکند او را کلمات ایشان عافانا الله من ذلک آری مروی و مسنون در زیارت
سلام بر موتی و استغفار مر ایشانرا است و قرائت قرآن است و لیکن درینجا نهی از استمداد نیست پس
انکار برے امداد مر موتی را و استمداد از ایشان هر دو روا باشد بر تفاوت حال زائر و مزور

الی قوله وکلام درینمقام بجد اطناب وتطویل کشیده برغم منکران که در قریب این زمانه فرقه
پیدا شده اند که منکر اند استمداد و استعانت را از اولیاء خدا که نقل کرده شده اند از دار فانی بدار
بقا و زنده اند نزد پروردگار خود و مرزوق و خوشحال اند و متوجهان بجناب ایشانرا مشرک بخدا و
عبده اصنام میدانند و میگویند آنچه میگویند اهـ و در شرح عربی بعد ازین مبحث میفرمایند
وما لهم بذلک من علم ان هم الا یخرصون اهـ و هم درین ترجمه مینویسند و این امر محقق و مقرر است
و نیست منکرین استمداد را هیچ علم بلکه نیستند آنها مگر دروغ میگویند ۱۲
نزد اهل کشف و کمال از ایشان تا آنکه بسیاری را فیوض از ارواح رسیده و این طائفه را در اصطلاح
ایشان اویسی خوانند امام شافعی رحمه الله گفته قبر موسی کاظم تریاق مجرب است مر اجابت دعا را
وحجة الاسلام امام محمد غزالی گفته هر که استمداد کرده میشود بوی در حیات استمداد کرده میشود بوی
بعد از وفات و سید احمد مرزوق که از اعاظم فقهاء و علماء مشائخ دیار مغرب است گفت که روزی
شیخ ابو العباس حضرمی از من پرسید که امداد حی اقوی است یا امداد میت من گفتم قومی میگویند
که امداد حی قویتر است و من میگویم که امداد میت قویتر است پس شیخ گفت نعم زیرا که وی
در بساط حق و در حضرت اوست و نقل درین معنی ازین طائفه بیشتر از آن است که حصر و احصا
کرده شود و یافته نمیشود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح که منافی و مخالف این باشد
و رد کند این را الی قوله در شرح شیخ ابن حجر مکی هیثمی در شرح حدیث لعن الله الیهود والنصاری
لعنت کند حق تعالی یهود و نصاری را که گرفتند
اتخذوا قبور انبیاءهم مساجد گفته که این لعن بر تقدیر یست که نماز گذارد بجانب قبر از جهت
پیغمبران خود را سجده گاه ۱۲
تعظیم وی که آن ممنوع است باتفاق و اما اتخاذ مسجد در جوار پیغمبر یا صالحی و نماز
گذاردن نزد قبر وی نه بقصد تعظیم قبر و توجه بجانب قبر بلکه بنیت حصول مدد از وی تا کامل
شود ثواب عبادت ببرکت قرب و مجاورت مر آن روح پاک را حرجی نیست و ران اهـ هرچند
استمداد از ارواح اولیا در بسیاری کتب دین موجود است مگر از آنجا که در اکثر معاملا

شرعیه بدو شاهد عدل اکتفا میرود لهذا از بعضے تصانیف ختم المحدثین خاتمة المفسرین که نزد منکرهم
از جمله معتبرین اند چنانچه در رساله خود سند ها از ایشان آورده یعنی حافظ الحکام کتاب عزیز مولانا شاه
عبد العزیز دهلوی اثبات استمداد به اهل قبور منقول گردد و کفی بنا شاهدین عدلین آری نقل از
ترجمه بند بسیاری از فقها و محدثین بلکه بعضے مجتهدین مذکور شده در تفسیر عزیزی در ذیل تفسیر آیت
یعلمون الناس السحر بعد از بیان اقسام سحر میفرمایند درینجا باید دانست که اکثر اقسام سحر را اذکیای امت
مصطفویه علی صاحبها الصلوة والتحیة اصلاح نموده کفر و شرک را ازان دور کرده استعمال کرده اند
الی قوله و اصلاح قسم سیوم تحصیل ربط به ارواح طیبه صلحا و اولیاست که اکثر اویسیه مشربان
بعمل مے آرند و در حوائج خود و دیگر خلق به آن منتفع میشوند و در طریق تحصیل آن نیز طهارة
و تلاوت و ارسال ثواب صدقات برائی آن روح منظور میدارند اهـ لطیفه ازینجا بظهور
پیوسته که اذکیای امت مرحومه که کنائیت از علماء اعلام و اولیاء عظام است شرک و کفر را رد
کرده بدین استمداد و انتفاع از ارواح اولیا منتفع میشوند مگر حیف است بر حال اغبیائے امت
که فی الواقع اعدائی این ملت اند تا هنوز این انتفاع را شرک و کفر میگویند و بر تکفیر منتفعین
بدان که مومنین کاملین اند فتواها نوشته اعمالنامه خود سیاه کرده خسر الدنیا والآخرة میشوند
خوار و زیانکار در دنیا و هم آخرت ۱۲
فیا لهم ان لم یتوبوا و ویل لهم ان لم یاوبوا و در همان تفسیر فتح العزیز است و دفن کردن
پس وای برایشان اگر توبه نه نمایند و عذاب است آنها را اگر رجوع ازین نکنند ۱۲
گویا مسکنے برای روح ساختن بنا بر آن است که ز اولیاء مدفونین و دیگر صلحاء مومنین
انتفاع و استفاده جاری است و آنها را افاده و اعانت نیز متصور اهـ و هم دران تفسیر
مفسر است و بعضے از خواص اولیاء الله را که آله جارحه تکمیل و ارشاد بنی نوع خود گردانیده
اند درینحالت هم تصرف در دنیا داده و استغراق آنها بجهت کمال وسعت مدارک آنها
مانع توجه باین سمت نمیگردد و اویسیان تحصیل کمالات باطنی از آنها می نمایند و ارباب

مطلب
[illegible]

لطیفه
ماخوذ از تفسیر فتح العزیز

حاجات ومطالب حل مشکلات خود از انها میطلبند ومی یابند وزبان حال آنجها
درانوقت هم مترنم بابنمقالت است ع من آیم بجان گر تو آئی بتن ۞ اهـ جامع کمالات
خفی وجلی مولانا الحاج ابو البرکات محمد تراب علی درکتاب تدقیقات راسخات شرح
تحقیقات شامخات نوشته وفی الرسالة العزیزیة استمداد از اولیاء چنانکه در زندگی ایشان
میکنند همچنین بعد ممات ایشان بکنند جائز است یعنی بالاستقلال از ایشان چیزی
استمداد نکنند اهـ والضاً فیها مدد خواستن دو طور میباشد یکی آنکه مدد خواستن از مخلوقی
مثل آنکه از امیر وبادشاه نوکر وگدا در مهمات خود مدد میجویند وعوام الناس از اولیاء دعا
میخواهند که از جناب الهی فلان مطلب ما را درخواست نمائید این نوع مدد خواستن در شرع
از زنده ومرده جائز است دوم آنکه بالاستقلال چیزیکه بجناب الهی خصوصیت دارد مثل دادن
فرزند یا بارش باران یا دفع امراض یا طول عمر ومانند این چیزها بی آنکه دعا وسوال از جناب
الهی در نیت باشد از مخلوق درخواست نمائید این نوع حرام مطلق بلکه کفر است اگر کسی
از اولیاء مذهب خود خواه زنده باشد خواه مرده این نوع استمداد خواهد از دائره مسلمانان

فائده
مفهوم از رساله عزیزیه

خارج میشود اهـ ازینجا مفهوم شد که اگر مسلمانی از امور مخصوصه جناب الهی مثل دادن
فرزند ودفع مرض از کسی اولیا طلب کند اگر به نیت دعا وسوال از قادر ذو الجلال
گفته است حکم بکفر آن نتوان کرد والله اعلم واثبات استعانت از اولیاء منتقلین

مطلب در اثبات استمداد
به اهل قبور نزد متکلمین
واولیاء

به تحقیق متکلمین تتمه آن در رساله منتهی المقال فی شرح حدیث لا تشدوا الرحال تصنیف
بقیة السلف حجة الخلف مولانا مفتی محمد صدر الدین صدر الصدور دهلی که منکر
هم از ایشان در رساله خود سند آورده مذکور است وهذه عبارته وانتفاع بر اثر از قبور
اولیاء وصلحا نزد وقع است وبسبب کثرت حصول فیوض وفتوح از ارواح متق

اولیاء جای انکار نمانده ونزد صوفیه کرام بمنزله مشاهدات ومحسوسات است وآثار
عجیبه ومنافع عظیمه دران یافته اند وبهر انتفاع از زیارت قبور واتیان مشاهد مشرفه
آنست الی قوله ومتکلمین بدیگر دلائل عقلیه آنرا ثابت کرده اند امام فخر الدین رازی
گوید هرگاه بیاید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب
قبر را پس بسبب این دو تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله معنوی وعلاقه
خاص اگر نفس مزور قویتر باشد نفس زائر مستفیض گردد وعلامه تفتازانی گفته
نفع میرسد بزیارت قبور زیرا که نفس مفارق را نحو تعلقی هست به بدن وبه تربتی
که دفن کرده شده است دران هرگاه زیارت کند زنده مر آن تربت را ومتوجه شود
بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات واضافات اهـ ودر کتاب
کشف الغطا هم از امام رازی وشرح مقاصد علامه تفتازانی همچنین عبارت منقول

مطلب در اثبات استمداد
به اهل قبور نزد حکماء

است واثبات استمداد به اقوال حکماء برخی ازان در تدقیقات راسخات است بنقل
رساله حضرت رئیس المتکلمین مولانا رشید الدین شاگرد رشید حضرت شاه عبد العزیز
صاحب ناقلا از تحقیقات حضرت مولانا رفیع الدین برادر حضرت شاه صاحب علیهما الرحمة
وهذه عبارته وفی الرسالة الرشیدیة ناقلا عن التحقیقات الرفیعیة اما اثبات استمداد
از ارواح موافق اقوال حکما پس آنچه بعضی از اجله تابعان اشراقیه در رساله ترجم
الالواح گفته که مراد از آیت کریمه والمدبرات امرا ارواح کاملین اند که جدا شده اند از
ابدانها به تحقیق آنها تدبیر میکنند امور کمالات را والقا میکنند آن امور را در دلهای طالبان
والامداد گاری طالبان مینمایند به حاصل کردن کمالات مانند عقول مجرده نوری که منزه اند از آمیزش
نقصان شرور اهـ ومثل اینست در بیضاوی وحسینی مذکور اگرچه بیان جواز استمداد

باستمداد از چهار گروه باشکوه صورت اختتام پذیرفت مگر بنظر تناسب یک فائده

و تتمه در خیر ارقام می آید تا این مبحث باحسن وجوه انجام یابد فائده بنقل عبارت ترجمه

مشکوة واضح گشت که حضرت امام شافعی ابن عم النبی فداه امی و ابی بجواز استمداد از

اہل قبور قائل اند وہم حافظ ابن حجر مکی در قلائد نوشته است لم یزل العلماء و ذوو الحاجات

یزورون قبر الامام ابی حنیفة رض و یتوسلون به الی الله تعالی فی قضاء حوائجهم منهم الامام

الشافعی یقول انی لاتبرک بابی حنیفة و اجیٔ الی قبره فاذا عرضت لی حاجة صلیت

رکعتین و سئلت الله عنده فتقضی سریعاً اه کذا فی التحقیقات الشامخات و ہمچنین

استاد المحدثین مایه افتخار سید المرسلین علیه الصلوة من رب العلمین اعنی حضرت امام اعظم

از قبر بعضے ائمه ہدی استعانت نموده اند چنانچه حضرت مولوی علی محمد خلف و تلمیذ حضرت

مولوی یار محمد ملتانی محدث و مدرس لاثانی در رساله خود مینویسید در فتاوی عقائد المقتدیٰ

فی مسائل الہدیٰ در فصل تعظیم علویه آورده که و عن محمد بن الحسن الشیبانی و عن ابی یوسف

و عن وکیع رحمهم الله تعالی ان ابا حنیفة رض کان یزور قبر الامام محمد الباقر و ابی جعفر الصادق

و یکنس علی بابه و یعطی للمجاورین فتوحاً و یطلب الاستعانة منه فی الامور اه تتمه

باید دانست که بسیاری از علماء عظام جواز استمداد از ارواح اولیا باستنباط از آیات

متکاثره و احادیث متوافره ثابت کرده از انجمله است آنچه از منقولات ماسبق ہویدا شد

و از انجمله است آنچه امام ابوسعید سالمی صاحب تصنیف در علم کلام در چند ابواب کتاب

به بیان این مطلب پرداخته نقل عبارتش موجب طوالت است کتاب بجنس موجود

من شاء فلیطالعه و از انجمله است آنچه در تدقیقات راسخات نوشته پوشیده نماند که

در بیان جواز استمداد بقول و فعل حضرت امام اعظم و امام شافعی رضی الله عنهما

تتمه در بیان آنکه بسیاری از علما جواز استمداد از ارواح از آیات و احادیث استنباط کرده اند

و حذراً عن الاطناب بر یک آیت و دو حدیث اکتفا نموده آید اما الآیة فقوله تعالیٰ

و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احیاء و لکن لا تشعرون طور استدلال بر

جواز استمداد ازین آیت آنکه حیات شہدا از نص قرآنی بثبوت پیوسته و قائل بودن

جمہور صحابه و تابعین به ادراک و شعور ارواح و بقائی آنها بعد از موت در تفسیر بیضاوی

مرقوم است و سابقاً تفصیلش مبین شده و ظاہر است که این حیات نیست مگر ارواح

ایشان را پس امور متعلقه بروح از جنس احیا باشند و شکی نیست در آنکه استمداد از احکام

متعلقه بروح است پس درینحکم نیز مثل احیا باشند و در حالت حیات شہدا و اتقیا استمداد

از ایشان بدعا و التجا در جناب او تعالی نزد مانعین ہم امتناعی ندارد پس ہمچنین

بعد موت دنیوی شان نیز ممنوع نباشد و ہرگاه باین دلیل استمداد از شہدا جائز شد

از غیر ایشان نیز که باعتبار ایمان و تقوی و مجاہده و جہاد بانفس اماره باعتبار اماتت

مقتضیات قوی بہیمیه در حکم شہدا بودند جائز خواہد شد چراکه مدار استمداد بر بقای

روح بعد موت و قرب منزلت او عند الله است و ہمین معنی غیر شہدا را نیز حاصل میباشد پس از

شہدا نیز جائز باشد کذا فی الرسالة القاسمیة و اما الاحادیث الخ اه حضرت

قاضی ثناء الله پانی پتی که نزد منکرہم اعتبار بسیار دارند چنانچه در رساله خود بحجج

ایشان سند گرفته است در رساله تذکرة الموتی اولیاء را بحکم شہدا در حیات

داده اند و بدین عبارت تہا بل احیاء عند ربہم اقول شاید مراد آن باشد که حقتعالی ارواح

ایشان را قوت اجساد میدہد ہر جا که خواہند سیر کنند و اینحکم مخصوص بشہدا نیست انبیاء

صدیقان از شہدا افضل اند و اولیا ہم در حکم شہدا اند که جہاد بانفس خود کرده

و جہاد اکبر است و رجعنا من الجہاد الاصغر الی الجہاد الاکبر ازان گفته است اه

واز انجمله است آنچه در کتب فقه حنفیه مثل فتاوی عالمگیریه وجوهره نیره وفتاوی
لآلی فاخره فی احوال الآخره نوشته اند که والافضل الدفن فی المقبرة التی فیها قبور
الصالحین اهـ واحادیث معتبره که این مسئله را سند اند بعضے از انها در شرح صدور امام
جلال الدین سیوطی ودر برزخ وتذکرة الموتی مذکور ومستند اند شمه آن از تذکرة الموتی
که عبارتش فارسیست منقول میشود وهذه عبارتها ابن عساکر از ابن عباس از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم روایت کرده که وقتیکه بمیرد یکے از شما نیک کنید کفن او وجلدی کنید
در انجاز وصیت او وعمیق کنید قبر او ودور کنید او را از همسایه بد گفته شد یا رسول الله
صلی الله علیه وسلم همسایه صالح نفع میرساند فرمود آری ودیلمی از ام سلمه رض همچنین روایت
کرده ابن ابی الدنیا از عبد الله بن نافع مزنی روایت کرده مردی در مدینه مرد ودفن
کرده شد انجا پس کسی او را دید که از اهل دوزخ است وغم خورد بسیار وبعد هفت یا هشت
روز دید که او از اهل بهشت است از وی پرسید گفت که دفن کرده شد با من مردی
صالح پس شفاعت کرد در چهل کس از همسایه خود ومن همدران بودم اهـ واز انجمله
است که در تدقیقات رسنحات ناقلاً از مکاتیب رشیدیه بعد از بیان چند احتمال
استمداد نوشته ودر بیوالا الفر موده میر رحمت علی صاحب محدث شافعی روایات جواز
استمداد ومایؤیده جمع کرده ام قریب بست جزو کلان مرتب شده اهـ باقیماند در
سوالی جواب طلب آن اینست که از منقولات بالا جواز استمداد به اهل قبور بر
ثابت شد ودر کلمه معوشه یا شیخ عبد القادر شیئاً لله اکثر استمداد است از بعید
برای جواز استمداد غائبانه از قبر کدام سند مبین نشده گفته آید در جواب دنجدا

مطلب در بیان اسناد جواز استمداد غائبانه

کرامات اولیاء است چنانچه در اکثر کتب عقائد مثل شرح عقائد نسفی للعلامة التفتازانی
وشرح فقه اکبر لمولانا القاری وغیرها که منکرهم از انها جابجا سند می آرد در مبحث کرامات
الاولیاء حق نوشته است که دید حضرت عمر بکرامت از منبر مدینه منوره لشکر خود را در نهاوند
که در پائین کوه مخالف در کمین است وایشان غافل تا که آواز داد امیر لشکر را که یا ساریة
الجبل الجبل یعنی ای ساریه پرحذر باش از کوه وشنید حضرت ساریه بکرامت آن آواز را
باوجود بعد مسافت واز بعضے حواشی شرح عقائد معلوم میشود که بعد فیما بین چند صد کروه بود
وحضرت محبوب سبحانی غوث صمدانی صاحب کرامات متواتره وبرکات مشهوره اند ودر تکمیل
الایمان عقائد مینویسد ووجود کرامت از بعضے صحابه واولیاء امت بطریق شهرت و
تواتر ثبوت یافته است که تردد وانکار را درانجا مجال نباشد خصوصاً از بعضے اعاظم
اولیا چنانچه غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلانی وامثال ایشان رض امام عبد الله
یافعی گفته است ان کراماته بلغت حد التواتر ومعلوم بالاتفاق ما بلغت مثلها من احد
تحقیق کرامات حضرت غوث رسیده است حد تواتر را ومعلوم است بالاتفاق که نرسید مثل او کسی
من شیوخ الآفاق اهـ وولی را بعد از موت عزل از ولایت نمیشود چنانچه در تکمیل الایمان
از شیوخ زمانه ۱۲
کتب عقائد تصریح بدان رفته بلکه شهداء واولیاء زنده اند بحیات معنوی چنانچه
از بیانش گذشته وبعضے از ان مبین خواهد شد انشاء الله تعالی ولنعم ما قال المرشد
الکامل المخدوم الاجل قدس سره ع موت ولی هست حیات ابد * قوت امداد نه زو گشت رد
خلل نیست ولی را بموت * قوت امداد نه زو گشت فوت * اگر گوئی که سماع ندا
موقوف علم غیب است وآن خاصه باری تعالی است چنانچه حضرت شاه عبد العزیز صاحب در تفسیر
... علم غیب وشنیدن فریاد هر کس از هر جا از لوازم الوهیت گفته اند میگویم که

اولیاء بر بعض مغیبات از کرامات است و حقیت و ثبوت کرامات بکتاب و سنت

لحما بین فی کتب العقائد وغیرہا در رد المحتار علے الدر المختار که نزد منکرہم باعتبار است

بینو لسید قلت بل ذکروا فی کتب العقائد ان من جملة کرامات الاولیاء الاطلاع علی بعض المغیبات

میگویم بلکه ذکر نموده اند در کتب عقائد که به تحقیق از جملهٔ کرامات اولیاء اطلاع است بر بعض مغیبات

اھ و در شنیدن فریاد ہر کس از ہر جا و شنیدن فریاد منتسبان سلسلهٔ علیا بشنوانیدن حقتعالی

و آنہم ماشاء الله فرقیت بین و رغائت بداہت نیست حاجت باقامت برہان و حجت سند دوم

چون خواہد خدا تعالیٰ ١٢

آنکه در حدیث حصن حصین که در مسند بزاز و مصنف ابن ابی شیبه و کتاب عمل الیوم و اللیلة ابن

سنی و معجم کبیر طبرانے مرویست یا عباد الله اعینونی واقعست و شراح حصن حصین از عباد الله

ملائکه یا مسلمانان از جن یا رجال الغیب مراد داشته اند و بموجب قاعده اصول که العبرة لعموم

اللفظ لا لخصوص السبب محقق فضلاء فخر استاذ علماء لاہور و قصور حضرت مولوی غلام

محفوظ لاہوری قادری در رساله خود و ہم فاضل لوذعی محقق المعی مولانا ابوالبرکات

حاجی ترابعلے لکھنوی در تدقیقات مدسخات ارواح اولیاء نیز مراد داشته اند و این

از بعید است نقل عبارت شرح حصن حصین لمولانا القاری علیه رحمة الباری در ینمقام

تمام و مقتضی مرام است و اذا انفلتت دابة یقال انفلت الشئ اذا انفلت و نفلت

بمعنی فرت و فی النہایة الانفلات التخلص فجاءة من غیر مکث فلیناد اعینوا ای اعینونی

علی اخذہا او اعینونی فی ردہا یا عباد الله المراد بہم الملائکة او المسلمون من الجن او رجال

الغیب المسمون بالابدال ز ای رواه البزار عن ابن عباس رض و روی ابن السنی عن ابن مسعود

رض مرفوعا اذا انفلتت دابة احدکم بارض فلاة فلیناد یا عباد الله احبسوا فان لله

عباد اً فے الارض تحبسه قلت حکی بعض شیوخنا الکبار فے العلم انفلتت له دابة اظنها

بغلة وکان یعرف ہذا الحدیث فقاله فحبسہا الله تعالی علیہم فے الحال وکنت انا مرة

مطلب دربیان سند دوم جواز استعانت از بعید قبر

امام نووی در اذکار نوشته که حدیث اعینوا یا عباد الله مجرب است یعنی مقاصد بر آرندہ است

مع جماعة فانفلتت منا بہیمة وعجزوا عنہا فقلته فحبسہا الله تعالی علینا فے الحال بغیر

سبب سوی ہذا الکلام ذکره النووی فے الاذکار رحمہم الله مو مص ای روی ابن ابی

شیبة ہذه الزیادة موقوفا من قول ابن عباس رض و ان اراد و فی نسخة و اذا اراد عونا

ای نصرا و اعانة او معینا و مغیثا فلیقل یا عباد الله اعینونی یا عباد الله اعینونی یا

عباد الله اعینونی ای یکررہا ثلثا ط ای رواه الطبرانی عن زید بن علی عن عقبة

بن غزوان ان نبی الله صلے الله علیه وسلم قال اذا ضل احدکم شیئا او اراد عونا

وہو بارض لیس بہا انیس فلیقل یا عباد الله اعینونی یا عباد الله اعینونی یا عباد الله

اعینونی فان لله عبادا لا تروہم وقد جرب ذلک ای وذلک مجرب محقق ط

ای رواه الطبرانی من حدیث عقبة ابن غزوان ایضا قال بعض العلماء الثقات

حدیث حسن یحتاج الیه المسافرون و روی عن المشائخ انه مجرب قرن به النجح ذکره میرک اھ

از شرح فارسی حصن حصین للشیخ مولانا ابی الفتح ملتانی رح ہم منقول میشود تا منزله

ترجمه شرح عربے گردد و اذا انفلتت دابة فلیناد اعینوا یا عباد الله ز رحمکم الله

مو مص و ان اراد عونا فلیقل یا عباد الله اعینونی یا عباد الله اعینونی یا عباد الله

اعینونی ط وقد جرب ذلک ط یعنی در مسند بزاز مرویست از ابن عباس رض که

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرموده است که وقتیکه حسبت کند دابه شخصی و برود ناگاه

پس باید که ندا کند و بگوید یاری کنید بر گرفتن دابه من اے بندگان خدا تا دابه من

بدست آید و مراد از بندہائی خدا ملائکه اند یا مسلمانان از جن یا رجال الغیب

که انہا را ابدال می نامند قوله رحمکم الله مو مص یعنے در مصنف ابن ابی شیبه مرویست

زیادتی دعائیه موقوف در قول ابن عباس رض و در کتاب عمل الیوم و اللیلة

این سنی مرویست از ابن مسعود رض مرفوع اذا انفلتت دابة احدکم بارض فلاة
فلیناد یا عباد الله احبسوا فان لله تعالی عباداً فی الارض تحبسه انتهی و حکی بعض
الشیوخ الکبار فی العلم انفلتت له دابة وکان یعرف هذا الحدیث فقاله فحبسها
علیه فی الحال قوله وان و در نسخه ایست واذا اراد یعنی در معجم کبیر طبرانی مرویست
از زید بن علی از عتبة بن غزوان رض که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرموده است اذا
خواهد یکی از شما معینی و یاری گرے را در گرفتن آن یا در تحصیل مطلبی دیگر پس باید که
بگوید سه بار این قول را که یا عباد الله اعینونی و لفظ معجم کبیر اینست قال رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم اذا اضل احدکم شیئاً او اراد عوناً وهو بارض لیس بها انیس
فلیقل یا عباد الله اعینونی یا عباد الله اعینونی یا عباد الله اعینونی فان لله
عباداً لا تروهم قوله وقد جرب ذلک ای حدیث مذکور مجربست و محقق یعنی در معجم
کبیر طبرانی مرویست نیز از حدیث عتبة بن غزوان قال بعض العلماء الثقات که
انحدیث حدیثی است نیکو محتاج اند بسوی او مسافران و منقولست از مشائخ که اینحدیث
مجربست که پیوسته باین یافت مطلب اهـ انتباه به ببینند که درین هر دو شرح
عباد الله را در حدیث عتبة بن غزوان که در طلب عون است به اطلاق خود گذاشته
اند و هم از عون مراد عام تر داشته اند فافهم و در رساله حضرت مولانا محمد محفوظ
نوشته ان الدعاء و الاستعانة بجناب الشیخ رض مثل الدعاء الذی ورد فی
الحدیث الذی نقله صاحب الحصن الحصین لعلامة البزار و الطبرانی واذا انفلتت
دابة فلیناد اعینوا یا عباد الله رحمکم الله وان اراد عوناً فلیقل یا عباد الله اعینونی
الحدیث وقال شارحه مولانا علی القاری علیه رحمة الباری المراد بهم الملائکة

او المسلمون من الجن او رجال الغیب المسمون بالابدال انتهی قلت الاولیاء
المنتقلون من دار الفناء الی دار البقاء الذین هم احیاء بالحیوة المعنویة
یدخلون فی عباد الله باعتبار شموله و عمومه للاحیاء والاموات صورةً قال صاحب
التلویح ان العبرة لعموم اللفظ لا لخصوص السبب لان التمسک انما هو باللفظ وهو
عام وخصوص السبب لا ینافی عموم اللفظ ولا ینفی اقتضائه اهـ و در تدقیقات
نجاتیه می نویسد و از انجمله است حدیثی که در حصن حصین مذکور است واذا اراد عوناً
فلیقل یا عباد الله اعینونی الحدیث وقد جرب ذلک یعنی وقتیکه بخواهد یاری
در گرفتن دابه یا مطلق پس بگوید سه بار ای بندگان خدا یاری کنید مرا و مراد
از عباد الله رجال الغیب اند یعنی ابدال یا ملائکه یا اجنه مومنه یا ارواح اولیاء و
بتحقیق تجربه کرده شده است این و در ظفر جلیل مرقوم است فرمایا ہے آنحضرت
صلی الله علیه وسلم نے کہ جب کوئی چیز گم کرے یا چاہے مدد اور حال یہہ کہ وہ ایسے
زمین مین ہو کہ کوئی انیس و ہمنشین اوسکا نہین ہے پس چاہئی کہ کہے یا عباد الله
اعینونی پس الله تعالی کے بندے ہین کہ تم نہین دیکھتے ہو میرک شاہ نے بعض علماء
ثقات سے نقل کیا ہے کہ یہہ حدیث حسن ہے اور محتاج ہین طرف اسکی تمام مسافر
اور مشائخ سے روایت ہے کہ یہہ مجرب ہے ہمقدمہ مین اور نزدیک ہے ساتہہ
اسکے فتح مقصود پر کذا ذکر الفخر والعلی اهـ مناسب مقام آن است که بجواب
وساوس و اوهام متعلقه انحدیث مقبوله علماء عظام که منکرے فکر در
مکاتیب خود سوائے رساله اثنا عشریه به ارقام آنها در ساخته پرداخته آید
تا ... دمزدتشن باقی نماند و ما علینا الا البلاغ المبین والله هو الهادی و المعین

قال او لا اینحدیث ضعیف ست مند و حجت مسئله نمیتواند شد قال الہیثمی فیہ معروف

یعنی منکر در بعضے مکاتیب

بن حسان ضعیف اھ اقول معروف بن حسان راوی ضعیف است در شیخ مگر اکه منکر از العبد ازین بحید سطور

نوشته وہذہ عبارته در فیض قدیر شرح جامع صغیر است ان للہ تعالی ملائکة

یعنی عبارت منکر در بعضے مکاتیب

یسمون الحفظة یکتبون ما یقع من ورق الشجرة تا قول وے رواہ ابن السنی و الطبرانی

من حدیث الحسن بن عمرو عن ابن حسان من سعید ابن مردویہ عن قتادة عن بریدة

عن ابن مسعود اھ وحدیث حصن حصین دیگر است که بزاز عن ابن عباس و طبرانی

عن عقبه بن غزوان و ابن سنی عن ابن مسعود رض روایت کرده اند و حدیث ضعیف

ابن سنی و طبرانی بلفظیکه منکر و غیره من الوہابین از فیض القدیر منتقل نمایند

در ہر دو شرح منقوله بالا نیست و اگر حدیث حصن حصین اختصار اینحدیث فیض

القدیر می بود بالضرور کدام شارح بیان آن میفرمود بلکه از عبارتیکه منکر درین

سطور نقل از فیض القدیر میکند و آن اینست وقال جاء فی معناہ خبر آخر اخرجه

الطبرانی الخ صراحةً مغائرت به ثبوت میرسد چراکه ہمین حدیث طبرانی ماخذ

حصن حصین است کما نقلناہ سابقاً من الشارحین و اینحدیث غیر آنحدیث است

که در فیض القدیر حکم بضعف آن نموده فقد بر عجب است از دیانت و ذہانت

این فرقه که بروایت و شرح ثقات احادیث نظر نمیکنند و بوحدت احادیث

مختلفه حکم میکنند و بدان طومارها می بندند حالا باید شنید که بیان صحت

وحسن و ضعف حدیث منصب شارح است و حدیث حصن حصین را شارحین معتبرین

بسند بعضے علما ثقات حسن و بروایت طبرانی و دیگر مشائخ محقق و مجرب

بیان امام نووی شارح صحیح مسلم معمول و مجرب شیوخ کما فی العلم ثبت انه

در بیان صحت و حسن حدیث حصن حصین

چنانچه از عبارت ہر دو شرح منقوله بالا واضح شده وہم بموجب التزام مصنف

حصن حصین که نیارد حدیثی را درین کتاب مگر که صحیح باشد نزد او اینحدیث صحیح است

چه وی از اصحاب ترجیح است و گفتنش بصحت و حسن و ضعف احادیث معتبر صریح است

چنانچه مولانا علی قاری در شرح حصن حصین مینویسد علی انی لم اجعل ہذہ الرموز

الا لعالم یری بنفسه عن التقلید و ہذا من غایة تواضع الشیخ و نہایة الضافه و الا

فہو من اہل التصحیح و من طبقه ذوی الترجیح کما یعلم مرتبته من تصحیح المصابیح فاذا حکم

بحدیث انه صحیح او حسن او ضعیف او موضوع فکلامه معتبر عند ارباب الحدیث فانه

امام فی فن علم الحدیث وکذا فی قراءة کلام القدیم اھ وہمدرین شرح مسطور است

او لمتعلم یتعرف صحیح الکتاب ای لیطلب معرفة صحیح الکتاب وہی التی التزم صاحبها

انه لا یاتی فیہا الا بحدیث صحیح عنده اھ و در شرح فارسی مذکور است علی انی لم

اجعل ہذہ الرموز الا لعالم یری بنفسه عن التقلید مشائخ فرموده اند که این مقوله

از غایت تواضع و نہایت انصاف شیخ محمد جزری است رحمه الله تعالی و اگر نه این

شیخ از اہل تصحیح است و از طبقه اصحاب ترجیح و حکم او بصحت یا حسن یا ضعف یا وضع

حدیثی از احادیث معتبر است نزد محدثان که امام است ہم در علم حدیث و ہم در علم

قراءت الی قوله و این کتاب التزام کرده است مولف رحمه الله که نیارد درآن

حدیثی را که صحیح است نزد او اھ چون اینقدر مختصر از صحت و حسن حدیث مبحوثه

بخاطر عاطر سامعین گردید به یقین خواہند گردید که مقوله منکر سبحان الله

عبارت بعضے مکاتیب منکر فرقه

حدیث اعینونی یا عباد الله به صحیح گفتن که احدی از ارباب حدیث آنرا بعنوان

حدیث معنون نکرده اند بلکه ہر یک به تضعیفش ہمه اتفاق اند دیانت و ذہانت

بعید مینماید اھ بلاریب ناشی از ندارت و غباوت است علل الافهام است که
من علل الاجسام لیت شعری مراد از ہر یک کدام محدثین اند آنچه منکر صاحب
تضعیفش صرف از فیض القدیر تحریر ساختند و آنهم به نقل از رسائل و ہابیه خرا
بر و اختند جوابش ہمان بود که شنیدند و دندان شکنی خطائش آنکه دیدند اکنون
سوق مقال بفرض محال است یعنی اگر کسے از اہل علم حدیث حصن حصین را ضعیف
گوید مضائقه ندارد چه ما را اسناد صحت و حسن آن از منقولات سابقه کافی و وافی
است اما نمیدانی که بعضے محدثین در روایت بعضے احادیث صحیحین ہم تکلم و جرح
نموده اند چنانچه شیخ محقق عبد الحق در شرح سفر السعادت بنقل از امام ابن الهمام
مینویسد زیرا چه تحقیق اخراج کرده است مسلم در کتاب خود از بسیاری روات
که سالم نیستند از جرح و ہمچنین در کتاب بخاری جماعه اند که تکلم کرده شد در ایشان اھ
قال پس از تمام حدیث ثابت شد قطعاً که مراد ملائک اند وقتیکه خود حدیث مصرح
مراد باشد احتمال را کجا گنجایش ماند اھ اقول در ینکلام بر شراح حصن حصین که بالاتفاق
علماء اعلام اند بنا بر ذکر احتمالات ثلثه و مراد بعباد الله طعن نمود و شاد کلا تخو طعن آن بزرگوار نیند
بلکه فهم قاصر خودش مطعون است چرا که مراد ملائکه از عباد الله در حدیث فیض القدیر است
و در حدیث حصن حصین عباد الله بعموم خود است و عموم بالضرور مقتضی احتمالات است
و سابق مبین شد که حدیث حصن حصین بحدیث فیض القدیر در الفاظ و روایت
مغائر است و قاعده العبرة لعموم اللفظ را فراموش نباید نمود که النسیان موجب
للنقصان مثل مشهور و سائر است قال در شرحی از شروح حصن حصین یافته نشده
که احدی از شراح این احتمال کرده باشد که مراد از عباد الله ارواح کاملین اولیا است

اقول حضرات شراح بدیگر احتمالات مطعون گشتند اگر صراحت این احتمال کردندی
نزد منکر که تابع ہوست ملعون شدندی از علماء دیگر بموجب قاعدهٔ اصول که تصریح
بدین احتمال شنیده به آن کجا گرویده بلکه قال حافظ محمد محفوظ صاحب که نامش از کسے
نشنیده و در کتابی ندیده و نه صاحب تصانیف مشهوره اند از ہیچ یکے از شراح حصن
حصین نقل فرموده که این احتمال بعید نوشته باشد اھ اقول از آباء و اجداد منکر
که از جلهٔ اصحاب استقامت و ارباب کرامت بودند منقول است که این رساله را از مغتنمات
کبری و مستندات عظمی می انگاشتند آری کسیکه بمقوله انا خیر منهم قائل باشد و از طریقه
آبائی کرام که علماء و اولیاء عظام باشند منحرف و مائل چرا آنرا ساقط الاعتبار
و عدیم الاشتهار ندانند طرفه تماشاست که برائے ادخال انبیا و اولیا در من دون الله
قاعدهٔ العبرة لعموم اللفظ را شب و روز حفظ جان و ورد زبان میدارند
و رینجا ازان اغماض نموده کان لم یکن می انگارند واه واه گاہی چنین شوره
وری و گاہی چنین بے نمکے مخفی مباد که نزد منکر مراد از عباد الله ملائکه اند و استعانت
از انها بحکم حدیث جائز میداند چنانچه درین سطور جابجا مینویسد پس باید شنید که
ملائکه روحانی اند کما فی التفسیر الکبیر و اعلم ان علی کلی القولین فهذه الارواح
تکون مشرقة الهیئة خیرة سعیدة و ہی المسماة بالصلحین من الجن و بالملائکة
و تکون مظلمة شریرة شقیة و ہی المسماة بالشیاطین اھ و ہمدرین تفسیر در ذیل
قوله انه ان ابلیس ہل کان من الملائکة نوشته است و لان من المشهور ان الله
تعالی ان الملائکة روحانیون اھ و در تفسیر عزیزی در بیان اصول و کلیات
نوشته و روح یا نیک محض است و آنرا فرشته گویند یا بد محض و آنرا شیاطین نامند

استعانت از ملائکہ کہ منکر قائل آنست تناقض ہم ثابت ہست معاذ اللہ کہ احادیث حبیب
خدا کہ مصداق وما ینطق عن الھویٰ است مناقض قرآن شود و سابق مذکور شد کہ مراد
استعانت از وایاک نستعین و امثالہ حقیقی مختص باو سبحانہ ہست و استعانت مجازی از غیر جائز
بآیت و حدیث فتذکر آمدیم بر سر ایراد باقی اسناد سند سوم آنکہ حضرت شاہ عبد العزیز صاحب
در رسالہ عزیزیہ نوشتہ اند کہ استمداد بہ اہل قبور از نزدیک و دور جائز است و ہذہ عبارتہ
ملخصاً استمداد از اموات خواہ نزدیک قبور باشد خواہ غائبانہ اگر بہ این طریق است
کہ یا فلان از حضرت حق تبارک و تعالیٰ حاجت مرا بخواہ و تشفیع من بشو پس ظاہر جواز
آنست زیرا کہ درین صورت شرکے نمی آید مانند استمداد از صلحا بدعا و التجا در حال
حیات اھ کذا فی التدقیقات الراسخات و حضرت شاہ رفیع الدین صاحب برادر
شاہ عبد العزیز صاحب کہ حضرت ایشان در تفسیر عزیزی بمدح آنہا پرداختہ اند برادر
فضائل آئین بکمالات آگین شیخ محمد رفیع الدین سلمہ اللہ تعالیٰ و زادہ فی الدنیا
والدین فتوحاً و برکات متواتراً و متوالیاً اھ و در رسالہ اسرار المحبت نوشتہ اند
المحبۃ مع الاحیاء الحاضرین نافعۃ عاجلاً و آجلاً و اما مع الاموات فنافعۃ فی الآجل
بشرط الاہلیۃ و الایمان و اما فی العاجل بشرط دوام التوجہ و تخلیۃ القلب
معہ فی الخلوات و مداومۃ ذکرہ و کثرۃ النداء لہ والیہ مع ارسال الثواب الیہ
والاحسان الیٰ اہلہ فتلک کثیراً ما یفتح باب الاویسیۃ و یعطی منفعۃ الصحبۃ اھ
ازینجا ثابت شد کہ محبت بہ اموات خواہ حاضر باشند خواہ غائب نفع آن در دنیا
بہ این طریق حاصل آید کہ مدام در خلوت متوجہ بہ ایشان باشند و ذکر و ندا بنام ایشان
بسیار کنند و ثواب طعام و کلام بہ ایشان برسانند و بہ اولاد و احفاد شان احسان

یا مختلط از نیک و بد و آنہا دو قسم اند جن و ارواح بنی آدم اھ درینصورت استعانت
از ارواح کاملین کہ بموجب بیان تفسیر عزیزی در معنی آیت و اذ قال ربک للملائکۃ
انی جاعل فی الارض خلیفہ روح را علم بہ قواعد کلیات و قصد و اختیار از ملائکہ بیشتر
و بسیار ہست چرا جائز نباشد اگر گوئی کہ ملائکہ بحکم الٰہی برائے استعانت مامور اند گویم
مدبر بودن ارواح صلحا و کملا ہم از بعضے تفاسیر بہ صدر مسطور قال پر بدیہی است
کہ مراد از اعینونی یا عباد اللہ طلب عون بفعل اختیاری است چرا کہ در حدیث بصیغہ
شرط و جزا واقعست الیٰ قولہ و افعال اختیاریہ مذکور از دادن آب و نان و
پارچہ قطعاً از ارواح متصور نیست پس احتمال آنکہ مراد از عباد اللہ در حدیث ارواح
کاملین اولیاء اللہ باشد محال اھ اقول اولاً دعوائے بدیہی را بدلیل ثابت کردن
نزد اطفال مکتب مسخرہ شدنست و از ہمین قماش ہست سخنان این طائفہ مبتدعہ در
رسائل مستحدثہ و ثانیاً مراد از استعانت از ارواح اولیا طلب آب و نان تصور کردن
کار گرسنہ چشمانست آری سے تشنہ در خواب آب مے بیند ۔ و نزد اہل سنت
ارواح اولیاء بہ انجاح مطالب بدعا و التجا و ہم بہ القاء فیوض باطنیہ قادر اند
باقدار خدا جل و علا از منقولات سابقہ ہمین یک سطر تفسیر عزیزی حفظ باید کرد
کہ برائے رد و ابطال این اوہام خام کافی و وافی است و اویسیان تحصیل کمالات
باطنی از آنہا می نمائند و ارباب حاجات و مطالب حل مشکلات خود از آنہا
طلبند و می یابند اھ قال اگر بفرض محال از عباد اللہ این مراد داشتہ آید پس
تناقض شود بہ بسیاری از آیات قطعیہ و احادیث صحیحہ اما آیات پس
وایاک نستعین و اما احادیث فاذا استعنت فاستعن باللہ اھ اقول و

نمائید پس ازین امور اکثر اویسیه را نفع میرسد اگر گوئی که در عبارت رساله عزیزیه
استمداد از احیا مشبه به است و این استمداد در حضور میباشد و مشبه که استمداد به اموات است
چرا غائبانه جائز داشتند گویم سر در این آنست که بعد از موت بر رفع علائق و عوائق
بدنیه دنیویه علم روح اکمل و اتم میگردد بدینجهت بعد مسافت مانع توجه روح مستمد
نمیشود و در تفسیر عزیزی تحت ان کتب الابرار لفی علیین (شعور و ادراک ارواح بعد از موت صافتر و روشن تر است کذا فی التفسیر العزیزی) نوشته اند و مقام
علیین بالای هفت آسمان است الی **قوله** و ارواح نیکان بعد از قبض در انجا
میرسند و مقربان یعنی انبیا و اولیا در ان مستقر می مانند و عوام صلحا را بعد
از نویسانیدن و رسانیدن نامهای اعمال برحسب مراتب در آسمان دنیا یا در میان
آسمان و زمین یا در چاه زمزم قرار میدهند و تعلقی بقبر نیز این ارواح را میباشد
که بحضور زیارت کنندگان و اقارب و دیگر دوستان بر قبر مطلع و مستانس
میگردند زیرا که روح را قرب و بعد مکانی مانع این دریافت نمیشود اه اگر گوئی
که ازینجا توجه روح باوجود بعد مسافت بقبر خودش ثابت شد و توجه روح
مستمدین درینجا مذکور نیست میگویم که غرض همینست که روح را قرب و بعد مکانی
مانع دریافت نیست و این بالقطع ثابت شد و توجه پیران کبار بمریدان خود
از قریب و بعید هم ثابت است در شرع چنانچه حضرت قیوم زمان دستگیر دوجهان
مظهر کمالات خفی و جلی جناب شاه غلام علی دهلوی قدس سره در مقامات
مظهریه در فصل بیان نسب شریف از حضرت غوثیت منزلت جناب شمس الدین
حبیب الله میرزا مظهر جانجانان شهید قدس سره نقل میفرمایند و هذه عبارته
هرگاه ذکر حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه درمیان می آمد صورت مبارک ایشان

حاضر میشد بارها ایشان را بچشم سر دیده ایم و التفات ها بحال خود یافته اه و هم
درین کتاب مستطاب میفرمودند التفات حضرت غوث الثقلین رض بحال
متوسلان طریقه علیه ایشان (یعنی حضرت شهید رضی الله عنه ۱۲) بسیار معلوم شد با هیچکس از اهل این طریقه ملاقات
نشده که توجه مبارک آنحضرت بحالش مبذول نیست همچنین عنایت حضرت خواجه
نقشبند بحال معتقدان خود مصروفست مغلان (یعنی هیبت ۱۲) در صحرا با وقت خواب اسباب
و اسپان خود در حمایت حضرت خواجه میسپارند و تائیدات از غیب همراه ایشان
میشود درینباب حکایات بسیارست تحریر آن باطالت میرساند اه سند چهارم آنکه
جواز نداء استمدادی بصاحب ولایت با وصف بعد مسافت از فائده که علامه
ابن عابدین رح بر هامش رد المحتار علی الدر المختار نوشته است مستفاد میشود
و عبارتش اینست و قرر الزیادی ان الانسان اذا ضاع له شئ و اراد ان
یرده الله تعالی فلیقف علی مکان عال مستقبل القبلة و یقرء الفاتحة و یهدی
ثوابها للنبی صلی الله علیه و آله و سلم ثم یهدی ثوابها لسید احمد بن علوان و یقول
یا سیدی احمد یا ابن علوان ان تردّ علیّ ضالتی و الا نزعتک من دیوان الاولیاء
فان الله یرد علی من قال ذلک ضالته ببرکته اجهوری مع زیادة کذا فی شرح
منهج للسیداوی رحمة الله علیه اه بگوش هوش باید شنید که این ثقه صاحب
کتاب فقهیه نقل از علماء اعلام مینویسد که مالک چیز گم شده برائی حصول
مفقود بعد از رسانیدن هدیه فاتحه و درود حضرت سید احمد بن علوان را
ازو در ندا کند و در رد ضاله خود از ایشان استمداد جوید حقتعالی ببرکت
نام نامیش گم شده را بمالک برساند درینموقع اطلاع بر حال و شان حضرت

احمد بن علوان مناسب مکان است مولانا ابو الفرج محمد فاضل الدین وثیا لے
قادری در بیان الاسرار شرح قصیده غوثیه نوشته است اقول لابد ان نعلم ان
الشیخ احمد البدوی من مریدی الشیخ الاجل السید عبد القادر الجیلانی رضی الله عنه
وارضاه عنا کان او لا یقطع الطریق تاب علی ید الشیخ الاجل حین توجه الی بغداد
لتحصیل العلوم ببرکة صدقه فیما کان له من اربعین دینارا مخیطة تحت ابطه والقصة
مشهورة اه انتباه ازین بیان وجه ندا بحضرت سید احمد بن علوان برائے ارباب
فضائل نشان مخفی و محتجب نخواهد بود اگر گوئی که طلب گم شده از سید احمد چه معنے
دارد گویم نیت اینست که از جناب خدا باستدعا مطلب من وا نماید و اگر ازین
کرامت گم شده بسلامت رسید بولایت ایشان نخواهم گروید حق جل و علا برائے
ابرار شان مفقود موجود گردانده و در حدیثی که ترمذی آنرا صحیح و حسن گفته در
وصف اولیا وارد شده لو اقسم علی الله لابره اه و در بیان الاسرار مسطور است
قال شیخ مشائخنا العلامة العینی خاتم محققی الحنفیة واذا کان مرجع الکرامات
الی قدرة الله تعالی کما تقرر فلا فرق بین حیاتهم ومماتهم فانها محض خلقه وایجاده
لها اکرمهم بها واجراها علی ایدیهم والسنتهم فتارة یدعی بهم وتارة بالتوسل
الله تعالی بهم ولیس لهم مشارکة للباری سبحانه البتة فلا یظن بمسلم ولا بعاقل
توهم ذلک فضلا عن اعتقاده اه حالا مناسب است اصلاح دو سه کج فهمی منکر که
بیان بعضی مکاتیب که رد برخی ازان گذشته نوشته اول آنکه قال در حاشیه
عبارت بعضی مکاتیب منکر
هنچنین یافته میشود که کسی بمناسب باب بر حاشیه کتاب نوشته و عملیات را در
اعتقادیات دخل دادن ناشی است از عدم دریافت اه اقول نشاید در حق شیم

این عبارت لفظ منه که علامت حاشیه مصنف است ملاحظه ننموده اند که بدیگر
کسے منسوب فرموده اند پر ضرور است معالجه ضعف بصر درین بین مبادا که رفته
رفته رساند بسر حد عین غین آیا عملیات معموله و مرویه ثقات ناجائز و بے اصول باشند
که استناد بدان نامعقول شود دوم آنکه قال رد گم شده اختیار حضرت احمد بن علوان
است که ایشان را چنین میگویند اه اقول نیست بر صدد مذکور شد و حسب اهل یکیط
منکر در بعضے مکاتیب
تفسیر عزیزی بنا بر دفع ماده هوی انکار بتکرار مسطور سوم آنکه قال حاک کردن
منکر در بعضے مکاتیب
نام از دیوان اولیا اگر از اختیار رسائل است چرا از احمد بن علوان استمداد میکنند
و حاک کردن نام از اولیا از اسلام دور کردن است که اولیا مومن است بدلیل الله
ولی الذین امنوا و رضی کفر غیر خود کفر است باینعبارت واهی سند گرفتن موجب
تباهی است اه اقول از معنی این کلام و نیت مرام که بالا مذکور شد جواب این
مقوله نافرجام باید فهمید و اطلاق ولی بر مومن باعتبار لغت است و در عرف
ولی کسی را گویند که مواظب باشد بر طاعات و مجتنب از معاصی و محرمات و معرض
از انهماک در لذات و مباحه شهوات کذا فی شرح الفقه الاکبر و تکمیل الایمان
و در تفسیر عزیزی مرتبه ولایت را سوم مرتبه تقوی گفته در بصورت بالفرض
اگر حاک نمودن نام از اولیا مراد باشد تاهم از انکار ولایت عرفی انکار
ولایت لغوی که ایمان است لازم نمی آید کفر و رضا بکفر کجا است افسوس بقصور
فهمید خود معترف نشدن و عبارت کتاب مستند خود را واهی و استناد آنرا موجب
فساد و تباهی گفتن سند مستند است منصفرا بر بطالت و ضلالت گمراهی این
فرقه الحمد لله و المنة که برد قول اول رساله اثنا عشریه جواز یا شیخ عبد القادر

شئیاً لله ثابت ومحقق شد حالا در ابطال باقی اقوال آن شروع کرده آید وبخدا
توفیق **قوله** چه اختیار وملک وتصرف از میت مرتفع است اه گفتگو در استمداد و
استعانت است از ارواح اولیا وارواح میت نتوان گفت موت صفت
بدن است وموت بدن مستلزم موت روح نیست ودر حدیث شریف آمده که انما خلقتم
للابد ولاتموتون بل تنقلون من دار الی دار بلکه شعور وادراک ارواح بعد از
فوت صافتر وروشنتر میباشد تفصیل اینهمه که گفتم هرچه تمامتر در تفسیر کبیر وتفسیر
عزیزی ودیگر کتب دینیه موجود است آری بعضی متکلمین معتزله بموت
ارواح بالفعل قائل اند ودر تفسیر کبیر گوید که مذهب اینان نزد اهل سنت بوجوه
باطل است وحیات ارواح به قران وحدیث وعقل ثابت فوجب المصیر الیه بخوف
اطناب اصل عبارت این کتاب مرقوم نشد من شاء فلینظر فیه تحت قوله تعالی
ولاتحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا وهم مولانا جلال الدین سیوطی در
شرح صدور از طائفه متکلمین موت ارواح حکایت نموده آنها را منسوب
الی المعتزله فرموده وهم جماعه را از فقهاء اندلس قائل باینقول گفته در حق
اینان مینویسد وقد اشتد نکیر العلماء لهذه المقالة حتی قال سحنون ابن سعید
وغیره هذا هو قول اهل البدع اه **قوله** در بحر الرائق وفتاوی عالمگیری وطحطاوی
ودر المختار ودر المنتقی مرقوم است ان المیت لایملک ومن اعتقد ان المیت
دون الله فذلک الاعتقاد کفر اه وترجمه اینعبارت در فهرست مطالب باینوجه نموده یعنی هست مالک نیست
اعتقاد کند که میت تصرف میکند این اعتقاد کفر است اه دریرده مبادا که علما واولیا سلف وخلف تصریح نموده اند که
اولیا در قبور تا بعثت در تنقل بهم لهذا شان طوالت مقالات است از آنحضرات که منکر در بنی رساله از ایشان جابجا بیگ

منقول میگردد مولانا علی قاری رح در مرقات شرح مشکوة باستناد از امام نووی
رح شارح صحیح مسلم مینویسد وقد قسم النووی الزیارة الی اقسام متعدده تا قول وی
واما التبرک الدعاء فتسن لاهل الخیر لان لهم فی برازخهم تصرفات وبرکات لایحصی مددها
ولا یحصر عددها اه وشیخ محقق عبد الحق رح در ترجمه مشکوة میفرماید یکی از مشائخ
عظام رحمه الله گفته دیدم چهار کس را از مشائخ که تصرف میکنند در قبور خود مانند
تصرف ایشان در حیات خود یا بیشتر شیخ معروف کرخی وشیخ عبد القادر جیلی ودو کس
دیگر را از اولیاء شمرده ومقصود حصر نیست آنچه دیده است ویافته است گفته الی
قوله وبه تحقیق ثابت شده است به آیات واحادیث که روح باقیست واو را علم
وشعور بزائران واحوال ایشان ثابت است وارواح کاملان را قربی ومکانی
در جناب حقتعالی ثابت است چنانچه در حیات بود یا بیشتر از ان واولیا را کرامات
وتصرف در اکوان حاصل است اه وهم مثل این در تکمیل الایمان عقائد نوشته است
مولانا ومخدوم مخادیمنا حضرت شاه عبد العزیز رح در تفسیر عزیزی نوشته اند
وبعضی از خواص اولیاء الله را که آله جارحه تکمیل وارشاد بنی نوع خود
گردانیده اند درینحالت هم تصرف در دنیا داده واستغراق آنها بجهت کمال
وسعت مدارک آنها مانع توجه باین سمت نمیگردد اه حضرت مولانا قاضی ثناء الله
پانی پتی رح در رساله تذکرة الموتی رقم نموده اند واولیاء هم در حکم شهدا اند
که جهاد بالنفس خود کرده اند که جهاد اکبر است الی **قوله** وارواح ایشان از زمین
وآسمان وبهشت هر جا که خواهند میروند ودوستان ومعتقدان را در دنیا وآخرت مددگاری
میفرمایند ودشمنان را هلاک مینمایند واز ارواح بطریق پیوسته فیض باطنی میرسد اه

و در تفسیر مظہری گفتہ اند کہ تصرف اولیا در قبور بتواتر ثابت است فائدہ
در کتب عقائد مبین است کہ تواتر مفید یقین ہست و مولانا امام الائمۃ صاحب المنۃ
علی جمیع الامۃ جلال الدین سیوطی در شرح صدور نقل از فتاوی جلیل القدر امام ابن
حجر رحمہ اللہ میفرمایند وقال الحافظ ابن حجر فی فتاواہ ارواح المومنین فی علیین
وارواح الکفار فی سجین تا قولہ ومع ذلک فہی ماذون لہا فی التصرف
والسیر انتہی قلت ویؤیدہ ما ذکرہ من الاذن فی التصرف مع کون المقر فی
علیین ما اخرجہ ابن عساکر من طریق ابن اسحق قال حدثنی الحسین بن عبید اللہ
بن عباس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لعبد قتل جعفر لقد مر بی جعفر
یقتفی نفرا من الملائکۃ لہ جناحان الحدیث اہ و نواب محمد قطب الدین
شاگرد مولوی محمد اسحق دہلوی کہ از اجلہ مقتدایان منکرانند در مظاہر حق ترجمہ
ہندی مشکوۃ نوشتہ ہست اور کہا امام نووی نے کہ زیارت کیتی قسمین ہے
ایک توالی قولہ اور تبرک برکت حاصل کرنیکی لئے ہی پس وہ زیارت اچھے
لوگونکی قبرونکی ہی اسلئے کہ اونکے لئے برزخ مین تصرفات اور برکات مین بیشمار
ہرگاہ کہ نزد منکر اعتقاد تصرف میت کفر شد لامحالہ این جماعہ عمدہ مفسرین و
محدثین واسوۂ فقہاء معتبرین کہ معتقد تصرف میت اند نزد منکر کافر اند نعوذ باللہ
الرحیم من ہذا الضلال العظیم سبحان اللہ در سند اولین تکفیر مومنین کاملین کردہ
وباز این رسالہ را وسیلۂ عفو جرائم خود شمردن کار ہمین مفتی مخبط است
ببین تفاوت رہ از کجاست تا بکجا ۞ وسر درین آنست کہ فرقہ وہابیہ
خرابیہ نجدیہ قرینہ را اعتقاد آن ہست کہ مومن ماییم وبس و مخالف عقائد ما

چہ از کہ ہمہ مشرک اند و قتل عامہ و علمای اہل سنت مباح ہست چنانچہ علامہ ابن عابدین
در رد المحتار در باب البغاۃ مینویسد کما وقع فی زماننا فی اتباع عبد الوہاب
الذین خرجوا من نجد وتغلبوا علی الحرمین الشریفین وکانوا ینتحلون مذہب
الحنابلۃ لکنہم اعتقدوا انہم ہم المسلمون وان من خالف اعتقادہم مشرکون و
استباحوا بذلک قتل اہل السنۃ وقتل علمائہم حتی کسر اللہ تعالی شوکتہم وخرب
بلادہم وظفر بہم عساکر المسلمین عام ثلث وثلثین ومائتین والف اہ مسئلہ فقہیہ در
حدیث آمدہ ہست کہ ہر کہ دیگری را کافر گوید اگر وی در نفس الامر کافر نبود قائل بالفعل
کافر گردد کذا فی تکمیل الایمان ومالابد منہ وغیرہما من کتب العقائد والفقہ اے
حبیب النقید غلبہ بر حیاء بخوفی از خدا جل وعلا بار ہی چیر ہست آیا قیامت نیامدنی
ہست و سوال از اقوال و افعال ناشدنی یکذرہ انصاف را کار فرما کہ درینصورت
ال کار چہ خواہد بود ۔ ببین کہ از کہ گسستی و باکہ پیوستی ۞ اگر درینوقت کہ عنان
مالک دست ہست ازین اجترا بر فتوی و تکفیر اہل تقوی و انکار بر ارباب ہدی
تائب آئید فبہا ورنہ فردا صور مثالیہ اعمال خود را ملاحظہ خواہی کرد و لے بہ حقیقت
اعمال خواہی برد ۔ کہ باکہ باختہ ام عشق در شب دیجور ۞ اگر گفتہ شود کہ کفریت
اعتقاد تصرف میت از عبارت کتب فقہ ثابت ہست بیچارہ مجیب را چہ ملامت گویم
معاذ اللہ کہ از عبارات کتب فقہ کفریت این اعتقاد ثابت شود و ہم عبارت
مدعی منکر گروہ چہ اگر دعوای منکر نفی تصرف از میت کلی اکالا خواہ دون اللہ باشد خواہ
باذن اللہ در عبارت کتب فقہ نفی تصرف مطلقا ثابت نشود کما لا یخفی علی من
لہ ادنی مس لیکن ومعنی دون اللہ از تفسیر کبیر باید شنید اما دون فہو ادنی مکان

من الشئ الدون وهو الدنی الحقیر ودون الکتب ای اجمعها لان جمع الشئ ادناء بعضها من بعض ویقال هذا دون ذلک اذا کان حط منه قلیلاً ودونک هذا اصله خذه من دونک ای ادنی مکان منک فاختصر ثم استعیر هذا للفظ للتفاوت فی الاحوال فقیل زید دون عمرو فی الشرف والعلم ثم اتسع فاستعمل فی کل تجاوز حد الی حد قال الله تعالی لا یتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین ای لا یتجاوزوا ولایة الکافرین اھ چون این تحقیق گوشزد گردید حالا معنی عبارت مائة مسائل فهمید یعنی هر که اعتقاد کند که میت تصرف نماید متجاوزاً عن الله یعنی بالاستقلال و بدون امر قادر ذوالجلال پس این اعتقاد کفر است اھ که کسی از علماء نامدار و مسلمانان دیندار این اعتقاد کند و علماء اهل سنت که میت معتقد اند آن تصرف بامر واذن الله تعالی مید انند چنانچه از بعض نقول منقوله صدر صراحةً معلوم میگردد اگر ازین بیان کافی تشفی شافی نشود عبارت ترجمه شیخ عبد الحق که عبارت کتب فقه را هم ترجمه است بگوش هوش باید شنید نعم اگر زائران اعتقاد کنند که اهل قبور متصرف و مستبد و قادر اند بی توجه حق و التجا بجناب وی تعالی چنانکه عوام جاهلان و غافلان اعتقاد دارند و چنانکه میکنند آنچه حرام و منهی عنه است در دین از تقبیل قبر و سجده مر آنرا و نماز بسوی وی و جز آن از آنچه نهی و تحذیر واقع شده است این اعتقاد و این افعال ممنوع و حرام خواهد بود و فعل عوام اعتبار ندارد و خارج از مبحث است و حاشا از عالم شریعت و عارف باحکام دین که اعتقاد کند این را اھ و ایضاً فیها و اولیا را کرامات و تصرف در اکوان حاصل ست و آن نیست مگر ارواح انبیا و اولیا را

باقی اند و متصرف حقیقی نیست مگر خداوند عزوجل و همه بقدرت اوست اھ و با این همه تحقیقات انیقات ؎ مدعی مفهم سخن گر نکند گو سر و سنگ ٭ و منکر بهادر که در ترجمه اینعبارت لفظ دون الله را خورده و کالعدم شمرده صریح است که از دادن تصرف میت بهر وجه که باشد مرتفع و اعتقادش کفر و معتقد آن کافر عادت دیگر علماء این فرقه آن بود که الفاظیکه منافی مطلب آنان بودی از عبارات منقوله ترک نمودندی چنانچه بر ناظرین رسائل وهابیه مخفی نخواهد بود مگر درشان منکر این مصرعه ؎ چه دلاور است دزدی که بکف چراغ دارد ٭ راست می آید که لفظ عبارت منقوله را بوقت ترجمه ساقط نماید و جهال را فریب میدهد و در تغلیط می اندازد اللهم اهدنا و ایاهم الی الصراط المستقیم **قوله** و پر بدیهی است که اختیار تصرف و ملک منافی موت است اھ بطلان این کلام بر ناظرین منقولات سابقه اظهر من الشمس و ابین من الامس گردید **قوله** در تفسیر فتح العزیز متعلق الستعین میفرمائید که استعانت یا به چیز نیست که توهم استقلال آن بکنج اھ در تفسیر دون و استعانت یا بچیز نیست الخ آوردن کاف بجای واو تحریف ست پوشیده نماند که اینعبارت را هم باید منکر هیچگونه تناسب و تلازم نیست چراکه درین کلام اعانت تا انجلم از کفریت و عدم جواز استعانت از ارواح اولیا نه تنبان است بلکه خود حضرت شاه صاحب درین تفسیر بچند مقام جواز و مشروعیت آن ثابت فرموده اند چنانچه شمه از آن بر صدر مقصد و رشد شاید منکر لفظ اھ در ینعبارت دیده نغزه گردیده و ای برین فهمید بدو وجه اولاً آنکه نمی فهمید
یعنی در مبحث جواز استمداد ۲
که صورت مراد بدون ارواح اولیا ازین لفظ و شرکیت استعانت از ارواح

مطلب در تحقیق عبارت تفسیر عزیزی

اولیا بالضرور رد اینعبارت و عبارات مصرحه جواز آن تناقض واقع شود آری
رفع صورت تناقض و تباین از کلام علماء اعلام لازم است والا همت فضلای
عظام است هیچمدانان بخدیه که امتیاز در گوهر بهیه و گوهر ردیه نمیتوانند معذور اند
بل اگر مود اهمین مصرعه ست تو مرد سخن نیستی گوش باش ❊ شوند هم غنیمت است وثانیا
آیا مشرکین به اولیا گرویده اند که استقلال ارواح اولیا در مدارک مشرکین جا
گرفته است اگر گوئی مراد از لفظ ارواح واقع اینکلام چه تصور دیده آید میگوییم
مراد ازین ارواح نور و ظلمت متعلقه باجسام نجوم است که معبود مشرکین و در
مدارک شان مستقلین اند و اینمعنی از عبارت تفسیر عزیزی که بچند سطور ازینعبارت
بالاتر است در بیان عبادت مشرکین زر و سیم و درخت پیپل و تلسی وغیره
ثابت میشود و عبارت تفسیر کبیر که عبارت تفسیر عزیزی بمنزله ترجمه آن است
درینجا نقل مینمایم تا شبه بکلی زائل گردد و تسلی شود واعلم ان المشرکین طوائف
لان کل من اثبت شریکا لله فذلک الشریک اما ان یکون جسمانیا او لا
یکون اما الذین اثبتوا شریکا جسمانیا فذلک اما ان یکون جسما من الاجسام
السفلیة او من الاجسام العلویة اما الذین اثبتوا الشرکاء من الاجسام
السفلیة فذلک الجسم اما ان یکون مرکبا او بسیطا اما المرکب فاما ان یکون
من المعادن او من النبات او من الحیوان او من الانسان اما الذین
الشرکاء من الاجسام المعدنیة فهم الذین یتخذون الاصنام اما من الاحجار
او من الذهب او الفضة و یعبدونها واما الذین اثبتوا الشرکاء من الاجسام
النباتیة فهم الذین اتخذوا العجل معبودا واما الذین اتخذوا الشرکاء من النا

فهم الذین قالوا عزیر ابن الله والمسیح ابن الله واما الذین اتخذوا الشرکاء من الاجسام البسیطة فهم الذین یعبدون
النار وهم المجوس واما الذین اتخذوا الشرکاء من الاجسام العلویة فهم الذین اتخذوا الشمس والقمر والکواکب معبودا ویضیفون السعادة و
الیها وهم اکثر المنجمین واما الذین اتخذوا الشرکاء لله من غیر الاجسام فهم ایضا طوائف
الطائفة الاولی الذین قالوا مدبر العالم هو النور والظلمة وهم الثنویة والطائفة
الثانیة الذین قالوا الملائکة عبارة عن الارواح الفلکیة ولکل اقلیم روح
معین من الارواح الفلکیة یدبره ولکل نوع من انواع العالم روح فلکی
یدبره یتخذون لتلک الارواح صورا و تماثیل یعبدونها وهم عبدة الملائکة الطائفة
الثالثة الذین قالوا للعالم الهان احدهما خیر والآخر شریر وقالوا مدبر هذا العالم
هو الله وکل ما فیه من الشرور فهو من ابلیس اه ازینجا بخوبی واضح شد که روحانیات
فلکیه ملائکه اند و ارواح نجوم غیر آنند **قوله** و اصل دلیل در منع استعانت کریمه
علیه ایاک نعبد و ایاک نستعین است الخ اگر از منع استعانت عدم جواز استعانت
مستقله و غیر مستقله مراد است باطل است چه خود منکر جواز استعانت غیر مستقله
بغیر حقتعالی از تفسیر عزیزی نقل نموده است و اگر عدم جواز استعانت مستقله مراد
است مسلم است هیچکس از علما با ولیا استعانت مستقله نمی نمائید پس این آیت
شریفه هم دلیل بر عدم جواز استعانت مجازی از ارواح اولیا نمیشود و بر مدعای
منکر سند نمیگردد و تحقیق متعلقه کریمه و ایاک نستعین برنظر دقیق است که تقدیم مفعول
در ان نزد اکثر بنا بر حصر است چنانچه در عامه تفاسیر مفسران است و بعضی علماء معانی
و مفسرین گفته اند که این تقدیم بجهت رعایت مناسبت حرف اخیر آیات است یعنی
حرف اخیر در العلمین والدین نون است بدین رعایت ایاک را بر نستعین مقدم فرموده که

که حرف اخیر درین آیت هم نون باشد در مطول می‌نویسد و التخصیص لازم للتقدیم

غالباً قوله غالباً اشارة الی ان التقدیم قد یکون لا للتخصیص بل لمجرد الاهتمام او التبرک

او الاستلذاذ او موافقة کلام السامع او ضرورة الشعر او رعایة السجع او الفاصلة او ما اشبه

ذلک قال الله تعالی وما ظلمناهم ولکن کانوا انفسهم یظلمون تا قوله وفی بعض المواضع

مما لا یحسن فیه اعتبار التخصیص لنبو المقام عنه علی ما صرح ابن الاثیر فی المثل السائر

وذکر ان التقدیم فی ایاک نعبد وایاک نستعین لمراعات حسن النظم السجعی الذی هو علی حرف

النون لا للاختصاص اه ودر تفسیر اتقان نوشته قد تتبعت الاحکام التی وقعت

فی آخر الآی مراعاة للمناسبة فعثرت منها علی نیف عن الاربعین حکما احدها تقدیم

المعمول اما علی العامل نحو اهؤلاء ایاکم کانوا یعبدون قیل ومنه وایاک نستعین اه

ونستعین نزد اکثر مفسرین مشتق از عون است بمعنی مدد چنانکه در اکثر تفاسیر مشهوره

مذکور است ونزد بعضی محققین مشتق از عین بمعنی دیدار است چنانچه در تفسیر عزیزی

تحت همین آیت نوشته اند وبعضی اهل معرفت گفته اند که استعانت درینجا طلب

عون نیست بلکه طلب عین معاینه است یعنی عبادت از طرف ماست و مرتبه معاینه

دادن و بعین الیقین رسانیدن کار تست اه بالجمله در ذو وجوه بودن این آیت

شریفه شک نیست وکلام متعلق این آیت را از تفسیر عزیزی اول نقل کردن

و آیت بعد از آن آوردن قطع نظر از شناخت مطابقت دلیل با مدعا منکر صاحب

ترتیب شناس هم اند قوله وچون استعانت نوعی از عبادت است وعبادت

مختص است بذات اقدس صانع عالم پس استعانت نیز بذات پاک او مختص باشد اه

یاد باد که استعانت تعبدی و مختص بذات کامل الصفات او سبحانه همان استعانت

حقیقی است کما فصلناه سابقاً قوله علامه قاری در شرح فقه اکبر نوشته ایاک نعبد وایاک

نستعین توحید اه و آنچه از مرقات همین علامه قاری اختصاص استعانت حقیقی مراد از ایاک نستعین

بذات پاک وتعالی و جواز استعانت مجازی از غیر او تعالی بر صدر مقصد ورشد فراموش نباید

نمود قوله لهذا فقها بتصریح منع استمداد در کتب خود نوشته اند ودر مدارج الصالحین نوشته

الخ اه درین عبارت که بیان احتیاج میت است باحیا دلیل صریحیست بانکه مراد از عدم

جواز استعانت بموتی استعانت مستقله است چرا که محتاج دیگری نتواند که بالاستقلال مدد

کسی گردد و آنچه از نتائج المرام آورده وبیان استمداد عوام را از اولیاء کرام مکروه

نوشته واز علماء اهل سنت بر صدر منقول شد که استمداد عوام را بنا بر فساد اعتقاد شان

یعنی منکر در رساله اثنا عشریه ۱۲

حرام گفته اند فلا منافاة و آنچه از کاشف الاسرار نوشته درین عبارت و الا استعانت

یعنی منکر در رساله مردوده ۱۲

بهم غیر مستحسن بالاجماع موجود است ودیده ظاهر است که استعانت ناجائزه بالاتفاق همان

استعانت عوام کالانعام است پس این هرسه روایت را بمدعای منکر که عدم جواز مطلق

استعانت است هرگز تناسب وتلازم نیست قوله ابوبکر بن شیبه در مصنف خود نوشته حدثنا

زید بن حباب الخ اه بداند که این حدیث از جمله آن احادیث است که مضل شقی ابن تیمیه

نجدی که تخم وهابیت ونهال نجدیت کشته وکاشته اوست در کتاب خود مسمی بصراط مستقیم

از قبیل برعکس نهند نام زنگی کافور آورده ازین استدلال بر منع دعا نزد قبر حبیب

خدا علیه التحیة والثناء وهم بر منع سلام بجناب سید انام گرفته است جواب این مقال

مشتمله از احوال ابن تیمیه اهل ضلال از رساله منتهی المقال در شرح

حدیث لا تشد الرحال منقول میشود وهذه عبارته واما آنچه ابن

تیمیه در صراط مستقیم از حضرت زین العابدین رضی الله عنه روایت کرد

الی قوله عن علی بن حسین رض انه رای رجلا یجیئ الی فرجة کانت عند قبر النبی صلی الله علیه وسلم فیدخل فیها ویدعو فنهاه وقال الا احدثکم حدیثا سمعته من ابی عن جدی عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا تتخذوا قبری عیدا الحدیث الی قوله واستدلال کرده باین روایت برمنع دعا عند قبره الشریف وهم برمنع سلام عند غیر دخول المسجد الی قوله ناشی از کمال سوء عقیدت اوست چه علمای ما کثرهم الله سبحانه وجعل سعیهم مشکورا تصریح کرده اند که بر تقدیر صحت این روایات منع آن امامان رض از اکثار وقوف در آن آستان ملائک آشیان است نه امتناع از اصل زیارت که افضل سعادات وانجح قربات است ومقتضائی ادب وتعظیم هم همین است که مکث وتوقف زیاده تر در آنجا نکنند چه در حالت توقف کثیر تحفظ از افعال عادیه انسانی عسیر ودشوار است واز اینجاست که امام مالک رحمه الله تعالی به کراهیت اکثار وقوف نزد قبر شریف خصوصا مر اهل مدینه را قائل شده اند الی قوله وشیخ عبد الحق محدث دهلوی چنین تحقیق نموده که غالبا آن شخص از حد اعتدال تجاوز کرده باشد که آن امامان دین او را ازین منع کردند یا اثر تکلف وتصنع در وی مشاهده فرمودند فی طوالع الانوار حاشیه در المختار ناقلا عن قاضی اسمعیل ان ذلک الرجل زاد فی الحد وهو موافق لما ذکر مالک رحمه الله الی قوله ومعنی لا تجعلوا قبری عیدا امام چنین گفته که مراد ازان منع تخصیص وتعیین وقت است برائی زیارت چنانکه مر عید را بود بلکه تمام سال ومدت عمر وقت زیارت است ویا مراد تشبه باعیاد است در اظهار زینت وتجمل واجتماع چنانکه در عیدها مرسوم است بلکه بائید که بزیارت وسلام ودعا اقتصار کنند انتهی وابو محمد عبد الله یافعی هم در مرات الجنان تاریخ خود

که مشهور است در سنه هفتصد وپنج حال شیخ وفتنه ابن تیمیه وعقد مجالس برای او وتقیید شدنش در زندان وبیان عقیده او وحال منادی در دمشق وغیر آن مفصل نوشته قال فی آخر القصة ثم نودی بدمشق وغیرها من کان علی عقیدة ابن تیمیة حل ماله ودمه انتهی اینجا عبارت منتهی المقال از محال متفرقه است طالب تفصیل حال شقاوت اشتمال ابن تیمیه را مطالعه رساله منتهی ضروریست حالا منکر صاحب را تهنیت ومبارکباد میرسانم که بمیمن طالع رسا در مسئله منع دعا نزد قبر شفیع الانبیاء علیه ازکی التحیة والثناء تابع ابن تیمیه متبع هوا گشتند ودر بشارت سراپا بشاشت من کان علی عقیدة ابن تیمیة حل ماله ودمه یعنی هر که باشد بر عقیده ابن تیمیه مباح است قتل او وغارت مال او داخل شدند وآنچه از فتوح الغیب شریف حدیث حضرت عبد الله بن عباس رض که دران واذا سألت فاسئل الله واذا استعنت فاستعن بالله واقع است آورده انحصار استعانت ازان ثابت کرده جوابش همانست که بر صدر گذشت که مراد ازینجا استعانت حقیقی است که منحصر ومختص بذات پاک او تعالی است چه سید انام فرمائینده اینکلام علیه السلام خود استعانت از غیر کرده اند چنانکه در کتب فقه در مسئله استعانت بوضوء ودر کتب حدیث مبین است ونقل تفسیر عزیزی که در انبیاء واولیا این نوع استعانت بغیر کرده اند که در ما مضی منقول شد در عبارتیکه منکر بعد ازین از فتوح الغیب شریف که فینبغی لکل مؤمن الخ نقل نموده است حتی التسلیم فی الدنیا والآخرة وارد است وپر ظاهر است که به استعانت حقیقی از غیر او تعالی سلامت دنیا وآخرت مفقود خواهد بود چراکه از استعانت مجازی بغیر هیچگونه عزامت در سلامت نمی افتد فافهم اگر گوئی مباحثه در استعانت باهل قبور است وانبیا کجا باموات استعانت کرده اند میگویم مطلق جواز استعانت است از غیر واستعانت انبیا از احیا در شرع ثابت

مطلب تحقیق حدیث وعبارت فتوح الغیب

گردید و بدیگر دلائل و اسناد مرقومه بالا استعانت از ارواح اولیاء بتحقیق رسیده بیان
بعضے مطالب یکرشته کرده بنابر قلع کلی منکرین میپردازم هادی حقیقی و واسطهٔ انابت
و وسیلهٔ هدایت انجاعت گرداناد بمنه و کرمه و بحرمة رسوله و مقبوله صلے الله علیه
وسلم و چنان نشود که گفته گفته من شدم بسیار گو ❊ وز شما یک تن نشد هسرار جو ❊ قوله
وآنکه بعضے مبتدعین در تقصے ازین حدیث الی قوله حضرت شیخ قدس سره بعد از نقل این حدیث
در رد و هجیله اند و زان میفرمایند فینبغی لکل مومن الخ اهـ درینجا باید دانست که توسل باسباب
ظاهری نظر بکار خانهٔ عالم الاسباب بوجهیکه اعتماد بر آنها نباشد منافی توکل نیست بلکه توکل
محمود در ملت اهل سنت همچنانست و خود را مهمل گذاشتن توکل جاهلانست امام
در تفسیر کبیر تحت آیة فاذا عزمت فتوکل علے الله الایة میفرمایند دلت الایة علی
لیس التوکل ان یهمل الانسان نفسه کما یقوله بعض الجهال و الا لکان الامر بالمشاورة
منافیا للامر بالتوکل بل التوکل هو ان یراعی الاسباب الظاهرة ولکن لا یعول
علیها بل یعول علے الحق اهـ ولنعم ما قیل ❊ چون طمع خواهد ز من سلطان دین
خاک بر فرق قناعت بعد ازین ❊ قوله و در منع استمداد و استعانت از اموات
استقدر قلیل از روایات جواز استمداد از اهل قبور که از معتبرات منقول شد کافی
وشافی نیست برای منصف نبیل فاما مکابر کلیل سودمند نیست او را اگرچه خوانده
توریت و انجیل ❊ گر نباید بگوش رغبت کس ❊ بر رسولان بلاغ باشد و بس ❊ الی اصل
از ارواح اولیا توسل و طلب دعا جائز است و مشروع و قوله خلاصه مطلب آنکه استعانت و استمداد از موتی
خواه از افعال اختیاریه یا غیر اختیاریه ممنوع اهـ از نقل روایات ماضیه جواب آن شافیه فوریه و مرقومه قوله اگر
تبرک و نجاح حاجت و دعا کرد این نیز ممنوع نه از جهت طلب دعا که آن جائز است بلکه از انجهت که

بیان شروط قبول دعا

قبول دعا و عبادت نیست اهـ او لا مدعا بلا دلیل آوردن خود را در محضر عقلا
ذلیل کردنست ثانیاً شرط قبول دعا سه چیز است اکل حلال و صدق مقال و اخلاص
بال کما بین فی الکتب الدینیة آیا نزد منکر اولیا در قبور خود بحرام خواری و دروغ
گفتاری و نا اخلاص شعاری مشغول که دعای ایشان مقبول نیست نعوذ بالله من سوء
الاعتقاد و خبط الفساد خدا نخواهد که معامله چنین باشد بلکه هر سه شرط اجابت دعا اولیا
را در قبور خود ها بچند مرتبه زیاده از دنیا محصل و میسر است چه از مطعومات بهشت که
اطیب ماکولات است میخورند و قرآن که اصدق اقوال است میخوانند و پر ظاهر است که در
اخلاص مرتبهٔ علیا فائز اند اگرچه این مراتب از بسیاری کتب دین ثابت و متین است مگر از
رسالهٔ تذکرة الموتی که عبارتش فارسیست و در فهمیدنش منکر بیفکر را چندان دقتے
نخواهد شد سندمی آرم و هذه عبارته ارواح انبیاء و شهدا و صدیقان و اولیا در بهشت
باشند و هر جا که خواهند سیر کنند و بخورند و بیاشامند الی قوله و حق سبحانه تعالے احیاء ایشان را
ارواح میدهم که در قبور نماز میخوانند و ذکر میکنند و قرآن میخوانند اهـ و هم درین
رساله از بحر الکلام نسفی خوردن و نوشیدن و تنعم ارواح اولیا و شهدا در بهشت
آورده اند و هم که صدیقان از شهدا افضل اند و اولیا هم حکم شهدا اند من شاء
فلینظر فیها سبحان الله و بحمده علما مقبوله بالاتفاق که بطلب
دعا از ارواح اولیا و حصول ثمرات آن با جا تصریح نموده اند یکطرف و منکر بدین
مقوله که برزخ جای قبول دعا و عبادت نیست یکطرف مردم با صفا سخن ناسزا
... اشارت عجب است ازین مرد غالب بیحیا که قطع نظر از تقریر بتحریر و تشهیر
... صاحب یک ذره عقل و دین را انکار فرماکه این

که این سخت لگامی تا بکی واین تیزگامی تا بکجا ــ من آنچه شرط بلاغ ست باتو میگویم
تو خواه پند از ان فرپذیر وخواه ملال ۞ اگر گفته آید که عبادت از تکالیف است و
برزخ مقام تکلیف نیست میگویم عبادت دنیا تکلیفی است وعبادت برزخ تلذذی است
وعبادت بر چهار فرقه معززه در برزخ بطور تلذذ ثابت است ودرین شمه ازین از
تذکرة الموتی بگذشت ودر تفسیر کبیر نوشته اند ارواح الشهداء احیاء وهی ترکع وتسجد
(انبیا وصدیقان وشهدا وصلحین ۱۲)
کل لیلة تحت العرش الی یوم القیمة والدلیل علیه ما روی ان النبی صلی الله علیه وسلم
قال اذا نام العبد فی سجوده باهی الله به ملائکته ویقول انظروا الی عبدی روحه عندی
وجسده فی خدمتی واعلم ان الآئمة والة علی ذلک وهی قوله احیاء عند ربهم تا قول وی
وهذه کلمات تفتح علی العقل ابواب معارف الآخرة اه ودر مرقات شرح مشکوة است
ویحصل لبعض وراثهم من الشهداء والاولیاء والعلماء الحظ الاوفی بحفظ ابدانهم
الظاهرة بل بالتلذذ بالصلوة والقراءة ونحوهما فی قبورهم الطاهرة اه ودر
تذکرة الموتی نوشته باب در بیان آنکه انبیاء واولیاء در قبور خود به نماز وذکر خدا
مشغول ومتلذذ باشند الخ اه مطالعه تمام این باب جمله شبهات واهیه را رد میکند
وهم دعای موتی برای احیا ثابت است بحدیث ترمذی واحمد وابن منده از انس
که در شرح صدور وبرزخ وتذکرة الموتی مرویست عبارت تذکرة الموتی بمنا سبت
بالا منقول میشود وهذه عبارته احمد وغیره از انس روایت کرده که رسول خدا
صلی الله علیه وسلم اعمال شما بر اقربائی شما که مرده اند ذکر کرده میشود اگر اعمال خوب
میباشند خوش میشوند واگر بدمی باشند ناخوش میشوند ومیگویند که الٰهی آنها را مهلت ن
تا که هدایت کنی وهمچنین طیالسی از جابر بن عبد الله وابن مبارک وابن ابی الدنیا

از ابی ایوب روایت کرده اه قوله ونیز باتفاق فقهای حنفیه میت قابل خطاب
وندای حقیقی نیست زیرا که میت سماع ندارد کما صرح فی الکتاب الایمان اه دفع
این وسوسه بچند جو قله نموده آید جو قله اول آنکه عدم سماع میت به اتفاق فقهای حنفیه
(علماء ۱۲ — الکتاب الایمان — اضافه)
گفتن دروغ بیفروغ است اثری از ان در کتب فقه یافته نمیشود بلکه عدم سماع میت
در باب ایمان مختلف فقهای حنفیه نوشته تضعیف منکرین کرده اند کما فی فتح القدیر
وغیره جو قله دوم آنکه آنچه فقها نوشته اند که شخصی سوگند خورد که بفلان کلام نه کنم
اگر بعد از موت کلام کرد حانث نه گردد وجه افهام بعد از موت صورت نه بندد کما فی الهدایة
وغیرها ازین جا نفی سماع میت به حقیقت ثابت نمیشود چرا که مبنای ایمان بر عرف
وعادت است نه بر شرع وحقیقت چنانچه در اشباه وغیره تصریح نموده اند پس از
نفی سماع متعارف که بسمع در دنیا حاصل بود سماع روح که حقیقی ودر شرع بعد از
موت هم ثابت است هرگز منفی نمیشود چنانچه کسی سوگند خورد که گوشت نخورم بخوردن
ماهی کفاره بروی لازم نمیگردد چرا که در عرف ماهی را گوشت نمیگویند حالانکه در
شرع اطلاق گوشت بر ماهی آمده کما قال تعالی ولحما طریا کذا فی المرقاة وغیرها در
تفسیر عزیزی نوشته اند موت بمعنی عدم حس وحرکت وعدم شعور وادراک جسد را
هی روح رو میدهد وروح را اصلا تغیری نمیشود چنانچه حائل قوی بود حالا
وارد بلکه صافتر وروشنتر زیرا که تدبیر بدن وتوجه بامور سفلانیه اورا از صفای
ادراک مانع میشد وچون از بدن جدا شد آن مانع مرتفع گشت اه جو قله سوم آنکه
مسائل سوگند از مسائل فقهیه دنیویه است ودر شرح فقه اکبر نوشته که احکام دنیوی
بالذات متعلق به ابدان اند وبالتبع به ارواح واحکام برزخ بالذات متعلق به

به ارواح اند و بالعرض به ابدان اھ ترجمہ پس ار فقہا در باب ایمان نفی علیت سماع
که مخصوص به قوت جسدانیه باشد نه نفی سماع ارواح فافهم حالا یکذره متوجه شده
گوش دارند در تفسیر کبیر تحت ولا تحسبن الذین قتلوا الآیه نوشته که ترجمه خلاصه اش
اینست بعضے متکلمین معتزله بموت ارواح بالفعل قائل اند و مذهب شان نزد اهل
سنت باطل و حیات و شعور روح بعد از انتقال به قرآن و احادیث و عقل ثابت
است فوجب المصیر الیه اھ و در شرح صدور گفته که قائل بموت ارواح معتزله اهل
بدعت اند اھ ترجمه محصل کلامه و حضرت امام اعظم رض در فقه اکبر میفرمایند و اعاده
الروح الی العبد فی قبره حق اھ و در شرح آن مولانا قاری نوشته که در ینمسئله خلاف
معتزله و بعض رافضه است و به تحقیق وارد شده احادیث متظاهره در ینمعنی و متواتر در
معنے و در تحقیق حال برزخ و عقبے و استیفا نمود شیخ المشائخ جلال الدین سیوطی در کتاب شرح
صدور و هم بدور سافره آن تمامه احادیث را طالب رفع نزاع را مطالعه این هر دو
کتاب لازم است اھ ترجمه عبارته و مخفی نیست که در شرح صدور و بدور سافره
سماع سلام و کلام احیا برای موتے ثابت کرده اند و شیخ محقق عبد الحق در جذب القلوب
اعتقاد تمام اهل سنت به ثبوت ادراکات مثل سمع و علم مر سائر اموات را نقل نموده
در شرح عربی مشکوة و هم در ترجمه بعد تحقیق و اثبات سماع موتے مینویسند بالجمله کتاب
و سنت مملو و مشحون اند به اخبار و آثار که دلالت میکنند بر وجود علم مر موتے را به دنیا و
اهل آن پس منکر نشود آنرا مگر جاهل به اخبار و منکر دین اھ و در تدقیقات سنجات
نوشته و حضرت مولانا افضل المفسرین خاتم المحدثین مولانا شاه عبد العزیز قدس سره
در جواب بعضے استفتا ها ترقیم نموده اند که انسان بعد از موت شعور و ادراک ... حیات

بمنفی شرع شریف و قواعد فلسفی اجماع دارند و حضرت سید المتکلمین مولانا رشید الدین
خانصاحب در جواب بعضی سوالات تحریر کرده اند که چون سماع کلام احیا در حق اموات
از احادیث معتبره ثابت است پس در حق کاملین بطریق اولے ثابت باشد و هر که قائل باشد
که میت سماع ندارد این عقیده خلاف عقیده صحابه و تابعین و ائمه است و حضرت مولانا
سید حسن علی هاشمی در بعضے مکاتیب ترقیم فرموده اند که مردمان سخن مردم میشنوند و زائر
آنچه بر قبر رفته دعا و کلام بگوید همه میشنوند و اصل درین باب آن است که اموات را
شعور و ادراک باقیست و همین است مذهب اهل سنت و جماعت عند التحقیق خلافاً
للمعتزلة الی قوله بالجمله انکار شعور و ادراک اموات اگر کفر نباشد در الحاد بودن
او شبهه نیست تم بکلماته الطیبة بانیند کورات چون مرکوز خاطر عاطر شدند انصاف
فرمائید که چگونه راست آید که فقهائی حنفیه منکر حقیقت سماع اموات اند قصه آنچه منکر
از کتاب الایمان ثابت میکند که میت قابل خطاب و نداء حقیقی نیست خطاء صریح است

مولانا قاری در مرقات تحت حدیث مسلم که در ان یعلمهم اذا خرجوا الی المقابر
السلام علیکم و اهل الدیار... مینویسد قال الخطابی فیه ان السلام علی الموتے کالسلام علی الاحیاء
فی تقدیم الدعاء علی الاسم خلاف ماکان علیه اهل الجاهلیة من تقدیم الاسم علی
الدعاء و یؤیده قوله تعالی رحمة الله و برکاته علیکم اهل البیت و قوله عز و جل سلام
علی الیاسین و نحوه و فیه ابلغ الرد لقول بعض الشافعیة و غیرهم ان الاولی علیکم
السلام لانهم لیسوا اهلاً للخطاب مع ظهور بطلان تعلیلهم لانه لا فرق من حیث
الخطاب بین تقدیم و تاخیر علی ان الصواب ان المیت اهل للخطاب مطلقاً

لما سبق من الحدیث وللخبر الصحیح ما من احد یمر بقبر اخیه المومن کان یعرفه فی الدنیا
فیسلم علیه الا عرفه ورد علیه السلام اه حضرت قاضی ثناء اللہ پانی پتی در رساله
تذکرة الموتی مینویسند باب زیارت قبر ابن ابی الدنیا از عائشه رض روایت کرده که رسول الله
صلی الله علیه وسلم فرمودند نیست مردی که زیارت کند قبر برادر خود را و بنشیند آنجا
سلام گوید مگر آنکه مرده جواب سلام او میدهد الخ اه و بجائی دیگر درین رساله است و این
عبد الله گفته که این احادیث اخیره اصح اند و احادیث سوال منکر و نکیر نمودن مرده را
مکان او در بهشت یا دوزخ و عذاب قبر و ثواب دران و زیارت قبور و سلام بر ان
و خطاب شان مانند خطاب حاضر عاقل دلالت بر همین دارند که ارواح شان در قبور شان
باشند اه و بجائی دیگر درین رساله است و انبیا و صدیقان افضل و اشرف اند از شهدا
لیکن چون راهی از قبور شان تا بهشت حق سبحانه تعالی مسلوک و نیز نزدیک ساخته است
هرگاه کسی زیارت کند یا سلام گوید یا خطاب کند در طرفة العین انجا حاضر شود و جواب
سلام گوید اه اگر گفته آید که حدیث صحیح متفق علیه دران و الذی نفس محمد بیده
ما انتم باسمع لما اقول منهم واقع است و نص است در ثبوت سماع مر اموات را
عائشه رض رد کرده آنرا و انکار سماع موتی نموده به استدلال آیت قران انک لا تسمع
الموتی و ما انت بمسمع من فی القبور گفته شود که محققین علما جواب داده اند
بوجوه مگر درینجا بنابر اختصار بسه وجه اقتصار کرده آید وجه اول آنکه در تدقیقات
رسنحات نوشته روایت الفاظ حدیث از اکابر صحابه که در بدر حاضر بودند مقبول
و انکار حضرت ام المومنین رض باجتهاد خود مقابل اکابر صحابه باوجود عدم حضور شان
در غزوه بدر غیر معتبر و نیز انما نص علیه الامام النووی فی شرح صحیح مسلم تحت قوله علیه

ان المیت لیعذب ببکاء اهله علیه اه و شیخ عبد الحق در ترجمه مشکوة نوشته و در مواهب لدنیه میگوید
از تاویل کرده است عائشه رض و گفته که مراد پیغمبر صلی الله علیه وسلم آن است که شما الآن میدانید
که آنچه من میگفتم حق است و گفته که توهم شده عمر را که بجای علم سمع گفت بالجمله عائشه رض انکار
سماع کرده و مستمسک او استدلال کرده باین دو آیت قرانی که مذکور شد ولیکن علما جواب داده اند
از عائشه رض و استدلال او به قران و قبول کرده اند این قول را از عائشه رض و در مواهب لدنیه
نقل کرده از اسمعیل که گفت بود نزد عائشه رض از فهم و ذکاء و کثرت روایت و غوص
در بعض علوم آنچه زیاده بر ان متصور نباشد لیکن سبیل نیست بسوی رد روایت ثقه مگر به نص
که دلالت کند بر نسخ یا تخصیص یا استحاله آن و مراد به آیات قرانی آن است که تو نمی شنوانی
کفار را تعالی میشنواند و نیز مراد به موتی و من فی القبور کافران اند و مراد بسماع عدم اجابت است
بدلیل آنکه این دو آیت نازل شده در دعوت کفار به ایمان و عدم اجابت مر حق را و نیز گفته
اند که مراد بموتی موتی القلوب بقبور جسد ایشان که در روی آن دلها مرده فتاده است اه مولانا
علی قاری در مرقاة نوشته اقول الحدیث المتفق علیه لا یصح ان یکون مردودا لا سیما و لا منافاة
بینه و بین القران لان المراد من الموتی الکفار و النفی منصب علی نفی النفع لا علی مطلق السمع
کقوله تعالی صم بکم عمی فهم لا یعقلون تا قوله و هی فالآیة من قبیل انک لا تهدی من احببت و لکن الله
یهدی من یشاء اه وجه دوم آنکه در تدقیقات رسنحات نوشته چون عبارت بیضاوی الروح
بعد الموت دراکة و علیه جمهور الصحابة و التابعین نص صریح است در اثبات سماع اموات
انکار یک دو فرد از صحابه قابل اخذ حجت نباشد آیا نمی بینی که ابن عباس تجویز متعه و فضل
و غیر آن نموده پس اگر کسی بقول شان عمل نماید انصاف باید کرد که علما در حق او چه
گفت و همچنین انکار حضرت ام المومنین رض قصه معراج جسمی را و حمل کردن آن بحالت منام معتبر نشد

چه نصوص قاطعه و روایات مشهوره مقدم است بر قول صحابی اهـ سوم آنکه حضرت ام المومنین عائشه رض از انکار
سماع موتی رجوع فرموده اند و دلیل اول آنکه شیخ عبد الحق در ترجمه مشکات می نویسد و به تحقیق ذکر کرده است
در مواهب اللدنیه که در مغازی محمد بن اسحق باسناد جید و امام احمد بن حنبل نیز باسناد جید از عائشه رض آورده
پس گویا که عائشه رض رجوع کرد از انکار بسبب آنچه ثابت شد نزد وی از روایت این صحابه کبار
وی رضی الله عنها حاضر نبود دران قضیه و در شروح صحیح البخاری نیز مثل این مذکور شده اهـ دلیل
آنکه از معامله حضرت معصومه به اهل قبور از سلام و کلام و خطاب و حیا و حجاب که صریح اند بثبوت سماع
و علم موتی رجوع ایشان از انکار ثابت می شود شیخ محقق در ترجمه مشکات می نویسد عن عائشه رض قالت
کنت ادخل بیتی الذی فیه رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت عائشه رض بودم من که می درآمدم خانه
که در وی مدفون بود پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و ابو بکر نیز مدفون بود در وی ابو بکر و انی اضع ثوبی و حال آنکه
من نهنده و فگنده بودم جامه خود را یعنی از بدن و اقول انما هو زوجی و ابی و میگفتم بدل خود یا آنکه
از ان کسی نیست مدفون مگر شوهر من که آنحضرت است صلی الله علیه وسلم و پدر من که ابو بکر است رضی
فلما دفن عمر پس هر گاه که دفن کرده شد عمر رضی الله عنه معهم فو الله ما دخلته الا و انا مشدودة علی
ثیابی پس بخدا در نمی آمدم آن خانه را مگر آنکه بسته شده است بر من جامه‌های من حیاء من عمر از جهت
شرم داشتن از عمر که بیگانه بود رواه احمد در این حدیث دلیل واضح است بر حیات میت و علم وی و آنکه در جهت
احترام میت تردد زیارت وی خصوصاً صلحاء مراعات ادب به قدر مراتب ایشان چنانکه در حالت حیات
ایشان بود زیرا که صلحا را مدد بلیغ است زیارت کنندگان خود را بر اندازه ادب ایشان کذا فی
انتهی اهـ و همدرین ترجمه است و در حدیث ترمذی آمده است که چون زیارت کرد عائشه رض قبر برادر خود عبد الرحمن
بن ابی بکر پس خطاب کرد او را و گفت اگر حاضر میشدم وقت موت تو دفن نمیکردم ترا مگر آنجا که مرده بودی
و اگر حاضر میشدم در آن وقت زیارت نمیکردم ترا انجا که در باب زیارة القبور گذشت اهـ تتمه در رد المختار مسئله

...ورت که فتوی دادن و حکم کردن بقول مرجوح جهل و خرق اجماع است و در رد المحتار بنقل از معتبرات
...ت که باطل تر ازین فتوی افتا بقول مرجوح است بجهت تحرز از طول عین عبارت منقول نشد من شاء
...فی رسم المفتی لطیفه حضرت ام المومنین عائشه رضی الله عنها و عن ابیها و صلی الله وسلم علی بعلها
...تحقیق و تدقیق از انکار سماع موتی رجوع فرمودند موتی القلوب و تا به خبر ایشان بسماع آیت مرجوعه را
...ن السماء گذاشته به انکار اصرار نمودند عجب نیست که در مشتهیات دم غوایات نفس خود بحدیث صحیح تقلید
...رض که در حب الاتباع اندر ترک مسارعت و درینجا بسیاری احادیث صحیحه را که محققین حنفیه بدانها استناد نمایند
...معی اندازند طرفه تر از همه آنکه منکر در بعضی مکاتیب خود که بعد شطری از ان بیرون آمده شد می نویسد که صحاب
...وی رض از حضرت عائشه رض نقل میکنند که این حدیث صحیح اللفظ و صحیح المعنی است بجهت تعارض و ما انت
...فی القبور و انک لا تسمع الموتی در رد المحتار در باب یمین به وضحترین عنوان بیان فرموده من شاء
...بعد اقول رفع صورت تعارض و منافات این حدیث به آیات به نقل تقات باثبات رسید تا ممکن است
...انبیا علیه التحیة و الثنا که مصدوق و ما ینطق عن الهوی است چیزی مناقض و متعارض قرآن فرمایند
...الا انک بفتری و ما القول الا متبع الهوی و حاشا که صاحب المختار اینچنین باشد و صحی گوید
...ساخته شده و قائل نیست چنین بقول مگر کسیکه تابع هوی است ۱۲
...افی است عقل اتراثی و بهایمیت هادی حقیقی هدایت بخشد آمنکر را چنان جرات در کلام میکنند و از خدا
...و لطفائی نمی اندیشد آیا نمیداند که احادیث صحیحه را مناقض قرآن گفتن شیوه نامرضیه معتزله است
...الکبیر میگوید که حدیث شفاعت کبری را که صحیح متفق علیه است معتزله مناقض خلاف قرآن
...راه دور از صواب می گویند و علمای اهل سنت متناقض عملی بنا بر رفع میکنند و جواب آن
...الکبیر بعد از بیان حدیث شفاعت می نویسد قالت المعتزلة الکلام علی هذا الخبر و امثاله من
...الاول هو انها وردت علی خلاف القرآن و ذلک القصاء تطرق اخبر سوا الا دخوا
...جانبینه نهفته است که با وجود رجوع حضرت معصومه عین حم ظاهر تعارض فیما بین منکرین و ما شئتن

حالا از همین رد المحتار و دیگر کتب فقه باعتبار روایات ادراک و سماع موتی شمه از بسیار آنچه بسر رسیده است بنظر می

آورد نیز خامه عنبر شمامه بنمایم که تبکیت مخالفین و تبهیت معاندین بوجه خوبترین گردد در رد المحتار زیر قول

در مختار و بزیارة القبور مینویسید و تزار فی کل اسبوع کما فی مختارات النوازل قال فی شرح لباب المناسک الا ان

یوم الجمعة و السبت و الاثنین و الخمیس فقد قال محمد بن واسع الموتی یعلمون بزوارهم یوم الجمعة و یوما قبله و

یوما بعده فتحصل ان یوم الجمعة افضل اهـ و بجائی دیگر در رد المحتار است و فی شرح اللباب للملا علی القاری

آداب الزیارة ما قالوا من انه یاتی الزائر من قبل رجلی المتوفی لا من قبل راسه فانه اتعب لبصر المیت بخلاف

الاول لانه یکون مقابل بصره تا قول و ثم یدعو قائما طویلا و ان جلس یجلس بعیدا او قریبا بحسب مرتبته فی حال حیوته

و بجائی دیگر در رد المحتار است یکره ایضا قطع النبات الرطب و الحشیش من المقبرة دون الیابس کما

فی البحر و الدرر و شرح المنیة و علله فی الامداد بانه ما دام رطبا یسبح الله تعالی فیونس المیت و تنزل بذکره الرحمة

فی الخانیة اهـ اگر ازینجا دفع حیرت قرار واقعی نشود تحقیق بهمین صاحب رد المحتار تحت قول تنویر الابصار

در فتاوی خانیه ۱۲

مختار که و لا یلقن بعد تلحیده است باید شنفت و تحریر اخیر باد باید گفت و هذه عبارة الرد ذکر فی المعراج

انه ظاهر الروایة ثم قال و فی الجنازیة و الکافی عن الشیخ الزاهد الصفار ان هذا قول المعتزلة لان الاحیاء

عندهم مستحیل اما عند اهل السنة فالحدیث ای لقنوا موتاکم لا اله الا الله محمول علی حقیقته لان الله تعالی

یحییه علی ما جاءت به الآثار و قد طال فی الفتح فی تائید حمل موتاکم فی الحدیث علی حقیقته اهـ بنظر انصاف باید

جان باید شنید که صاحب رد المحتار باستناد از معراج الدرایه و فتاوی جنازیه و کافی که کتب معتبره فقه

امام زاهد صفار نقل مینماید که منع تلقین بعد از موت مذهب معتزله است چرا که زندگی بعد موت

محال است لیکن نزد اهل سنت و جماعت حدیث تلقین کلمه توحید بمیت محمول بر حقیقت است یعنی

زیرا که حق عز و جل زندگی می بخشد میت را چنانچه در احادیث وارد شده بعینکه میت سلام و کلام

حاصل آنکه میت به تلقین متنبه میگردد و در رد المحتار در همین مسئله تلقین مینویسید و فی الجوهرة انه مشروع

اهل السنة اهـ و در حاشیه طحطاوی مینویسید قوله و فی الجوهرة انه مشروع الخ لان الله تعالی یحییه فی القبر اهـ و در

نزد اهل سنت ۱۲ — چرا که حقیقة زنده میشود میت تا در قبر ۱۲

فتاوی عالمگیری و فتاوی قاضیخان نوشته اند و ان قرء القرآن عند القبور ان نوی بذلک ان یونسه صوت

القرآن فانه یقرء و ان لم یقصد ذلک فان الله تعالی یسمع قراءة القرآن حیث کان کذا فی فتاوی قاضیخان اهـ

و در فتاوی خانیه مسطور است و ان قرء القرآن عند القبور فان نوی ان یونسه فانه یقرء و ان لم یقصد بها

ذلک فان الله تعالی یسمع القرآن حیث کان اهـ و در زاد اللبیب فی سفر الحبیب مذکور است حرز فی کثیر العباد

من الاحیاء قال ابو سعید الخدری رض سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم ان المیت یعرف من یغسله و من یحمله

و من یدفنه فی قبر شرح فی عذاب القبر لا یذهب علیک انه یظهر مما ذکره ان المیت بعد السوال و العذاب و غیرهما

یموت ثم یحیی بالبعث فتعلق الروح بالبدن فی القبر یکون لاجل السوال و التعذیب فقط بل شعور الروح

باق حتی انه یعرف الزائر کما جاء فی الاخبار اهـ و در تدقیقات رسخات مذکور است و فی الملتقط قراءة القرآن

عند القبور نزد جوان لیونسه فی اللآلی الفاخرة فی تذکرة الآخرة نقلا عن الشرعة ما من عبد یمر بقبر رجل

یعرفه فی الدنیا فیسلم علیه الا عرفه و رد علیه السلام کذا فی خزانة الروایات اهـ بنظر مناسبت تفصیل مسئله تلقین

عبارت تذکرة الموتی منقول میشود طبرانی از ابی امامه از آنحضرت صلی الله علیه و سلم روایت کرده که چون

خاک بر قبر انباشته شود باید که شخصی بر سر قبر بایستد و بگوید یا فلان بن فلان اگر نام مادرش ندانند بگوید یا بن

حوا مرده خواهد شنید و جواب نخواهد داد باز گوید یا فلان بن فلانه پس خواهد نشست باز گوید یا فلان بن

فلانه آنگاه مرده خواهد گفت ارشاد کن رحمت کند ترا خدا پس بگوید یاد کن آنچه در دنیا بر آن بودی شهادة

ان لا اله الا الله و ان محمدا عبده و رسوله و انک رضیت بالله ربا و بالاسلام دینا و بمحمد صلی الله علیه و سلم

نبیا و بالقرآن اماما پس منکر و نکیر یک دست دیگری گرفته بگویند که برویم چه کنیم نزد کسی که او را حجت او

تلقین کرده شده اهـ بالجمله این است چهار کتب فقه حنفی که از آنها ثبوت ادراک و سماع اموات به تحقیق

مقبول عند الکل ۱۲

پیوسته منصف را موجب تشفی اند و کتاب تدقیقات رسخات در اثبات سماع اموات کافیست برای رد شبهات

نجدیہ اگرچہ بعضے متوغلین وہابیہ بجرم برخی از مسائل آن درختند مگر بعضے فضلائے حنفیہ بجوابات فی الزمان
پرداختہ اند باقیماندہ درینجا نشنہ کہ سقیم الطبع از متعبدعین نوشتہ وہذہ عبارتہ آنچہ از ملا علی قاری و شیخ
عبد الحق آوردہ ہمہ ما از شرح صدور نقل میکنند وما یہ تصانیف شیخ جلال الدین سیوطی وکتب احادیث
طبقہ رابعہ است واین احادیث قابل اعتماد نیستند کہ در اثبات عقیدہ یا عمل بآنہا تمسک کردہ شود کما ذکر مولانا
عبد العزیز الدہلوی فی العجالۃ النافعۃ اھ اگرچہ این وہم اوہن از بیت عنکبوت است مگر تاہم برد آن پرداختہ
آید کہ دیگر وہابیہ بدان فریفتہ نشوند واز جادہ و مذہب رفیع این جماعہ بوجوہ است اول آنکہ این ہر دو بزرگوار ردوبدل اہل
سنت باوقار از احادیث بخاری و مسلم و ترمذی وغیرہم بلکہ از آیات شریفہ اثبات سماع موتی مینمایند
فقط از شرح صدور دوم آنکہ موافق شرح صدور اثبات سماع اہل قبور در
تصانیف مولانا شاہ عبد العزیز مرحوم مغفور ہم موجود چنانکہ نقل شمہ ازان بر صدر مورود بلکہ بسیاری
از احادیث شرح صدور در تفسیر عزیزی وغیرہ تصانیف حضرت ایشان مسطور چنانچہ حدیث حاکم و بیہقی از ام سلمی
رض در شرح صدور در باب تلاقی ارواح مذکور است وہمین حدیث در رسالہ سر الشہادتین ہم مذکور وحدیث
ترمذی و بیہقی از ابن عباس رض در شرح صدور در باب احوال الموتی فی قبورہم مرقوم است وہم در تفسیر عزیزی
در سورہ ملک ترجمہ آن مرسوم وحدیث بیہقی و دیلمی از ابن عباس رض در شرح صدور در باب ما ینفع المیت فی
قبرہ مرویست وہم در تفسیر عزیزی در سورہ انشقت تحت والقمر اذا اتسق روایت بمعنی آن محکیست
وعلی ہذا القیاس احادیث دیگر کہ ذکر آن بطوالت می انجامد سوم از عبارتیکہ بمولانا شاہ صاحب منسوب میکنند
واضح است وما یہ تصانیف شیخ جلال الدین سیوطی در مسائل و نوادر خود ہمین کتابہا است و اشتغال بہ احادیث
این کتب و استنباط احکام از آنہا لاطائل مینمایند اھ بفرض صحت مراد مسائل و نوادر اند نہ کتاب شرح صدور
کہ مثبت وہیچ جبر است و در ضخامت و مشہور است در غایت شہرت معاذ اللہ از مسائل و نوادر حکم بجمیع تصانیف
کردن چہ قدر تغلیط و تضلیل است زہی دیانت وعدم خیانت کبرائے وہابیہ سوء شرح صدور کتابیست کہ معتمد

مستند جملہ وہابیہ مولانا قاری در شرح فقہ اکبر و مرقاۃ احادیث آنرا صحیح و مظاہر المبنی و متواتر المعنی میگوید
وہم احادیث صحاح ستہ و شرح صدور بسیار و نامحصور کما لا یخفی علی من طالعہ بالحضور و کور باطنان نجدیہ معذور
؎ گر نہ بیند بروز شپرہ چشم ؛ چشمۂ آفتاب را چہ گناہ ؛ طرفہ ماجرا است ثقات مرضیہ میفرمایند للسیوطی منۃ علی جمیع
الامۃ وحضرات وہابیہ میسرایند کہ شرح صدور امام سیوطی قابل اعتماد نیست ؎ چشم بد اندیش کہ برکندہ باد ؛
عیب نماید ہنرش در نظر ؛ قولہ وجہ اول فقہائے نامدار و علمائے عالیمقدار در ہر عصر در مصنفات خود منع آن برداشتہ
اند اھ واہ واہ ویا دعوائے است کہ علما در ہر عصر بمنع آن پرداختہ اند و سند کسے از علما کہ درین یکصد سال بنعت
گذشتہ و بعضے موجود اند آوردہ علاوہ استناد ہم بہ کج فہمی و بدزعمی کما سنبینہ آنفاً انشاء اللہ تعالیٰ بدان الطالب
حق کہ این کلمہ محررہ شہادتیہ در بسیاری از کتب علمائے اہل سنت و جماعت مجوز و مرویست چنانچہ در رسالہ تیسیر
الشاغلین تصنیف عمدۃ العارفین از اولاد جناب محبوب سبحانی حضرت سید موسی پاک شہید ملتانی کہ پیر اول حضرت
شیخ عبد الحق محدث عالم ربانی اند قدس اسرارہم و در تحفہ قادریہ تصنیف سید العلماء سند الاولیا جناب اعلی حضرت
ابو المعالی کہ شیخ عبد الحق در شرح فتوح الغیب شریف در مدح ایشان سخنان لطیف گفتہ اند و در کتاب
اخبار الاخیار و دعوۃ الحق وغیرہما تصنیف حضرت محمد عبد الحق محدث دہلوی و در رسالہ رد المنکرین
تصنیف حضرت مولوی علی محمد ملتانی و کتاب مستطاب بیان الاسرار تصنیف زبدۃ الاخیار مولانا
محمد فاضل الدین بٹالوی و رسالہ مولانا حضرت محمد محفوظ لاہوری قادری و کتاب انتباہ فی سلاسل
اولیاء اللہ تصنیف معجزہ امت مصطفویہ علیہ الصلوۃ والتحیۃ منتہی السند جملہ وہابیہ مولانا حضرت شاہ
ولی اللہ موضوع آن کتاب بیان حالات و کلمات و سلاسل اولیاء و اثبات اجازت و نسبت خود بسلاسل است
اجازت نامہ مہری و دستخطی حضرت مقتدائے ارباب شریعت و تمیز مولانا شاہ عبد العزیز صاحب کہ دران اجازت
بالطرق متنوعہ نوشتہ و میفرمایند اما آنچہ معمول خاندان و در استعمال فقیر است این است الخ و تفصیل ماجرائے
این اجازت نامہ بر بعضے وہابیہ و اضطراب و اضطرارش مع جواب آن در رسالہ شمس الایمان مطبوعہ

دہلی موجود ست وکتاب مستطاب فتاوی خیریه که از معتبرات فقه حنفیه است و مصنف آن شاه صاحب در مختار ا
و در در مختار سند از این فتاوی بسیار است برای مخافت از طوالت عبارت این کتب منقول نشد اما کتب بجنس موجود
من شاء فلینظر مگر قدری عبارت فتاوی خیریه مرقوم میشود چرا که بعضی معاندین میگویند که جواز از ان
مستفاد نیست و هذه عبارتها واما قولهم یا شیخ عبد القادر فهو نداء واذا اضیف الیه شیئاً لله فهو طلب شیء اکراما
لله فما الموجب لحرمته اه یعنی قول مسلمین یا شیخ عبد القادر ندا است و شیئاً لله طلب چیزیست بحرمت خدا پس کدام
موجب حرمت آن قول است و ظاهر است که در صورت عدم حرمت حلت باقیست قدس سره قوله چنانچه حضرت شاه
قاضی ثناء الله پانی پتی الی قوله مینویسند لا یصح الذکر باسماء الاولیاء علی سبیل الوظیفة ادا لسعی
لقضاء الحاجة کما یقرء الجہال یا شیخ عبد القادر شیئاً لله الخ اه باید دانست که حضرت قیوم زمان غوث دوران
شیخ المشایخ جناب عبد الله شاه غلام علی دہلوی که جانشین و قائم مقام حضرت شہید حبیب الله میرزا مظہر جانجانان
قدس سرہما اند و حضرت قاضی صاحب در جواب مکتوب حضرت شاه ابو سعید صاحب که در مقدمه خدا طلبی یا شاه
نوشته بودند بطور مصلحت نوشته اند که از حضرت شاه غلام علی ہم بہتر کسی نیست اه کما فی تکملة مقامات
المظہریة بر حاشیه ارشاد لنا قصین در بیان معنی این عبارت بدستخط خاص خود نوشته اند که حاصلش اینست
که منع صاحب رساله بنا بر اعتقاد استقلال است نه از توسل و استمداد و استعانت اه تفصیل این اجمال این
منوال است که ذکر در قرآن بسبب و یک معنی وارد شده تبیان استقلال معه ایراد هر یک از امثال آن تنبیه
اتقان مفسرست بجهت تحرز از طول عبارتش منقول نشد و بعضی مفسرین آیت و تطمئن قلوبهم بذکر الله
را بذکر حبیب خدا علیه التحیة والثناء تفسیر نموده اند چنانچه صاحب تفسیر حسینی از فصول ابن عیینه نقل کرده
است و هم وارد است که عند ذکر اولیاء الله تنزل الرحمة و هم در معارج النبوة در قصه معراج مینویسد نقل
سید و هم خواجه علیه الصلوة والسلام دران شب جمعی از معصومان را دید که میگفتند محمد محمد صلی
الله علیه وسلم و در آسمانها هیچ کس از ایشان معتقدتر نبود پرسیدم که یا جبریل این جماعت فرشتگان چه قوم

گفت اشرف مقدسان آسمان اند چنانچه سادات اہل بیت تو اشراف و بزرگان زمین اند این فرشتگان از
بزرگوار و اشراف آسمانند گفتم یا جبریل این تخصیص بچه یافتند گفت بانکه ورد ایشان نام تست آنکه نام محمد بر
زبان دارد مقدم ترین ہمه اہل آسمان ست آنکه حب محمد صلی الله علیه وسلم در درون جان دارد ببین که مرتبه او
عند الله چگونه باشد اه و در بعضی روایت مراد از عدم صحت ذکر نامها اولیا ذکر تقرب ست که آن خاص است
بذات حضرت حق تعالی و ذکر تقرب مخلوق خواه روحانی باشد خواه جسمانی قطعاً جائز نیست کما فصله
مولانا عبد العزیز الدہلوی فی تفسیر قوله تعالی و رتل القرآن ترتیلا و شکی نیست که خواندن جہال بتقرب
نادرست و ناروا است علماء اہل سنت از منتسبان طریقه انیقه قادریه علیه که یا شیخ عبد القادر شیئاً لله میخوانند
باعتقاد توسل و استمداد است نه تقرب که موجب فساد است کما بینته سابقاً و اعتقاد تقرب و استقلال شان
جہال است و ایشان خارج المبحث اند و خود حضرت قاضی صاحب میفرمایند کما یقرء الجہال و آیت منع تقرب
را بر منع غیر تقرب که مدعای منکر است دلیل آوردن غایت غباوت ست افسوس که مجیب نامصیب را انتقاد فہم ہم
نصیب نیست که اگر مراد حضرت قاضی صاحب منع استمداد میبود کما یقرء الناس یا کما یقرء القادریه یا کما
یقرء المستمدون بجناب الشیخ الی غیر ذلک من الوجوه المحتملة میگفتند و اختیار کما یقرء الجہال و ترک سایره
دیده و بصیرت ابر منع تقرب دال است آری کج فہمی را چه علاج سه فہم سخن گر نکند مستمع قوت طبع از متکلم
مجوی ه و ہم سند بر منع این آیت والذین تدعون من دون الله الآیة آورده اند و منکر وشن ست که این
یعنی قاضی صاحب ۱۲
سند وقتی تمام و دلیل استکلام شود که قائل یا شیخ عبد القادر الخ حضرت غوث الثقلین را حاجت روای مستقل
و معبود از جان و دل خوانند زیرا که مشرکین ہمین اعتقاد از معبودان خود کامروای میطلبیدند کما بین فی
التفاسیر المشہورة و در اینجا از عبادت و استقلال حرفی و حکایتی در میان نیست آنچه ہست محض توسل و
استعانت ست پس شرک کجا و کفر کو و ہمین ست جواب از سائر آیات که در رسائل ہابتیه خرابیه بر عدم جواز
استعانت سند می آرند در تفسیر عزیزی مرقوم ست و بتشابه آنکه افعال عادی الہی را مثل بخشیدن فرزند

و توسیع رزق و شفاء مریض و امثال ذلک را مشرکان نسبت بارواح خبیثه و اصنام مینمایند و کافر
میشوند و موحدان از تاثیر اسماء الهی یا خواص مخلوقات او میدانند از ادویه و عقاقیر یاد عاء صلحای
بندگان او که هم از جناب او بخواهند انجاح مطلب میکنانند میفهمند و در ایمان ایشان خللی نمی افتد اه
و همدرین تفسیر است پس مدار حل و حرمت بر غرض مقصوده میباشد ان خیرا فخیر و ان شرا فشر اه فائده
دعا در قران بشش معنی آمده اول عبادت مثل و لا تدع من دون الله ما لا ینفعک و لا یضرک دوم استعانت
مثل و ادعوا شهداءکم سیوم سوال مثل ادعونی استجب لکم چهارم قول مثل دعواهم فیها سبحانک اللهم پنجم ندا
مثل یوم یدعوکم ششم تسمیه مثل لا تجعلوا دعاء الرسول کدعاء بعضکم بعضا کذا فی تفسیر الاتقان و درینجا نقل عبارت
تفسیر عزیزی در معنی و رفعنا لک ذکرک معنید مزید است و هذه عبارته یعنی بلند کردیم برای تو ذکر ترا با نیمرتبه جامعیت
کمالات ترا میسر شد که ظل مرتبه الوهیت گشتی و باین جامعیت منفرد و طاق برامدی ذکر ترا همراه خدا یاد کنند
مثلا گویند الله و رسوله اعلم و الله و رسوله احق و حنین فرموده که وجب الطاعت است و علی هذا القیاس
و در حدیث شریف وارد است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم از حضرت جبرئیل علیه السلام پرسیدند که رفع ذکر چگونه
فرموده اند حضرت جبرئیل علیه السلام گفت که ذکر تو قرین ذکر خود گردانیده اند در بانگ نماز و اقامت و تشهد
و خطبه و در کلمه طیبه و در کلمه شهادت و در امر بالطاعت که اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و در حرمت معصیت
که من یعص الله و رسوله فان له نار جهنم خالدین فیها ابدا الیس هر جا که ذکر خدا آمده ذکر رسول نیز همراه است
مگر در سه جا اول آخر بانگ نماز که فقط لا اله الا الله گفته میشود دوم در عطسه که فقط الحمد لله گفته میشود
سیوم وقت ذبح که فقط بسم الله گفته میشود و استثناء این هر سه جا نیز وجهیست که در مقام خود مذکور میشود اه
تنبیه بدانند که باواز بلند گفتن محمد رسول الله در آخر بانگ نماز ماذون نیست چنانچه از تفسیر عزیزی منقول
شد اما آهسته گفتن ماموریست چنانچه حضرت مولوی معنوی مولانا عبد الحکیم سیالکوتی در ترجمه غنیة الطالبین
شریف بعد از تمام کلمات اذان می نویسند اذان تمام همین کلمات است که بلند باید گفت و به آهستگی محمد رسول الله

نیز بگوید اه تتمه شیوخ نجدیه را مژده میدهیم که حضرت قاضی صاحب در همین کتاب ارشاد الناقصین نوشته
اند که حاصلش اینکه حضرت غوث الثقلین را افضل جزئیت بر صحابه و در انکه قدم ایشان بر گردنهای صحابه هم
نهاده شده اگرچه حضرات صحابه را بر محبوب سبحانی فضل کلی وجاه و دهنیت اه ترجمه قوله در بلاغ المومنین
نوشته الخ اه اولا اینکتاب غیر مشهور است قطع نظر از کتب اهل سنت سوای رساله منکر در رسائل دیگر نام هم
ازان مذکور نیست و فتوی از مثل کتب غریبه ناجائز است در رد المحتار می نویسد فلا یجوز الافتاء مما فی
الکتب الغریبه اه و در تحفه اثنا عشریه است که افتا از کتب غیر مشهوره حرامست چرا که از تحریف و تدلیس
ایمن نباشند اه محصلا ثانیا نام مصنف آنهم مسطور نیست و عدم دریافت حال مصنف موجب نادرستگی
فتوی است پس هر جا که نامش هم معلوم نباشد فی الرد و فی شرح الاشباه لشیخنا المحقق هبة الله البعلی
قال شیخنا العلامة الحجینی انه لا یجوز الافتاء من الکتب المختصرة کالنهر و شرح الکنز للعینی ... او
لعدم الاطلاع علی حال مولفیها اه آری یک رساله که از دست یکی از مخلصان منکر بملاحظه در آمده
بود و در دیباجه آن از تصریح نام مصنف هیچ نبود مگر بر حاشیه نام کتاب بلاغ المبین فی نام مصنف حضرت
شاه ولی الله مرقوم بود معاذ الله حضرت مولانا شاه ولی الله نام رساله خود بلاغ المبین کی برغلطی ال
نقل کتب خوانند رسائل بخورسما هم یقین است نهادند و هم از کتاب انتباه فی سلاسل اولیاء الله که
تصنیف مشهور و معروف حضرت ایشانست و هم از اجازت نامه مهری و دستخطی مولانا شاه عبد العزیز
مجاز و معمول بعون بالشیخ عبد القادر شیئا لله در خاندان عالیشان ایشان ثابت میگردد پس منع
آن عمل معمول به و مجاز بزرگوار خود چگونه صورت بندد هل هذا الا بهتان عظیم و درینحالت بر دو
اثبات هیچگونه حاجت نیست چه معدود در اسناد و روایت نیست مگر درین لحاظ که سبب حد معمول بر مجیز
ما بر دان پرداخته آید و فی الواقع آنچه درینعبارت استشفاع بالله را ممنوع گفته و اجب
است زیرا که در وقت استعانت از کسی استشفاع بحق جل و علا سوال کردن بنا بر دعای از حرمان

ثابت است قال الله تعالی واتقوا الله الذی تساءلون به والارحام در تفسیر کبیر می‌نویسد لمسالة الاولی
اعلم ان التساؤل بالله وبالارحام قیل هو مثل ان یقال بالله اسئلک وبالله اشفع الیک وبالله احلف علیک
الی غیر ذلک مما یوکد المرء به مراده بمسئلة الغیر ویستعطف ذلک الغیر فی التماس حقه منه او نواله ومعونته ونصره
تا قول وهی المسالة السادسة دلت الآیة علی جواز المسالة بالله تعالی روی مجاهد عن عمر قال قال رسول الله
صلعم من سألک بالله فاعطوه وعن البراء بن عازب قال امرنا رسول الله صلعم بسبع منها ابرار
القسم اه و در تفسیر حسینی می‌نویسد واتقوا الله و بترسید از مخالفت امر خدا الذی اتخذا
شما در وقت استعطاف و استعانت از یکدیگر تساءلون به حاجت می‌طلبید و سوگند بر یکدیگر می‌دهید
بآن والارحام و بترسید از قطع رحم اه همچنین است در تفسیر بیضاوی و جلالین و غیرهما و خطاب
یا ایها الناس بتمامه مومنین مکلفین است در تفسیر کبیر نوشته المسئلة الاولی روی ابن عباس
فی یا ایها الناس ان هذا الخطاب لاهل مکة واما الاصولیون من المفسرین فقد اتفقوا علی ان الخطاب عام
لکل المکلفین وهو الاصح بوجوه انتهی و در احادیث صحیحه سوال بنام خدا تعالی بسیار و بیشمار است از انجمله
است آنچه در حدیث صحیحین آمده که یکی از ملائکه نزد سه کس از بنی اسرائیل که از امراض مختلفه شفا یافته بود
رفته هر سه کس را نوبت بنوبت گفت که سوال می‌کنم ترا بخدا آنکه چنان و چنین بخشیده کذا فی المشکوة و از انجمله
آنچه در حدیث ابوداود وغیره وارد است قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من استعاذ بالله فاعیذوه ومن
سئل بالله فاعطوه و از انجمله است آنچه در حدیث ترمذی وغیره آمده که فرمود سرور کائنات علیه الصلوة
اخبرکم بشر الناس منزلا قیل نعم قال الذی یسأل بالله ولا یعطی به کلمه من الحق در هیچ موقع اگر در شیئا
بالله فرض کرده شود باهم در جواز آن شبهی نماند اما حدیث ابوداود که در آن از قول اعرابی
بک علی الله ونستشفع بالله علیک و انکار رسول مختار علیه السلام باین قول و یحک انه لا یستشفع بالله علی
و عصمت جوابش بد توجه بخواهیم داد که این حدیث مناقض قرآن و احادیث صحیحه است چنانچه علوت این

وارد است بگوید اینجا جز این است حق تعالی مارا آن زبان نه دهد که همچنین کلمات زبان زد شود بلکه جواب این چنانچه
در مرقاة است اینکه وجه انکار حبیب پروردگار علیه الصلوة من الغفار بر اعرابی آن است که از ظاهر عبارتش
مساوات و قدر و شرکت در میان حق جل و علا و رسول علیه التحیة والثنا موهوم می‌گردید چنانکه عطف
بحرف واو همین است و او سبحانه تعالی منزه است از اشتراک به هر وجه و گفتن سید انام علیه السلام سبحان الله سبحان الله
مکرر تنزیه است از شرکت موهوم و اشتراک مفهوم اه محصلها و در سوال ما هم که ابتدای ظهور نور اسلام بود البته
سرور انام علیه السلام در رد او هم باطله شرک التیام اهتمام کلی واقعی می‌فرمود کما لا یخفی علی الماهر بالعلم الحدیث
و اینجا نفی استشفاع بالله که از قرآن و احادیث صحیحه به ثبوت پیوسته قطعا متحقق می‌گردد قوله و حضرت
مولانا احمدالدین بگوی بقاه الله وسلمه در جواب استفتا می‌فرمائید اه در اینجا باید دانست که برادر کلان
مولوی احمدالدین بگوی یعنی جامع کمالات شریعت و طریقت معدن علمیت و فضلیت مناقب و
کرامات آگین مولانا مولوی غلام محی الدین مرحوم بگوی بجواز خواندن یا شیخ عبدالقادر شیئا لله فتوی می‌داد
بسیار کس علما از شاگردان ایشان موجود اند و بشهادت ایشان می‌کشائید موقع تاسف که منکر اند استاد
و در سند عدم جواز به پیر دادن و روایت جواز استاذ کلا زاکه هم استاذ مولوی احمد دین اند و صاحب کرامات
مشهور و مناقب کثیره اندیشه است اندا قوله ان الوظیفة المقررة لیست من العادة الحسنة اه قطع نظر از دیگر
علماء عظام که بجواز این کلام قائل اند مثل حضرت شاه ابوالمعالی و حضرت شیخ محقق عبدالحق دهلوی
و حضرت شاه ولی الله محدث دهلوی و حضرت شاه عبدالعزیز و غیرهم قدس اسرارهم حضرت مولوی صاحب
کلان بگوی در یک پله و مولوی صاحب خورد بگوی در پله دیگر وانصاف دهید که کدام پله را
رجحانیت قوله حتی یقال عند القیام والقعود الخ اه کسانی که خوانندگان این ورد اند دیدیم و نه
شنیدیم که در حالت نشست و برخاست و شست دم در هر امر باین وظیفه موظف بوده یا غایة الامر اینک
بعد پاس روز و شب یکساعت برای خواندنش مقرر است و جواب عبارت باقی و در ضمن دو مضامین سابق

شاگرد ایشان عنقریب بیاید ان شاء الله تعالی و آنچه از مولانا مفتی صدر الدین دهلوی آورده بدانند که در
سوال وارد است که در سجده بگوید یا الله یا غوث الاعظم حاجت من برآرکن و این بالضرور شرک است و مولانا
صدر الصدور حسب رضا البته امثال این اقوال را نامعتبر و عامل این اعتقاد را مشرک گفته اند و این مسلم است و
ایشان صرف یا شیخ الخ خواندن را منع نفرموده اند و چگونه فرمایند چرا که جواز و مشروعیت آن از تصانیف
اساتذه ایشان منقول است و هم جواز استمداد از رساله شان بر صدر مذکور و نیز معلوم باد که در اطلاق
سمیع و بصیر و علیم و غیرها بر حضرت غوث الثقلین هیچ قباحت نیست چرا که در حدیث صحیحین بروایت
ابوهریره وارد است که فرمود رسول خدا علیه التحیة و الثناء خلق الله آدم علی صورته کذا فی المشکوة
شیخ عبد الحق در ترجمه می نویسد پیدا کرد خدای تعالی آدم را بر صورت خویش قوله و مشهور در تاویل
او آنست که صورت بمعنی صفت است چنانکه گویند صورت مسئله اینست و صورت حال چنین یعنی پیدا کرد
پروردگار تعالی آدم را بر صفت خود و موصوف گردانید او را بصفاتی که پرتو صفات کریمه او ست یعنی گردانید
عالم قادر مرید متکلم سمیع بصیر اهـ و در تفسیر کبیر در بیان اطلاق صورت بر حق عز و جل از همین حدیث همین
مراد داشته است و از ینجاست که در کتب معتبره فقه تصریح نموده اند که جائز است نام نهادن باسمائیکه
صورةً در خالق و مخلوق مشترک اند مثل علی و رشید و غیرهما لکن مراد داشته شود در حق عباد غیر آنچه
مراد است در حق معبود کذا فی الدر المختار و در رد المحتار بنقل از فتاوی تاتارخانیه و فتاوی سراجیه
و منح الغفار شرح تنویر الابصار زیاده تر تحقیق همین پرداخته باقیماند آنچه انهمیکرد در بعضی
خود که مردود الصدر است استفتار منع یا شیخ الخ از مولوی قطب الدین دهلوی نقل نموده جوابش اینکه
در سوال نوشته که اعتقاد دارند که شیخ میداند این کار را و میشنود سخنان ما را و استغاثه ما را از مکنه بعیده
یعنی خوانندگان یا شیخ الخ ۱۲
و قضا کند حاجات ما را و اصلاح نماید حالات ما را و بهمین زعم هر وقت میخوانند یا شیخ عبد القادر الخ در
صباح و شام یعنی مدام الطریق عجز و ابتهال برای کثرت رزق و اولاد و مال و منال و در هر حال الخ اهـ ترجمه

مخفی مباد که خوانندگان یا شیخ عبد القادر حضرت شیخ را عالم الغیب بنفسه و قاضی الحاجات هرگز نمیدانند که
این اعتقاد شرک صریح است بلکه این اعتقاد است که حضرت شیخ رض ما شاء الله کرامته یعنی باسماع الله سخنان
ما میشنود و بالتجا از جناب حق جل و علا حاجات ما دا میزد و شنیدن آواز از دور و اطلاع بر بعضی مغیبات
منجمله کرامات است چنانچه از شرح فقه اکبر و شرح عقائد و رد المحتار و غیرها معه اسناد جواز استمداد منقول صدر
گردید و خود استاد شما مولوی قطب الدین در تفسیر عزیزی مسفر نمایند و ارباب حاجات و مطالب حل مشکلات
خود از انها میطلبند و می یابند اهـ و نیز در همان استفتا جواب این سوال از مفتی مکه منوره بدین عبارت نوشته
است کان اعتقادهم ما ذکر السائل عنهم فحکمهم ما نص علیه عن الملا علی القاری نقلا عن الائمة الحنفیة اهـ
یعنی اگر اعتقاد خوانندگان یا شیخ الخ و ضرب الاقدام کنندگان آنچنان است که سائل ذکر کرد و از انها که شیخ
را عالم الغیب و قاضی الحاجات میدانند پس حکم شان بنا بر این اعتقاد آنست که مولانا قاری در شرح
یعنی بنفسه یعنی بالاستقلال ۱۲
فقه اکبر گفته و ترجمه آن عبارت اینکه انبیا علیهم السلام غیب نمیدانند مگر آنچه خدای تعالی ایشان را علم غیب بخشد
و علمای حنفیه تصریح نموده اند به تکفیر کسی که معتقد علم غیب نبی باشد اهـ و آگاه باشند که اعتقاد علم
غیب بنفسه مراد است چرا که غیب بطور انبیا و اولیا به تعلیم او تعالی میدانند چنانکه قطره از ان گذشته بسبیل تحقیق
پس باید در ینجا انصاف فرمائید و ببینند که مفتی مکه منوره اعتقاد علم غیب بنفسه برای انبیا و
اولیا را کفر گفته نه که خواندن یا شیخ عبد القادر شیئاً لله و ضرب الاقدام را کفر فرموده و خود اعتقاد
غیب بنفسه هر غیر خدا را موجب کفر است خواه چیزی بخوانند یا نخوانند پس همچنین مثل خواندن یا شیخ عبد القادر
و اعتقاد او را کفر گفتن بالقطع علمای مرحومین را کافر شمردن و بر خود اطلاق شیوخ نجدیه راست
است آری کل اناء یترشح بما فیه آنچه در او و غیر میباشد تراوه نه و همان قوله وجه دوم آنکه
مستکبر ندای غائب است و این خطاب ندا برای حاضر است نه غائب قال التفتازانی فی شرحه المطول
فی المفتاح ان الخطابات بعد توجیه الکلام الی الحاضر اهـ کلمه دیگر شگفت بنا به سخن از تفسیر درعبارت

یا عدم مهارت یعنی در بیان علم ندا انتقال در پئی اظهار اصل خطاب نمود حالانکه ندا عام است و خطاب خاص

چنانچه در صراح و دیگر کتب لغت تصریح یافته که ندا بمعنی آواز دادن و خطاب سخن رو برو گفتن است و عام

را عین خاص تصور دیده نوبت باثبات کفر رسانیدن کار عوام کالانعام است سے گر از بسیط زمین عقل

منعدم گردد * بخود گمان نبرد هیچکس که نادانم * بدانند که اصل کلام درین ندا بحرف یا است و وضع یا برای

ندائی بعید و قریب هر دو است و همین است مختار علامه ابن حاجب و دیگر نحات و بعضے میگویند که حقیقت

وضع یا جهت ندائی بعید است و مجاز او در ندائی قریب هم مستعمل چنانچه مختار علامه زمخشری صاحب تفسیر کشاف

و امام رازی صاحب تفسیر کبیر است و در مطول مینویسید و اما یا فقیل حقیقة فی القریب و البعید لانها لطلب

الاقبال مطلقا و قیل بل للبعید و استعمالها فی القریب اه چلپی در حاشیه مطول نوشته قوله و اما یا فقیل

القول الاول قول ابن الحاجب و الثانی قول الزمخشری و الاول اقرب لاستعمالها فی القریب و البعید

علی السواء و دعوی المجاز فی احدهما خلاف الاصل اه در تفسیر کبیر است یا حرف وضع فی اصله لنداء البعید

ثم استعمل فی نداء من سهی و غفل و ان قرب تنزیلا له منزلة البعید اه و علامه ابن حاجب در کافیه بیان

مذهب خود پرداخته و جار الله زمخشری در مفصل باثبات مشرب خود پرداخته کما لا یخفی علی من طالع

کتب النحو چون این تحقیق ذهن نشین گردید حالا مراد از قریب و بعید باید شنید در مطول نوشته

و ای و الهمزة للقریب و قد یستعملان فی البعید تنبیها علی انه حاضر فی القلب لا یغیب عنه اصلا اه

منادی بای و همزه در صورت استعمال در بعید اگرچه از چشم غائب است مگر در دل حاضر است پس

ثابت شد که ندائی غائب بحرف یا استعمال در موضوع له او است فلا قباحة فی یا شیخ عبد القادر الخ

عن ان یکون کفرا بالفرض اگر یا برائے ندائی حاضر باشد فقط تاهم مضائقه نیست چرا که حضور

بالتفات پیران کبار بمریدان خود نزد محققین ثابت است چنانکه بعد ذکر یافت و اگر از

درگذریم حضور منادے در دل بنا بر جواز ندا هم کافیست کما عرفته من المطول ازین ندا

اعتقاد ندا کنندگان عموم علم مثل یا ربیعه مر منادی را اثبات علم غیب است برائے خود و تکفیر

بطلان بد و ایراد روایت خزانة المفتین وغیره درینجا خطا و بیجا است معامله مجیب صاحب بدان

میماند که شخصی گفت یا الله بدگمانی شنید و گفت که یا برائے ندائی بعید است و حق تعالی قریب از حبل الورید

است پس این شخص باعتقاد بعد او سبحانه است و بخلاف نص و کفر است فی خزانة المفتین

و من کفر بلسانه طائعا و قلبه مطمئن بالایمان فهو کافر الخ و بل هذا الا جنون آری صاحب الغرض مجنون

قوله فان الحضور فی کل مکان فی آن واحد و کون العلم محیطا من الصفات المختصة به تعالی اه

یعنی حضور در هر مکان در یکزمان از صفات مختصه او تعالی گفته برائے قادر ذو الجلال که

منزه است از سمات نقص و زوال قطع نظر از یک مکان مکانهائی زیاده از بیان ثابت نموده

و در زمان هم داخل کرده و حالانکه در جمیع کتب عقائد اسلامیه مینویسند که انه تعالی لیس فی مکان و لا یجری

علیه زمان مولانا علی قاری در شرح فقه اکبر تحت قول امام اعظم رضی الله عنه الله لا کالاشیاء

مینویسید و یعلم من قوله شئی لا کالاشیاء انه سبحانه لیس فی مکان من الامکنة و لا فی زمان من الازمنة اه

و هم درین شرح است و کذا من قال بانه سبحانه جسم و له مکان و یمر علیه زمان و نحو ذلک فانه کافر حیث لم

یثبت له حقیقة الایمان اه و امام ابو شکور سالمی در تمهید عقائد مینویسید و قال ابو مطیع البلخی سألت

ابا حنیفة رضی الله عنه فیمن قال لا ادری این الله فقال ابو حنیفة انه یکفر لانه وصف الله بالمکان الخ اه و هم

درینکتاب است ان الله تعالی لو کان فی کل مکان لوجب ان یکون فی افواه الدواب و الکلاب و فی وجه الا

القذر تعالی اه هرگاه ازین دو سه روایت کتب عقائد اهل سنت و جماعت معلوم شد که هر که حق تعالی را صفت کند که در هر

مکان است کافر گردد حالا در خدمت حضرت مجیب عرض مینمایم و انصاف میخواهم که عبارت خزانة المفتین وغیره

من کفر بلسانه طائعا و قلبه مطمئن بالایمان فهو کافر الخ در شان این صاحب صادق است یا در حق یا شیخ خوانندگان

الانصاف ربیست و درست است من حفر بیرا لاخیه فقد وقع فیه چاه کنده را چاه در پیش کرد و فی خویش آمده

پیش سبحانه و بحمده بعضی مفتیان زمان که نام مطول هم نشنیده و در علم معقول و منقول کوشش نکرده

می نوازند در تلفظ و کتابت یک کلمه ایمان خود می بازند آری چون کمر بر تکفیر مسلمین بسته اند تشدید
توحید خود را بر سنگ تشبیه شکسته اند چون خصم خواهد که پرده کس درد میلش اندر طعنه نیکان کند قوله
و فقها متفق اند برین هر دو روایت و در در مختار و در رد المحتار و شرح فقه اکبر للعلی القاری و نصاب الاحتساب
همین عبارت مرقوم است اه و در در مختار در باب المرتد ازین هر دو روایت اثری نیست و در رد المحتار نقل بحر
در همین مسئله اختلاف ذکر کرده حیث قال و من تکلم بها اختیارا جاهلا بانها کفر ففیه اختلاف اه و در شرح فقه اکبر
هم درین مسئله اختلاف بلا ترجیح از فتاوی قاضیخان نقل کرده باز خود میگوید که اظهر همین است که عذر جهل مقبول است
و نیز کافر نشود مگر عذر جهل در امری مقبول نیفتد که از ضروریات دین بود اه ترجمه و در عبارت اصحاب
که بعد ازین بیک ورقه منقول خواهد نمود هم درین مسئله اختلاف مبین است درین صورت که از اتفاق فقها درین مسئله قطعا
و نشانی نیست تنها باشن بهتر و یا منکر که نقل اتفاق می نماید و هذا کفر بالاتفاق به آواز بلند میسراید قوله و از بیجا
کرد و در عامه کتب فقه حنفیه مثل در مختار الی قوله مرقوم است که بمجرد تزوج بشهادة الله و رسوله کافر میشود و همین
تزوج را دال بر آن اعتقاد قرار داده اند اه سبحان الله منطق آدمی بهتر است از دو آب چه دو آب از توبه گر نگوید صواب
لیت شعری بمجرد تزوج علم برین عقیده او بکدام وجه حاصل شد آیا فقها نزد منکر غیب دان اند که بر افعال قلوب
مطلع میشوند و اگر به دلالت مقال می بود بیان وجه کفر و دلیل قوله علی هذا الاعتقاد میگفتند بلکه در عبارت
بحر الرائق که منقول منکر است لاعتقاده ان النبی صلی الله علیه وسلم یعلم الغیب واقع است و علم برین اعتقاد بمجرد احتمال
هرگز حاصل نشود خدا نخواسته باشد که فقها بنا بر احتمالات حکم تکفیر جاری ساری نمایند بلکه صاحب همین بحر الرائق
بر خود لازم گرفته که در کلمه کفر متفق علیه فتوی تکفیر نمیدهیم چنانچه در در مختار می نویسد قال فی البحر و قد الزمت
نفسی ان لا افتی بشئ منها اه آمدیم بر تحقیق مسئله باید دانست که بعضی تکفیر متزوج بشهادة الله و رسوله
قائل اند و وجه آن تصریح می نمایند که این متزوج معتقد علم غیب است مر رسول علیه السلام را و محققین فقها
میفرمایند که این قول تکفیر ضعیف و خلاف صحیح است چرا که حوالة امت که مبعوث عنها است بر سرور کائنات

مر دعلی میشود و به تعلیم الهی بعض غیب میداند بدلیل قوله تعالی عالم الغیب فلا یظهر علی غیبه احدا الا من ارتضی
رسول خود و صاحب در مختار که نامش منکر اول نوشته در شمار تضعیف و ترسیف قول تکفیر سر درآویخته حیث قال تزوج
بشهادة الله و رسوله لم یجز بل قیل یکفر والله اعلم اه مینید که سند اول منکر را انحلال است حالا از حواشی
در مختار و دیگر کتب فقه باعتبار بشنوند در حاشیه طحطاوی مرقوم است قوله یکفر لعل وجهه ان الحلال والحرام هو الله تعالی
لان الله تعالی لم یحل النکاح الا بالشهود و من الجنس فاذا اعتقد الحل بغیر ذلک فقد خالف و فی شرح الملتقی لانه ادعی
ان الرسول یعلم الغیب اه و قال شیخی زاده نقلا عن التتارخانیة لا یکفر لان بعض الاشیاء تعرض علی روح النبی صلی الله
علیه وسلم فیعرف بعض الغیب قال الله تعالی عالم الغیب فلا یظهر علی غیبه احدا الا من ارتضی من رسول اه ما فی الطحطاوی
علامه ابن عابدین در رد المحتار علی الدر المختار می نویسد قوله قیل یکفر لانه اعتقد ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
عالم الغیب قال فی التتارخانیة وفی الحجة ذکر فی الملتقط انه لا یکفر لان الاشیاء تعرض علی روح النبی صلی الله
علیه وسلم وان الرسل یعرفون بعض الغیب قال الله تعالی عالم الغیب فلا یظهر علی غیبه احدا الا من ارتضی من رسول
اه قلت بل ذکروا فی کتب العقائد ان من جملة کرامات الاولیاء الاطلاع علی بعض المغیبات الخ و قد بسطنا
الکلام علی هذه المسئلة فی رسالتنا المسماة سل الحسام الهندی لنصرة سیدنا خالد النقشبندی اه ما فی الرد و در مجموعه
خانی جلد ثانی مرسوم است در فتاوی حجة میگوید صحیح آن است که هیچ کافر نشود زیرا که اعمال بندگان بر پیغمبر علیه السلام
عرض میکنند پس غیب دانا باشد اه مخدومی و مخدوم الانامی مرشدی و قبلتی نائب سید المرسلین مقبول جناب
محبوب رب العالمین مولانا میان لقضا غلام محی الدین قصوری دائم الحضوری قدس سره بر حاشیه مکتوبات حامدیه بقلم
هدایت رقم خود نوشته اند و الصحیح انه لا یکفر لان الانبیاء علیهم السلام یعلمون الغیب و یعرض علیهم الاشیاء کذا
فی معدن الکنز پیغمبران علیهم الصلوة عرض اشیاء کرده شود پس به کشف غیب دانا باشند کذا فی الخزانة اه الحاصل
از حاشیه طحطاوی و فتاوی تاتارخانیه و رد المحتار و فتاوی حجة و ملتقط و مجموعه خانی و معدن کنز و خزانة ثبوت
پیوسته که روایت تکفیر خلاف درست و غیر صحیح است قوله مر انه بعض لعجوال انتهی فی العشی والا انکار اه الله الله

او سبحانه تعالی چه قدر رحمت و حمایت حبیب خود فرمود که لب منکر هم بکلمة الحق کشود الحال از منکر می پرسم

در صورتیکه بعرض حوال امت بر آنسرور باعث رحمت معترف گشتی باز کدام وجه کفریت تمسخر و متصور است صلی الله علیه وسلم ۱۲

آیا انجام اختصاص ست از احوال معروضه متمنا است بل هذا الاخرط القتاد الحمد لله که دعوی کفریت از کلام صلی الله علیه وسلم ۱۲

مردود و برهم گردید بر ناظرین پوشیده مباد که از روایات کتب فقه منقوله اصفحه ثابت شد که حضرت رسالتپناه

علیه السلام بتعلیم الهی بعض غیب و احوال امت خود میدانند و چند روایات دیگر از کتب معتبره دینیه متعلق یعنی سابقه

همین مسئله یقینیه تحت قلم می آرم که مجال سخن نماند علامه خطیب قسطلانی شارح صحیح بخاری در مواهب لدنیه می

نویسد اذ لافرق بین موته وحیاته فی مشاهدته لامته ومعرفته باحوالهم ونیاتهم وعزائمهم وخواطرهم

وذلک عنده جلی لاخفاء به انتهی قوله و قد روی ابن المبارک عن سعید بن المسیب لیس من یوم الا و این حدیث در شرح صحیح بخاری و معروفست بکرمانی هم و سیتعلق

یعرض علی النبی صلی الله علیه وسلم اعمال امته غدوة وعشیة فیعرفهم بسیماهم واعمالهم فلذلک یشهد علیهم اه

مولانا حضرت شاه عبد العزیز در تفسیر فتح العزیز میفرمایند و یکون الرسول علیکم شهیدا یعنی و باشد رسول

شما بر شما گواه زیرا که او مطلع است بنور نبوت بر رتبه هر متدین بدین خود که در کدام درجه از دین

من رسیده و حقیقت ایمان او چیست و حجابیکه بدان از ترقی محجوب مانده است کدام است پس او میشناسد

گناهان شمارا و درجات ایمان شمارا و اعمال نیک و بد شمارا و اخلاص و نفاق شمارا و لهذا شهادت

او در دنیا بحکم شرع در حق امت مقبول و واجب العمل است و آنچه او از فضائل و مناقب حاضران زمان

خود مثل صحابه و ازواج و اهل بیت یا غائبان از زمان خود مثل اویس و صله و مهدی و مقتول دجال یا از معائب

و مثالب حاضران و غائبان میفرماید اعتقاد بران واجب است و از همین است که در روایات آمده که هر نبی را

بر اعمال امتیان خود مطلع میسازند که فلانی امروز چنین میکند و فلانی چنان تا روز قیامت ادای

شهادت تواند کرد اه مقام غور یعنی علمای اهل سنت قطع نظر از اعمال جوارح اطلاع حبیب علیه السلام

بر افعال قلوب جمیع امت از آیات و حدیث ثابت میکنند و اعتقاد بران معلومات واجب میدهند و منکر سفکیر

تکفیر معتقد اطلاع بر اعمال جوارح میفرماید ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا ❊ از علامات مبتدعان

دیگر آنکه باهم یکدیگر را کافر میگویند چنانچه در شرح فقه اکبر است فمن عیوب اهل البدعة انه یکفر بعضهم بعضا اه

پس از عیوب بدعتیان آنکه بعضی بعضی را کافر میگویند ۱۲

و از عادات مبتدعان وهابیه اینکه در طریق تکفیر عامه مومنین و علمای اهل سنت بپای سر میپویند کما فی

رد المحتار اعتقدوا انهم هم المسلمون وان من خالف اعتقادهم هم المشرکون الخ اه و در تفسیر مدارک نوشته وما

وهابیه اعتقاد دارند که ایشان مسلمان اند و هرکه مخالف اعتقاد ایشان است مشرک است ۱۲

کان الله لیطلعکم علی الغیب وما کان الله لیوتی احدا منکم علم الغیوب فلا تتوهموا عند اخبار الرسول بنفاق

الرجل و اخلاص الآخر انه صلی الله علیه وسلم یطلع علی ما فی القلوب اطلاع الله تعالی فیخبر عن کفرها و ایمانها

ولکن الله یجتبی من رسله من یشاء ای لکن الله یرسل الرسول فیوحی الیه ویخبره بان فی الغیب کذا وان فلانا فی

قلبه النفاق و فلانا فی قلبه الاخلاص فیعلم ذلک من جهة اخبار الله تعالی لا من جهة نفسه اه ازینجا به

وضوح پیوسته که آنحضرت علوم الاولین والآخرین از جهت اخبار او تعالی غیب میدانند نه از جهت نفس خود

و اخاصه باری تعالی است و همین است مراد از آیاتیکه بر نفی علم غیب از آنحضرت لاریب ناطق اند مثل و لو کنت صلی الله علیه وسلم

اعلم الغیب وغیرها یعنی نفی علم غیب بنفسه است آیا نمی بینی که در تفسیر حسینی می نویسد و لو کنت اگر بودمی من

بی تعلیم حق اعلم الغیب دانستمی غیب را لاستکثرت هر اینه بسیار طلب کردمی من الخیر از مال و منفعت و فتح

و غیرها اه و در تفسیر کبیر است وما کان الله لیطلعکم علی الغیب لا یجوز ان یحصل فی ذلک التمییز بان یطلعکم الله تعالی

علی غیبه فیقول ان فلانا مومن و فلانا منافق و فلانا من اهل الجنة و فلانا من اهل النار فان سنة الله

جاریة بانه لا یطلع عوام الناس علی غیبه تا قوله وهی واما معرفة ذلک علی سبیل الاطلاع من الغیب فهو

من خواص الانبیاء فلهذا قال ولکن الله یجتبی من رسله من یشاء فخصهم باعلام ان هذا مومن و هذا منافق اه

و در معالم التنزیل و جلالین و غیرهما در معنی آیت و علمک ما لم تکن تعلم احکام شرعیه و غیب مراد داشته اند من

الغیب فظهادر مواهب لدنیه مسطور است اعلم ان علم الغیب یختص بالله تعالی وما وقع منه علی لسان

رسوله صلی الله علیه وسلم و غیره فمن الله تعالی اما بوحی او الهام والشاهد لهذا قوله تعالی فلا یظهر علی غیبه

احداً الا من ارتضى من رسول لیکون معجزة و استدل به على ابطال الکرامات و اجیب بتخصیص الرسول

بالملک و الاظهار بما یکون بغیر توسط و کرامات الاولیاء على المغیبات انما یکون بروئیا الملائکة

کاطلاعنا على احوال الآخرة بتوسط الانبیاء و فی حدیث انه صلى الله علیه وسلم قال و الله انی لا اعلم

الا ما علمنی ربی فکلما ورد منه صلى الله علیه وسلم من الانباء المنبئة عن الغیوب لیس هو الا من اعلام الله تعالى له

به علما على ثبوت نبوته و دلائل على صدق رسالته و قد اشتهر و انتشر امره صلى الله علیه وسلم من اصحابه

بالاطلاع على الغیوب حتى ان کان بعضهم لیقول لصاحبه اسکت فو الله لو لم یکن عنده من یخبره لاخبرته حجارة

البطحاء و یشهد له قول ابن رواحة ع و فینا رسول الله یتلو کتابه اذا انشق معروف من الصبح ساطع

درمیان ما پیغمبر است که میخواند کتاب خدا را

ارانا الهدى بعد العمى فقلوبنا به موقنات ان ما قال واقع و قول حسان بن ثابت نبی یرى ما لا

یرى الناس حوله و یتلو کتاب الله فی کل مشهد فان قال فی یوم مقالة غائب فتصدیقها فی ضحوة

او غد انتهى و در شفاء فی شمائل المصطفى تعداد خصال حمیده مختصه بذات سعیده علیه الصلوة و

والاطلاع على الغیب انتهى در تعبیر عزیزی مذکور است غیب نام چیزیست که از ادراک حواس ظاهره و باطنه غائب

باشد نه حاضر یا مشاهده و وجدان دریافت شود و اسباب و علامات آن نیز در نظر عقل و فکر آن در نیاید

بداهت و استدلال دریافته شود و این غیب مختلف میباشد بیش کم بار نزد عالم الوان غیب است و عالم

و نغمات و الحان شهادت و بیش عنین لذت جماع غیب است و بیش فرشتها الم گرسنگی و تشنگی غائب است و

و بهشت شهادت و لهذا این قسم الغیب اضافی گویند و آنچه نسبت بهمه مخلوقات غائب است غیب مطلق است

مثل آمدن وقت قیامت و احکام کونیه و شرعیه باری تعالى در هر روز و در هر شریعت و مثل حقایق

و صفات او تعالى على سبیل التفصیل و این قسم را غیب خاص او تعالى مینامند فلا یظهر على غیبه احداً

نمیکند بر غیب خاص خود هیچکس را بوجهی که رفع تلبیس و اشتباه و خطا بکلی در آن اطلاع حاصل شود و

و شبهات جهلا نماند و بیمن اطلاع و اذن کنه ائی هست که اوراد اظهار شخصی بر غیب تو ان گفت الى

و اولیا را هر چند علم الهامی یقینی به بعض حقائق ذات و صفات یا وقائع کونیه حاصل میشود اما تلبیس و

اشتباه بجمیع الوجوه از ان مرتفع نمیگردد تا اظهار ایشان بر غیب و استیلا بر ان متحقق گردد بلکه اظهار غیب

بر ایشان و انعکاس صور غیبیه در آئینه وجدان ایشانست و لهذا تکلیف عام بر ان متحقق نمیشود و خود هم در تحصیل

یقین آن و اعتماد بر آن محتاج بشواهد کتاب و سنت که اقسام وحی اند میشوند پس اظهار بر غیب هیچکس را نمیشد

الا من ارتضى من رسول یعنی مگر کسی را که پسند میکند و آنکس رسول میباشد خواه از جنس ملک باشد مثل حضرت جبرئیل

علیه السلام و خواه از جنس بشر مثل حضرت محمد و موسى و عیسى علیهم الصلوة و التسلیمات که او را اظهار بر بعضی از

غیوب خاصه خود میفرماید تا آن غیوب را بمکلفین برساند و تلبیس و اشتباه را از وجهی بکلی دفع نماید تا احتمال

التباس نماند و راستی اصلا بسوی آن نگردد انتهى تتمه اگرچه مسئله اظهار غیب اولیاء در ضمن روایات مرویه بالا

ثابت و متحقق شد اما بنا بر نهایت ایضاح و غایت توضیح یکدو سند صریح در همین مذکور میشود علامه

قاری در مرقاة تحت حدیث جبرئیل مینویسید فان قلت فلم سال جبرئیل عن الساعة مع علمه بانه تعالى قال لا

یعلمها الا هو و ما التوفیق بین الآیة و بین ما اشتهر عن العرفاء من الاخبار الغیبیة کما قال الشیخ الکبیر

نعتقد ان العبد ینتقل فی الاحوال حتى یصیر الى نعت الروحانیة فیعلم الغیب و تطوى له الارض و یمشی على الماء

و یغیب عن الابصار فالجواب اما عن الاول فاقول و هو اما عن الثانی فلان للغیب مبادی و لواحق فمبادیه لا

یطلع علیه ملک مقرب و لا نبی مرسل و اما اللواحق فهو ما اظهره الله تعالى على بعض احبائه لوحة علمه و خرج ذلک

عن الغیب المطلق و صار غیبا اضافیا و ذلک اذا تنور الروح القدسیة و ازداد نورانیتها و اشراقها

بالاعراض عن ظلمة عالم الحس و تخلیة مرآت القلب عن صداء الطبیعة بالمواظبة على العلم و فیضان

الانوار الالهیة حتى یقوى النور و ینبسط فی فضاء قلبه فینعکس النقوش المرتسمة فی اللوح المحفوظ

و یطلع على المغیبات و یتصرف فی اجسام العالم السفلی بل یتجلى ح الفیاض الاقدس بمعرفته التی هی

اشرف العطایا فکیف لغیره انتهى و در تعبیر عزیزی میفرمایند و اولیاء الله را اگرچه اظهار بر غیب حاصل

بنیست اما اظهار غیب بر ایشان جائز و واقع است چنانچه در حق مادر موسی علی نبینا وعلیه الصلوة در سوره قصص منصوص است که انا رادوه الیک وجاعلوه من المرسلین **قوله** مراد از اطلاع بر لوح اطلاع بر نفس الامر است که قبل ظهور آن مع جوده او در خارج حاصل شود گو بمطالعه نقوش لوح باشد یا بی مطالعه زیرا که مراد از اطلاع بر کتاب اطلاع بر مضامین مرقومه در انکتاب میشود نه بدیدن نقوش و بمعنی اولیاء الله را نیز حاصل میگردد لیس دیدن و ندیدن برابر شد سوم آنکه اطلاع بر لوح محفوظ بمطالعه و دیدن نقوش نیز از بعض بتواتر منقولست اه **قوله** وجه سوم آنکه این کلام مشتملست بر کلمه شیئاً لله که از کلمات کفریست و فقها آنرا در باب کلمات کفر می آرند و خلاف کرده اند در کفر قائل آن و ترجیح عدم کفر فرموده انه الحق لعلو الله منکر خود مصرح است که فقها ترجیح کفر را داده اند و هم بعد از نقل عبارت کتب فقه که در تمامه آنها مصرح است که الراجح عدم الکفر نوشته اند عدم کفر راجح است اه پس بلا خلاف ثابت شد که قول کفریت شیئاً لله مرجوح است و مرجوحیت منقول ازین رو است که آنچه وجه کفریت شیئاً لله گفته اند که حقتعالی را محتاج دانسته جهت وی چیزی میخواهد قطع نظر از عاقل هیچ غافل همچنین نمیگوید در فتاوی خیریه نوشته و هذا لا یختلج فی خاطر احد اه و اتباع قول راجح لازم است بر تمامه فقها کما فی الدر و اما نحن فعلینا اتباع ما رجحوه و ما صححوه کما لو افتوا فی حیوتهم اه و در رد المحتار زیر این نوشته فانه لا یسعنا مخالفتهم اه حالا اسلم مرجوح بگوش هوش باید شنید در در مختار مذکور است که حکم و فتوی بقول مرجوح جهل و خرق اجماعست و در رد المحتار مسطور است که قول مرجوح منسوخ میباشد و در اشباه وغیره مذکور است که عمل بر منسوخ حرام است فی الدر وان الحکم والفتیا بالقول المرجوح جهل و خرق للاجماع اه وفی رد المحتار و مذهب الحنفیة المنع عن المرجوح حتی لنفسه لکون المرجوح صار منسوخا اه وفی الاشباه وغیره والعمل بالمنسوخ حرام اه و از اینجا که محقق فقهای حنفیه صاحب فتاوی خیریه میفرماید ولا یجوز الاجتراء بما فی قنیة الشرائد و تعلم المغرر و من قال شیئاً لله بعض یکفر ولا وجه لذلک اه و ظاهر است که هر گاه فتوی بدین قول حرام شده

بود از آن چه بیش است زهی سعادت حضرت مجیب که بتکفیر قائل شیئاً لله مائل شد و تردد فقها مرتکب حرام و جاهل شد آری ع هر عمل اجری و هر کرده جزائی دارد **قوله** پر ظاهر است که نفی کفر مستلزم جواز و اثبات نمی تواند شد اه پر ظاهر و باهر است که برین عقل و دانش باید گریست یعنی آدم بی معقول نامعقول میباشند که کفر و ایمان نقیضین یکدیگر اند چنانچه در تفسیر کبیر است الذی عرف بالضرورة مجیء الرسول صلی الله علیه وسلم به فمن صدقه فی کل ذلک فهو مؤمن ومن لم یصدقه فی کل ذلک تا قول وهی فذلک هو الکافر فالکفر عدم تصدیق الرسول صلی الله علیه وسلم فی شیء مما علم بالضرورة مجیئه به اه و در تفسیر عزیزی است ایمان در عرف شرع عبارت از تصدیق است بمعنی گرویدن و باور کردن آنچه بالیقین معلوم است از دین محمد است اه و همدرینکتاب است و حقیقت کفر آن است که چیزی را از آنچه بالیقین از دین محمد است صلی الله علیه وسلم انکار کند و معنی انکار عدم انقیاد است اه و قاعده مقرره معقول است که النقیضان لا یجتمعان ولا یرتفعان یعنی جائیکه یکی از ان هر دو موجود باشد دومی نابود و گاهیکه احدی از ان منتفی شود دیگر موجود در ینصورت بوضوح پیوست که از نفی کفر وجود ایمان لا محاله متحقق میشود و قطعاً شیئاً لله کلمه اسلامیه ایمانیه ثابت شد وهو المطلوب **قوله** و فقها نیز برین متفق اند که در کلمه مختلفه فیها اگرچه ماول باشد وجه عدم کفر است قائل معذور نیست تعزیر بحسب جریمه لازم است و توبه و استغفار امر باید کرد عبارات کتب معتبره نوشته میشود الخ اه مخفی مباد که از عبارت در مختار و فتاوی عالمگیری که منکر نقل آن برداخته ثابت میشود که کلمه کفریه متفقه باطل مینماید عمل و نکاح قائل را و اولاد وی که بعد از ان تولد شوند اولاد زنا میشوند و کلمه مختلفه قائل آنرا بنا بر احتیاط امر به تجدید نکاح و توبه و رجوع از ان باید نمود پس مذکور صراحةً مسطور نیست که اگر قائل بتاویل مائل باشد در انصورت هم آنرا به تجدید وغیره عمل باید کرد و تعزیر هم باید نمود و هم مطلب در عبارت نصاب الاحتساب منقوله منکر موجود نیست یعنی از ان عبارت ثابت نمیشود که قائل کلمه مختلفه اگر تاویل صحیح نماید تاویلش مقبول نیست و باوجود آن ممنوع

باید نمود بلکه از عبارت همین نصاب کبیر ثم ان کان نیته القائل الوجه الذی یمنع التکفیر فهو مسلم اه نصاب
ثابت میگردد که تاویل قائل مقبول است و حکم روایت راجح و مرجوح باستناد کتب معتبره فقه عنقریب گذشت
القصه بدعای منکر باتفاق فقهاست که کلمه مختلفه اگرچه باول باشد قائل معذور نیست اه محض دروغ و افترا است
و از دلیل بیگانه و ناآشناست قطع نظر از اتفاق فقها از یک کتاب فقهیه این مدعا هم کرسی نشین نشد افسوس صد افسوس
بر حال بیچاره مجیب که از فهم معانی عبارات منقوله خود هم بی نصیب است * درینجا باید دانست که اتفاق اکثر فقها
بر رغم الف منکر بر این امر منعقد گشته که از قائل کلمه مختلفه باوله مفتی و قاضی هر دو را باید که تاویلش قبول
نمایند چنانچه قدوه فقهای حنفیه مولانا قاری در شرح فقه اکبر میفرمایند ففی البزازیة ولو قال السلطان
زماننا عادل یکفر لانه جائر بیقین و من سمی الجور عدلا یکفر و قیل لا لان له تاویلا و هو ان یقول اردت
به انه عادل عن غیرنا و هو عادل عن طریق الحق قال الله سبحانه تعالی ثم الذین کفروا بربهم یعدلون
وحاصله ان لفظ عادل یحتمل کونه اسم فاعل من عدل عدلا ضد ظلم و جار و من عدل عدولا ای عرض فاذا
اللفظ محتملا فلا یحکم بکونه کفرا الا اذا صرح بانه نوی المعنی الاول قائل و نظیره فی المعاملات ما ذکروا فی الطلاق
و العتاق من الکنایات فانها یتوقف حکمها علی النیات لا سیما و قد ذکروا ان المسئلة المتعلقة بالکفر
اذا کان لها تسع و تسعون احتمالا للکفر و احتمال واحد فی نفیه فالاولی للمفتی و القاضی ان یعمل بالاحتمال
لان الخطاء فی ابقاء الف کافر اهون من الخطاء فی افناء مسلم واحد و فی المسئلة المذکورة تصریح بانه
من صاحبها التاویل خلافا لما ذکره بعضهم علی خلاف هذا التفصیل اه و آنچه صاحب رد المحتار علی الدر
درخصوص کلمه متنازعه فیها مینویسد باید شنید تا که فتنه تشبه بنشیند و نزاع بیجا برخیزد و هذه عبارته علیه
او یجب التباعد عن هذه العبارة و قد مر ان فیه اختلافا یؤمر بالتوبة و الاستغفار و تجدید النکاح لکن
لو کان لا یدری و لم یقل ام اراد المعنی الصحیح فالظاهر انه لا بأس اه یعنی اگر قائل شیئاً لله قصد
صحیح نماید پس لا بأس است که خوف نیست متکلم این کلمه را نعم بهتر استغفار و تجدید نکاح که شیئاً

لله گفتن بر قاصد معنی صحیح هیچ نیست چه حالا آن اختلاف برطرف شد باقی ماند درینجا شبه جواب طلب و آن اینکه
لا بأس دلالت مینماید بر آنکه ترک او اولی است چنانچه در کتب فقهیه در معنی لا بأس همین است میگویم
در مختار در فصل کیفیة القسمة و هم در رد المحتار افاده فرموده که حاصلش اینست استعمال
لا بأس در آن مسئله که ترک او اولی بود کلیه نیست بلکه استعمال لا بأس در مندوب هم میشود
بلکه هم بأس نباشد اگر درینجا کلمه لا بأس واقع شود مراد از آن منع و خواهد بود اه ترجمه ما فیها همچنین
شیئاً لله هم بأس است از تعبیر بلا بأس مندوب مراد است و چرا شیئاً لله مندوب نباشد در صورتیکه
این کلمه از جمله علما و اکابر اولیا خارج انداز حصر و حساب اسامی گرامی بعضی از ایشان مرقوم میشود
در رساله طبقة الذاکرین و هم در نفحات الانس مرقوم است که حضرت خواجه خواجگان خواجه بهاء الحق
و الدین نقشبند قدس سره که بانی طریقه نقشبندیه اند وصیت فرموده بودند که در پیش جنازه ما این بخوانند
آمده در کوی تو شیئاً لله از جمال روی تو * اه و در تکمله مقامات مظهریه از حضرت قیوم ربانی نقشبند
غلام علی دهلوی قدس سره منقول است و هذه عبارته میفرمودند که حضرت خواجه بهاء الدین نقشبند
فرمودند که فاتحه خواندن پیش جنازه ما کلمه طیبه آیت شریف نیست این بیت او بیت این دو بیت بخوانند
آمده در کوی تو شیئاً لله از جمال روی تو * دست بکشا جانب زنبیل ما * آفرین بر دست و بر بازوی تو *
پیش جنازه من همین اشعار بخوانید الخ اه و هم درین کتاب در فصل مکاشفات حضرت ایشان
بر مزار حضرت خواجه قطب الدین رفته گفتم شیئاً لله دیدم یک خوش پیراز آب که از
نصیب ما باشد نسبت تو از نسبت مجددیه بسیار گنجائش دیگر ندارد اه و هم درین مقامات مسطور
حضرت شیخ محمد حسان که از کمل خلفای حضرت شهید اند که بیست روز پیش که در پهلو داشت
ایشان مرض نمود شد سلب این مرض که هرگز نه میشود همت نگاه میکرد اسم مبارک الله بگوش ایشان

حضرت شیخ سعدی و بانی طریقه سهروردیه اند در عوارف المعارف نوشته اند قد کان الصلحون یکرهون سؤال
الناس عند الفاقه و نقل عن ابی سعید الخراز انه کان یمد یده عند الفاقه و یقول شیئا لله اهـ و در مو...
لدنیه و غیره مذکور است که درویشی کهن جامه بر حضرت شیخ ابو الحسن قطب شاذلی قدس سره بنا بر حسن لباس ایشان انکار
نمود حضرت شیخ موصوف فرمودند یا هذا هیأتی هذه تقول الحمد لله و هیأتک هذه تقول شیئا لله اهـ و درینحالت
حمد و ابه کسیکه بزبان دعوای ایمان کنند و قائلین شیئا لله را تعزیر زنند فی الواقع آدمیت از امثال اینهم دور
و نهایت از اینها نفورست اینکه می بینی خلاف آومند و نمیتند آدم علاف آومند و نیز نه بهند که مثل شیئا
در قران و احادیث بسیار است چنانچه صاحب فتاوی خیریه که استاد صاحب در مختار است می نویسد فان ذکره للتعظیم کما
قوله تعالی فان لله خمسه و مثله کثیر اهـ الحمد لله رب العلمین و هم ان صلوتی و نسکی و محیای و مماتی لله الآیة الی
وجهی للذی فطر السموات والارض الآیة و نیز لله ما فی السموات و ما فی الارض الآیة در قران است و در حدیث متفق علیه
که در بیان قصه سه کس از بنی اسرائیل است اخذته لله و قصت و در حدیث ابو داؤد و غیره آمده قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم من احب لله و ابغض لله و اعطی لله و منع لله فقد استکمل الایمان کذا فی المشکوة شیخ محقق
در ترجمه می نویسد کسیکه دوست دارد کسی را برای خدا تعالی و بد دارد برای خدا تعالی و بدهد برای خدا تعالی یعنی همه کار او
خدا تعالی بود هرچه کند بطلب رضای حق تعالی و اراده وجه الله کند ؎ وطن برای تو گیرم سفر برای تو جویم
برای تو باشم سخن برای تو گویم ❊ پس به تحقیق کامل گردانید ایمان خود را چه ایمان کامل در اخلاص است رزقنا الله
اهـ حالا از منکر عنید باید پرسید که اقامت تعزیر تا بکجا خواهد رسید و نعم ما قیل ؎ زبان بریده بکنجی نشسته
صم بکم ❊ به از کسیکه نباشد زبانش اندر حکم ❊ قوله ازین عبارت صریح معلوم شد که تکلم بکلمه محتمله مختلفه هر وجه که
بروایت ضعیفه یا قویه از مذهب باشد یا غیر مذهب الی قوله قائل آن عند القاضی معذور نباشد اهـ اقول
فاجتمع ما شئت پوشیده مباد که مغایرت با عبارت سراپا زور و موجب غرور است چه در عبارت منقوله
[illegible] روایت ضعیفه یا قوی از مذهب است یا غیر مذهب [illegible]

باشد زیرا که به اتفاق فقهای محققین خلاف این ثابت شده است یعنی در بحر الرائق و اشباه و نظائر و فتاوی
صغری و تنویر الابصار و در مختار و رد المحتار و طحطاوی و غیرها نوشته اند که فتوی بکفر مومن نباید داد در صورتیکه
حمل کلامش بر محمل حسن ممکن باشد یا در کفر او اختلاف اگرچه بروایت ضعیفه باشد و در رد المحتار و فتاوی خیریه
نوشته که اگرچه روایت اختلاف که مثبت اسلام است از غیر مذهب باشد تاهم فتوی بکفر نباید داد بنقل عبارت
در مختار و رد المحتار اکتفا میرود و فی الدر و اعلم انه لا یفتی بتکفیر مسلم امکن حمل کلامه علی محمل حسن او کان فی
کفره خلاف و لو کان ذلک روایة ضعیفة کما حرره فی البحر و عزاه فی الاشباه الی الصغری اهـ و فی الرد قوله
و لو روایة ضعیفة قال الخیر الرملی اقول و لو کانت الروایة لغیر اهل مذهبنا و یدل علی ذلک اشتراط کون ما
یوجب الکفر مجمعا علیه اهـ مقام حیرت است که اینهمه با وصف دعوی تقوی بر کذب عاشق است و شیدا و عید
کذب از آیات و احادیث آنچه وارد است اهل علم را معلوم است مگر جناب مفتی صاحب در کریما هم نخوانده اند که
؎ دروغ آدمی را کند شرمسار ❊ دروغ آدمی را کند بیوقار ❊ لاکن درینجا بهند که درین عبارت بیکوجه راستی
را هم مد نظر داشته چرا که در نیولا بر زبان قلمش رفت که ازین عبارت ثابت شد که تاویل قائل مقبول نیست
چنانچه بر صدر عبارت گفته بود و اینقدر هم غنیمت است شاید رفته رفته توفیق صدق در هر حال و مقال
رفیق گرداند علی کل شیء قدیر قوله علامه ابن عابدین در رد المحتار از معتبرات نقل نموده که آن مجرد ایهام
ما لا یجوز یکفی فی المنع اهـ در حالتیکه خود صاحب رد المحتار در خصوص شیئا لله بلا باس که عبارت از مندوبیت است
حکم نموده چنانچه از ما سبق واضح است آوردن این کلام بتائید منع شیئا لله سراسر نادانیست و سراپا سرگردانی
قوله علامه قاری در شرح فقه اکبر در تحت مسئله انا مومن ان شاء الله تعالی نوشته قال فی التعدیل و ان ثبت
انه کفر فلا اقل ان یکون حراما اهـ پناه بخدا ازین بیدیانتی و خیانتی همان علامه قاری درهمین شرح
قول التعدیل را از سیف و تضعیف نموده است چنانچه بعد ازین میگوید لیس فیه کفر و کذب در این کلمه بنیت تحقیق
که بعضی بوجوب آن قائل اند و بسیاری از سلف حتی که صحابه و تابعین بجواز آن رفته اند و همینست محکی از

از امام شافعی و اتباع وی باز میگوید که بسیاری بمنع اینکلمه هم رفته و حضرت امام اعظم رض و صحابه و از ما تقدم

انداهو ترجمه بهر حال کلمه انا مومن ان شاء الله تعالی را با شتیا لله چه مناسبت و بر ظاهر است که از منع آن

بانبات منع این برد اختن جنونیت و سودا یا رعونتی است و اتباع هواست رشته در گردن نفس افگنده و دست

میکشد هر جاکه خاطر خواه اوست ❊ ایها المصف العاقل قد تیقنت بما تلونا علیک عن المنقول من المنقول

و المعقول ان قوله بیهیچ حال کسانیکه اینکلمه را که مختلف فیها است در کفر خیست آن و جواز آن هرگز

منقول نیست و رد شبار و در خود میارزند الخ اهو باطل و مردود و منشاء عن نقصان فهمه و در ایته و قصور

وغباوته فلا ینظر الیه و لا یلتفت علیه قوله سیدنا عبد القادر جیلانی که از جله کبار اولیاء است

رحمة الله علیه و محی سنت نبوی و ممیت بدعت دنی و موحد کامل و متوکل فاضل و محی الشرع و الدین

و رینجا بزعم اثبات مطلب خود به تعریف حضرت غوثیت آ که فی نفس الامر قابل زیاده ازین توصیف اند

پرداخت و بعد ازین بیک صفحه درباره کفریت ضرب الاقدام که ماموره همین جناب محبوبیت قباب است میگوید قول

و فعل مشائخ که مخالف کتاب و سنت و قیاس مجتهد باشد بر کسی حجت نیست طریقیکه مخالف ظاهر شریعت باشد

زندقه و الحاد است چه جائیکه قابل حجت و اسناد باشد اه ملخصاً به بینند که همین جناب را محی سنت و ممیت

بدعت و محی الشرع و الدین گفته باز قول همین حضرت رض مخالف کتاب و سنت و زندقه و الحاد گفت نعوذ بالله

من هذه الانتقالات و اختلاف المقالات ❊ گه بت شکنی گاه مسجد زنی آتش ❊ از مذهب تو گبر و مسلمان گله دارد

به انتقام این جمود الادبیها بجناب محبوب خدای حق جل و علا بسنده است و کفی بالله منتقماً آیا نمی بینی که در تفسیر عزیزی

نوشته اند علما گفته اند که ولید بحضرت علیه السلام بیاک طعن زبان کشاده بود و حرف مجنون را نده حقتعالی

او را بده طعن یا د فرموده اه همدرین تفسیر در بیان حال ولید پلید مفسر است از حضرت ابن عباس و دیگر صحابه

مرویست که بعد جنگ بدر شمشیر یکی از انصاریان به پی او رسیده و بینیش مجروح گشت چون درکه

د استیلای او سبحانه تعالی عزه نباید شد زیرا که ❊ دیر گیرد سخت گیرد مر ترا ❊ الٰهی یا ارحم الراحمین لا تو اخذنا

بما اهملت قبله قاله و ما ذلک الا ان ربما الطاله بد اهند که همیکه درین شتر گربگیها قدم بر قدم

اذلی ابن تیمیه حنبلی است چه اکثر جهت تصحیح مدعا خود بمدح و ثناء اهل بیت کرام پرداخته و بدیگر جا در طعن

و تشنیع دشمنان ایشان در رسته چنانچه مولانا مفتی صدر الدین دهلوی در رساله منتهی المقال در ذکر

ابن تیمیه اهل ضلال نوشته اند و بسیار ثنا و مدح کرد اهل بیت اطهار حیث قال ان افضل التابعین من

اهل بیته علی بن الحسین رض نهی ذلک الرجل ان یتحری الدعاء عند قبره صلی الله علیه و سلم و هو

الذی سمعه من ابیه الحسین رض عن جده صلی الله علیه و سلم و هو اعلم بمعناه من غیره تا قوله و هی فانظر هذه

السنة کیف مخرجها من اهل البیت و هم الذین لهم من رسول الله صلی الله علیه و سلم قرب النسب و قرب

الدار لانهم الی ذلک احوج من غیرهم فکانوا له اضبط انتهی تا قوله و هی و اعجبا از ابن تیمیه برای

تصحیح مدعا خود در مقام مدح و ثنای حضرات اهلبیت کرام علیهم السلام بسیار موده و در رد روافض کثیر

در مقامات کثیره چه قدر زبان طعن و تشنیع در حق اهلبیت رسول الله صلی الله علیه و سلم کشوده قال ابوبکر و عمر رض

ولیا الامر و الله قد اولی الامر طاعة او الی الامر طاعة الله و معصیته معصیة الله فمن سخط امره و حکمه

فقد سخط امر الله و حکمه و علی و فاطمة ردّا امر الله و سخطا حکمه و کرها رضی الله لان الله یرضیه طاعته و طاعة

اولی الامر طاعته فمن کره طاعة ولی الامر فقد کره ما سخط الله و کره رضوانه انتهی انظر الی هذا الرجل کیف

یطول لسانه فی حق بضعة الرسول و ابن عمه زوج البتول رضی الله عنهما و قد وردت الاحادیث الصحیحة فی

مناقبهم فی صحیحی البخاری و مسلم و ابن تیمیه را دیگر هم اقوال عجیبه است که نسبت به امیر المومنین عثمان بن عفان رض

البالغ کالقول بعدم صحة اسلام علی رض لکونه صبیاً و رد الاحادیث الموجودة فی السنن و ان کانت ضعیفة

کما صرح به الشیخ ابن حجر فی المجلد الاول من الدرر الکامنة فی احوال ابن تیمیه و ذکر حمله گی آن بتفصیل خروج

از مقام است قال ابن حجر انا لا اعتقد عصمته بل انا اخالفه فی مسائل اصلیة و فرعیة و قال الذهبی

مشتی خاک برگرفته به آواز بلند نام حضرت غوث الثقلین خوانده بسوی آتش زد فی الحال آتش پست
یعنی یا شیخ عبد القادر شیئاً لله کما فی شرح القصیده ۱۲
شد اهـ و در شرح قصیده غوثیه بعد از بیان این قصه نوشته که از ان روز ملتان را آتش نگرفت ورنه هر سال آتش
بیفتادی اهـ بجاش انجیب را یکذره از عقل نصیب بودی تا از امثال حضرت شیخ عبد الحق و حضرت شاه عبد العزیز
رحمهما الله سند نگرفتی چه این حضرات برهم زن خاندان وهابیه نجدیه و بیخ کن خانمان متبعین ابن تیمیه اند چنانچه
از منقولات ما مضی ظاهر و هویداست هزار حسرت و افسوس صد زمانه بر او ست که امتیاز ندارد در میان
دشمن و دوست * **قوله** و آنچه بعضی مشتغلین باین ورد اسنادش بحضرت شیخنا و سیدنا ابو محمد محی الدین
عبد القادر جیلانی رح میرسانند و برای اثبات این بدعا بهجة الاسرار و اخبار الاخیار و رساله شیخ عبد الحق
و غیره اقوال بعضی متصوفه پیش میکنند صحیح نمیتواند شد اهـ واه این اتباع هوا یکقدم سابق از این
شیخ عبد الحق مستند و معتمد بود و در رسیدم اخبار الاخیار در رساله همان شیخ علیه الرحمة غیر صحیح و نامعتبر شد
و چرا نباشد که انتظام مهمات کارخانجات این فرقه متفرقه مبتنی بر اوهام و خیالات است بر خیال صلحتهای ذاتی
خیالات شان * بر خیال نام شان و ننگ شان * و عادت این منکر آنست که میگوید که کتب تصوف و اقوال
چنانکه در وقت مکالمه اکثر میگفته باشد ۱۲
صوفیه قابل استناد نیست با آنکه خود بنقل آنها پرداخته روایات توده توده از آنها پرداخته و حالانکه تصوف و شریعت باهم
توام اند قیام یکی بی دیگری ناتمام است آیا نمی بیند که ائمه مذهبی فقیه بی تصوف را متعسف و بی توفیق میفرمایند
و متصوف بی فقه را زندیق شیخ محقق عبد الحق در ترجمه مشکوة در شرح حدیث جبریل که متفق علیه است در ذیل
ما الاحسان در فی معنی الاحسان مینویسد و احسان اشاره باصل تصوف که عبارت از صدق توجه الی الله است و جمیع معانی
مراد از احسان ۱۲
تصوف که مشایخ طریقت اشاره بدان کرده اند راجع بهمین معنی است و فقه و تصوف لازم یکدیگر که هیچ
یکی بی دیگری تمام نپذیرد و تصوف بی فقه صورت نه بندد زیرا که احکام الهی بی فقه شناخته نشود و فقه
بی تصوف تمام نشود زیرا که عمل بی صدق توجه تمامی نپذیرد و هر دو بغیر ایمان صحیح نگردد و از اینجا فرمود
امام مالک رح من تصوف ولم یتفقه فقد تزندق ومن تفقه ولم یتصوف فقد تفسق ومن جمع بینهما فقد تحقق

هر که تصوف خواند و فقه نخواند پس تحقیق زندیق است و هر که فقه خواند و تصوف نخواند پس تحقیق فاسق است و هر که جمع کرد در میان این هر دو پس تحقیق محقق شد

تاریخه فهو بشر له ذنوب و خطایا انتهی تا اینجا عبارت منتهی المقال است **قوله** و از اینجاست که شیخ عبد الحق
تمامی خود پس ابن تیمیه مردیست که آثار گناه کبیره و صغیره ۱۲ منه
دهلوی در مدارج النبوت حکم عدم کفر قائل امثال این کلمه را ترجیح داده حکم اهل قبله که کنایه از خوارج و روافض
و معتزله و جبریه و قدریه است فرموده عبارت آن الخ اهـ اولاً سابق مذکور شد که قبا چیزی را که ترجیح داده اند
بر دیگران اتباع آن لازم است ثانیاً شیخ عبد الحق محدث حکم تکفیر قائل امثال شیئاً لله را خطا و بر خلاف صواب
مقرر نموده چنانچه بهمین عبارت می نویسد و صواب در اینباب آن است اهـ ثالثاً شیخ علیه الرحمة قائلین امثال
یعنی منقول در رساله منکر ۱۲
شیئاً لله را هم حکم خوارج و روافض فرموده بلکه لزوم را بالمزوم تشبیه نموده و در لزوم بی التزام هیچ قباحت
نیست اینک اگر کسی از آیات قرآنی که بر استواء او سبحانه تعالی و ثبوت ید و وجه و غیرها دال اند بالتزام معانی
لغویه مر حق جل و علا را جسم و مکان ثابت کند هر آئینه کافر گردد کما بین فی کتب العقائد و آنچه وهابیه خراب خاص
چنانچه مبین است در کتب عقائد ۱۲
حق تعالی را حاضر و ناظر میگویند لزوم کفر در اینجا هم موجود یعنی اگر التزام معنی حضور مکانی و نظر بچشم نمایند از ایمان
دست بشویند الحاصل ادخال در سلک بدعتیان آنست که صاحب رد المحتار و امثاله روافض را در باب البغات در
خوارج شمرده بحکم ایشان و نیز بدانند که مراد از اهل قبله صرف روافض و خوارج و غیرهم نیستند چنانکه منکر بیعقلی
زعم نموده بلکه اهل سنت را هم از اهل قبله توان گفت شیخ عبد الحق در تکمیل الایمان در بیان معنی اهل قبله می
نویسد یعنی آنها که نماز بجانب قبله مسلمانان کنند و بکتاب و سنت تمسک نمایند و تلفظ بشهادتین کنند اهـ
و نیز ظاهر است که این تعریف بر سنیان صادقست و آنچه در شرح فقه اکبر تحت قول الامام رح و لا نکفر مسلما بذنب من
کافر نمیگوئیم مسلمانی را به گناهی از گناهان
الذنوب نوشته تم فی بسط الامام الکلام فی نفی تکفیر ارباب الآثام من اهل القبلة ولو من اهل البدعة الخ
پس در تفصیل امام کلام را در نفی تکفیر اصحاب گناهها از اهل قبله اگرچه از اهل بدعت
از همین بصراحت معلوم میشود که اهل سنت نیز از اهل قبله اند مگر منکر را مبارکباد که حسب اقرار خود داخل اهل
نیست را بالجمله همین شیخ عبد الحق از انجمله است که یا شیخ عبد القادر شیئاً لله را جائز و برکت و سعادت را جامع
مینامد چنانچه در کتاب دعوة الحق مینویسد اقول بعد تمام نداء الدعا شیئاً لله یا شیخ محی الدین عبد القادر
الحسنی الحسینی ثلثاً اهـ و در اخبار الاخیار نوشته اند که حضرت سید جلال الدین بخاری ملقب بمخدوم جهانیان

کمال جامعیت است و باقی ہمہ زیغ وضلال والتوفیق من اللہ الکریم المتعال اھ قولہ سیدنا عبد القادر
جیلانی قدس سرہ کہ در توحید و توکل منفرد بودند چگونہ جارت فرمائید کہ مسلمان بہ ورد کلمہ کفریہ شرکیہ
مشغول باشد پس نیست اینگر افترا اھ اولاً جواز و مشروعیت اینکلمہ بتحریر جید در مسطور شد و ثانیاً مشائخ
قادریہ کہ از اعاظم علماء و اکابر اتقیاء امت محمدیہ اند این عمل ماثورہ جناب محبوب سبحانی را در کتب و رسائل خود
در باب توسل بجناب شیخ اجل می نویسند و سابق مبین شد کہ توسل باسباب ظاہری قطعاً منافی توکل نیست
فلا منافاۃ قولہ تا آنکہ شیخ محمد عبد الحق وغیرہ را مفتری گفتن حاصلہ این مفتی مخطی است است آنچہ عقلا
وحکما گفتہ اند کہ مدعی مکابر چون بمباحثہ ومجاوبہ بر نیاید بمجادلہ ومشاتمہ برخیزد قولہ علی بن یوسف
لخمی صاحب بہجۃ الاسرار لائق آن نیست کہ روایت او بغیر از شہادت ثقات بعرض قبول تعیان آوردہ باشد
باشی از حد در مگذر الیقاع القضا بشنو از شہادت ثقات ذہبی کہ از کبار محدثین است و او را امیر
جلال الدین محدث در روضۃ الاحباب و محدثان دیگر در تنقید و تصحیح اخبار محک و معیار میگویند در طبقات
المقربین صاحب بہجۃ الاسرار را امام اوحد و شیخ القراء فرمودہ باز می نویسد و حضرت مجلس اقرائہ فلزمت
صمتہ و سکوتہ وکان ذا غرام بالشیخ عبد القادر الجیلی و جمع اخبارہ ومناقبہ فی ثلث مجلدات اھ
وہم شیخ المشائخ شمس الدین محمد بن محمد جزری صاحب حصن حصین در تذکرہ خود در بیان احوال کرام
ہنتمال صاحب بہجۃ الاسرار عبارت ذہبی نقل کردہ بعد ازان می نویسد کہ کتاب بہجۃ الاسرار در خزانہ
سلطانی از سلاطین مصر بود و خواندم آنرا بر شیخ عبد القادر کہ از اجلہ مشائخ مصر بود و پس اجازت داد مرا
آنشیخ در روایت بہجۃ الاسرار وہم از کمال صحت بہجۃ الاسرار مصنفش زبدۃ الاخیار نسبت کرد قطب الحرمین امام عبد اللہ
کذا فی رسالۃ شیخ ۱۲
یافعی و سید العلماء والاولیاء حضرت شاہ ابو المعالی نقل ہمین عمل از بہجۃ الاسرار نمودہ اند چنانچہ در رسالہ
حضرت مولانا محمد محفوظ لاہوری مذکور است وقد نقلہ الامام الہمام قطب الحرمین عبد اللہ الیافعی فی
تکملتہ والسید السند شاہ ابو المعالی اللاہوری فی التحفۃ القادریۃ عن بہجۃ الاسرار وکفانا قول السید المذکور

تکملہ خود ہمین نقل کردہ سید شاہ ابو المعالی لاہوری در تحفہ قادریہ از بہجۃ الاسرار ... بس است ما را قول سید ابو المعالی

استنادا اولا انظر الی قول من تعصبہ عنادا اذ قد مدحہ الشیخ المحقق المعتمد عبد الحق الدہلوی فی شرحہ لفتوح
از روی سند و نظر کردہ نشود بسوی قول آنکہ تعصب ورزید در قول او از روی دشمنی چرا کہ مدح کردہ آنرا شیخ عبد الحق دہلوی در شرح فتوح الغیب
الغیب من کلام الشیخ الحسنی المحبوب السبحانی اھ وشیخ محمد عبد الحق در شرح فتوح الغیب شریف در مدح حضرت شاہ
از تصنیف حضرت محبوب سبحانیست ۱۲
ابو المعالی بعد از خیلی چنین می نویسد و ہر چہ خبر میدہد در اعتقاد من ہمو امنتہی باید رنگاہ خواہد بود
و وی نظر بدلیل و حکم بدیہہ صاحب حال و از عاشقان جمال با کمال حضرت غوث الاعظم است اھ و در رسالہ
حضرت مولوی علی محمد ملتانی مسطور است کتاب بہجۃ الاسرار وہی کتاب عظیم عزیز من الاولیاء والعلماء
و این کتاب بزرگ ... مقبول در نزد اولیاء و علماء ۱۲
ومنہ رضی اللہ عنہ ومن مؤلفہ واسطتان وہو داخل فی بشارۃ قولہ رض طوبی لمن رانی ولمن رای من رانی
من رای من رانی کتاب عظیم و مشہور و معتبر در مناقب آنسرور الاولیاء خلاصۂ اولاد مصطفی صلی اللہ علیہ
وسلم تالیف کردہ شیخ نور الدین ابو الحسن علی بن یوسف بن جریر اللخمی الامام الاوحد شیخ القراء بالدیار المصریۃ
ولادت او در قاہرہ سنہ اربع واربعین وستمائۃ و مقدم است بر امام یافعی کذا فی تحصیل التعرف
فی معرفۃ الفقہ والتصوف للشیخ عبد الحق الدہلوی اھ وہم حضرت سید موسی پاک شہید ملتانی در تیسیر
فرزند اول حضرت شیخ عبد الحق دہلوی ۱۲
الشاغلین و شیخ محمد عبد الحق در اخبار الاخیار وغیرہ از بہجۃ الاسرار نقل نمودہ تصحیح و تمدیح آن فرمودہ
اند چون انتقید قلیل از توثیق و تعدیل مکشوف گردید و این ثقات معتمد گویندہ بہجۃ الاسرار در یک بلد
ومنکر کہ آنرا نامعتبر میگوید و بر راہ تعصب میپوید در پایہ دیگر جا گزیدہ حالا انصاف نمائید و پوست کندہ فرمائید
کہ راجح کدام اند و مرجوح کدام سہ برہمین بیان شافی و ذکر مرتب است انصاف و اعتراف بدست مخاطب است
قولہ مردی حاطب اللیل بود در روایت احوال حضرت شیخ بواسطہ افراط محبت اصلا امتیاز در صحیح
وسقیم نمی نمود اھ سبحان اللہ وبحمدہ حقتعالی پاس مقبولان خویش بخودی خود میفرماید و انکار منکرین
اصلا را بہ گفتار شان باطل و رد میفرماید شاہد برین آنکہ منکر دعوی افراط محبت صاحب بہجۃ الاسرار
بحضرت محبوب پروردگار نمود و حضرت غوث صمدانی بہ اتفاق مسلمین محبوب رب العلمین و از اکابر
اولیاء و اعاظم اصلا اند کما فی التفسیر العزیزی وغیرہ و در حدیث صحیح وارد شدہ المرء مع من احب و معیت

محب بمحبوب خود هم در دنیا وهم در برزخ وهم در عقبی متحقق است کما فی شرح الصدور وغیره پس بطلق
اقرار منکر ثابت شد که حضرت علی بن یوسف لخمی صاحب بهجة الاسرار را بمحبوب سبحانی معیت بدو حاصل
وپر ظاهر است که این معیت ومحبت بدرجهٔ حاطب اللیل وعدم فرقان میان صحیح وسقیم فائز نمیکند بلکه تتمیم کمال
در شریعت وطریقت است وموجب حصول استقامت وبرکت وکرامت است وبیقین بدانند که
تنقیص وتضعیف اینچنین اصحاب اعتماد واعتبار رفتن خود را خوار وبی وقار نمودن است چرا که
را که ایزد برفروزد * هر آنکس تف زند ریشش بسوزد * قوله لهذا شمس الدین ذهبی در طبقات المقرئین
توثیق وتعدیل وی در باب روایت نیشته اهـ اگر بر خلاف ظاهر تسلیم کنیم نگوییم که بجرح وتضعیف وی هم نپرداخته
وچگونه اعتماد بر این روایات بلسیر پا نموده آید که حضرت شیخ در مصنفات طیبات خویش بخلاف آن
فرموده حیث قال الی قوله در فتوح الغیب میفرمایند یا دمت قائما مع الخلق رجا لعطائهم الخ اهـ ای
دشمن آنچه حضرت محبوب پاک سوال از غیر حق ورجا لعطاء خلق وتوسل باسباب وتردد با بواب را ترک فرموده
است که سائل مخلوق را مستقل ومستبد واعتماد بر اسباب ووسائط نماید وبدون این عقیده در توسل وغیره
کما مر غیر مرة وهم در این فتوح الغیب وشرح آن از شیخ عبد الحق عارف ربانی مبسوط است فمن الفرائض ترک الحرام
والشرک بالله عز وجل خلقه وازفرائض است ترک شریک گردانیدن خلق بخدا تعالی بانساب افعال ایشان بر وجه استقلال
واستبداد واعتماد بر اسباب ووسائط اهـ وهم در این فتوح الغیب وشرح آنست والانقطاع الیه عز وجل فهو خیر
غیره زیرا که وی تعالی بهتر است از غیر خود وفرود آوردن حاجتها بوی بهتر است از فرود آوردن آن بغیر
من جمیع خلقه غالبا بهمین جهت آن فرمودند که اگر دست باسباب ووسائط زنند وشهود مسببیت حق را نگاه
دوصول نعمت از وی انگارند آن نیز بهتر است ولیکن قطع اسباب ودر خواست حاجات بیواسطه از رب العزت
بهتر است اهـ وآنچه در همین فتوح الغیب از توسل باولیاء وطلب حاجات خواه بندا از دوستان خدا تعالی
وخواه بذریعه آنها از حق جل وعلا مذکور است هیئت المقالة الرابعة قال رضی الله عنه وارضاه اذا مت

عن الخلق قیل لک رحمک الله وامانک عن الهوی فاذا مت عن هواک قیل لک رحمک الله وامانک عن ارادتک
ومناک واذا مت عن الارادة ومناک قیل لک رحمک الله واحیاک فحینئذ تحیی حیوة لا موت بعدها وتغنی غناء لا فقر
بعده وتعطی عطاء لا منع بعده وتراح براحة لا شقاء بعدها وتنعم بنعیم لا بؤس بعده وتعلم علما لا جهل بعده وتؤمن
امنا لا تخاف بعده وتسعد فلا تشقی وتعز فلا تذل وتقرب فلا تبعد وترفع فلا توضع وتعظم فلا تحقر وتطهر فلا تدنس
فتحقق فیک الامانی پس درست وثابت مے گردد در تو آرزوها یعنے هر کس هر چه آرزو کند وهر مدعا ومراد که او
خواهد از تو بیابد و تحقق فیک الامانی پس درست وثابت میگردد در تو آرزوها یعنے هر کس هر چه آرزو کند وهر مدعا
ومراد که او خواهد از تو بیابد وتصدق فیک الاقاویل وراست می آید در حق تو گفتارهای مردم وهر چه در مدح وثنای
تو گویند راست بود فتکون کبریتا احمر پس میگردی تو مانند گوگرد سرخ که مس را طلا گرداند یعنی از کمال بمرتبه
تکمیل میرسی دور انزا نزدیک میگردانی ومهجور را واصل ونادان را دانا میکنی وکور را بینا وبیگانه را
آشنا وبدبخت را نیکبخت میسازی واز کلمات قدسیه اوست رضی که الشیخ من یسعد الشقی سه آنها که خاک را بنظر
کیمیا کنند * آیا بود که گوشه چشمی بما کنند * آیا بود که گوشه چشمی بما کنند * فلا تکاد تری وعزیزا فلا تماثل وفریدا
فلا تشارک ووحیدا فلا تجانس پس بی جنس وبیگونه گرده نشوی تو باکسی وکس با تو چنانکه منقول است که وی رضی الله
عنه مرض موت خود میفرمودند انا من وراء عقولکم فلا تقیسونی علی احد ولا تقیسوا احدا علی ودر حقیقت هر چه درین
مقالات مذکور است بیان حال وسلوک طریقت خود فرموده است واشارت بمرتبه ومقام خود کرده سه خوشتر آن
باشد که ستر دلبران * گفته آید در لباس دیگران * فرد الفرد وتر الوتر غیب الغیب سر السر فحینئذ تکون وارث
کل رسول ونبی وصدیق بک تختم الولایة بتو پایان برده میشود یا تمام وکمال پذیرد یا مهر کرده میشود در زمان
تو مرتبه ولایت وکمال او فوق کمالات همه باشد وقدم تو بر گردن همه افتد والیک تصدر الابدال
والسبب تو بازگشت کنند ابدال که نام طائفه از اولیاست وبک تنکشف الکروب وبهمت تو کشاده میشود
دور کرده میشود اندوهای سخت وبک تسقی الغیوث وبرکت تو ودعای تو آب داده میشود خلق را وفرستاده

میشود بار آنها و بک تنبت الزرع ویتور و بانیده میشود کشتها و بک تدفع البلایا و المحن عن الخلق

و العالم و بامداد و اعانت تو دور کرده میشود بلاها و محنت ها از تمامه مردم خاص و عام و اهل الثغور و از حدها

ان سرحدها و الراعی و دور کرده میشود بلاها و محنت ها از چرانندگان مواشی یا والیان قوم و الرعایا

و از رعیتها و الائمة و الامة و از پیشوایان مت و از ایشان و سائر البرایا و از همه خلقان فیکون شحنة البلاد

و العباد پس میباشی تو شحنه شهرها و بندگان فینطلق الیک الا رجل بالسعی و الترحال پس میروند بسوی تو پیاده

مردم شتابی به کوچ کردن تا از تو فیض برند به مقصودی که دارند بر بسند و الایدی بالبذل و العطاء و الخدمة

و میروند و دست هاء دیگر دست سوی تو دستها در یافتن و عطا دادن اموال و خدمت کردن و چاکری نمودن باذن

خالق الاشیاء فی سائر الاحوال بدستوری پیدا کننده همه چیزها در همه حال و الالسن بالذکر الطیب و الحمد

و الثناء فی جمیع المحال و روان میشود گویا میگردد بسوی تو زبانها بیاد کردن خوب ستودن و ثنا کردن

در همه جاها و لا یختلف فیک اثنان من اهل الایمان و خلاف نمیکنند در خوبی و بزرگی تو دو کس از مسلمانان

یعنی اتفاق میدارند بر کمال تو و میگویند مردم در هنگام فریاد کردن و مدد خواستن از تو و مدح کردن

ترا یا خیر من سکن الرباع و العمران و حال ای بهترین کسیکه سکونت کرده بیابانها و عمارتها را و گردید

آنها را ذلک فضل الله این همه نعمتها و کرامتها و بخششها فزونی کرم و نیکی کردن خداست در باب این چنین

و الله ذو الفضل العظیم و بتحقیق وی رض این همه احوال و مقامات بدایات و نهایات خود فرموده است

قطعات را در هر وقت و زمان تیز بیاشد و خواننده این کلمات را که متوجه جناب ولایت اوست در اینجا

دیگر است که خطابهای همه را بجناب وی سازد و مدح و ثناء ذات شریف وی تصور میکند و داد عشق

و اسمداد و استعانت میدهد ما فی الفتوح و شرحه للشیخ الدهلوی حالا از منکرین پرسیده شود که آیا این

و ضرب الاقدام که استمداد اوست از آن سر فقرا و اولیاء عظام مخالف کلمات قدسیه اوست و یا عین موافق

مرضیه اوست افسوس حکیم که کار با ختصار است و حکایات کج فهمی ایمیر ذم الصورت بسیار و بیشمار است

ست تا کجا شرح و هم جهل غلط کار را از تتمه در شرح فتوح الغیب شریف و مقالات و هم زیر السکن الخ

من الخلق و لا التانس به مرقوم است الا دوستان خدا و مقربان وی داخل غیر نیستند و توجه بایشان باین

حیثیت عین توجه بحضرت حق است اه قوله بفرض صحت روایت قول و فعل مشائخ که مخالف کتاب و سنت

و قیاس مجتهد که در کتب معتبر ثوق بهامری و منقول باشد برکسی حجت نیست الخ اه سبحان الله از خدا جوئیم توفیق ادب

بی ادب محروم شد از لطف رب ای سرگروه انجاد کالجاد در حالتیکه خود حضرت محبوب پاک را از

کبار اولیا نوشتی و میدانی باری بگو که ولایت با خلاف شریعت و محبوبیت با تباین طریقت چگونه صورت

بند د بلکه هر عاقل بر دعوای اجتماع اضداد میخندد در هر مسلم از منقول نا مسلم بجان میرنجد حیف برین گستاخی

و نادانی و تف برین خودسری و طغیانی آری کسیکه او سبحانه تعالی شانه را در هر مکان و احادیث صحیحه را مناقض

قرآن گفت و علمای متقدمین است را کافر و مشرک نوشت اگر قول محبوب سبحانی را نا قابل حجت و

خلاف آیات قرانی و سنت مجتهدانی قرار داد از وجه بعید و بر او چه دشوار است آن یکی کو خالق کل را

بیند به سیر اینچه عیبت بر وی گر به مخلوقش نماید فخرها قوله الالهام لیس بحجة اه مسلم است که الهام حجت قطعی

نیست که بان تکلیف عام متحقق شود و کسی از اهل سنت مدعی این نیست که آنچه ملهمات اولیا بر تمامه امت و اجب

العمل است بلکه مراد این است که عمل مامورهٔ حضرت شیخ اجل برای حصول ما مول متوقع القبول است و اطاعت

مشائخ طریقت بر مریدان لازم است اگر بطریق وجوب باشد کما فی التفسیر العزیزی از اینجا فهمیده شد که اگر

الطریق مذهب ایشان بود و اتباع آن لا محاله مندوب خواهد شد و نیز مقرر است که المرید فی ید الشیخ کالمیت فی

ید الغاسل لاکن این معامله به فیقان و مریدان است نه طریقه بی توفیقان و مریدان سست و بی ادب انا دیگران

رهروان را مگر اینقدر آگاه و باخبر باشند که ملهمات و مامورات حضرت محبوب قاضی الحاجات

و لا مرها فوق البرکات است سه گفته او گفتهٔ الله بود گرچه از حلقوم عبد الله بود مقامات و مقالات

ایشان را او و اردات دیگران قیاس نتوان نمائید چه شان محبوبیت ارفع و اعلی است و شمه از ذکر این ترتیب

وه و حضرت غوث رضی الله عنه ... فی ... اه در شرح فتوح الغیب

ایمر تبت عظمی در تفسیر عزیزی در سورهٔ الم نشرح منشرح است قطب البحرین امام عبد اللہ یافعی در تحملہ [illegible]
ان الشیخ رض قال اذا تکلمت بکلام عظیم قولوا صدقت انما تکلم عن الیقین لا شک فیہ ولا تکلم مالم ادمر فتکلم
بتحقیق حضرت شیخ فرمودہ کہ چون بکلام کنم بکلام بزرگ پس بگوئید راست گفتی جز این نیست کہ میگویم از یقین بے شک و کلام نمیکنم تاکہ امر الٰہی کردہ شود
لی یستم قائل اھ یعنی ہر چہ تا داں گفتہا میگویم طریق سعادت اینکہ از عومات خود عزہ [illegible]
تلبیس ابلیس نیایند و از انکار و بدظنی و سوء الادبی بدبختیات محجوب بیت قباحت اینانرا و اجبات شمارند
اینکہ در کوچہ محبوب خدا میگذری پر حذر باش کہ سر میشکنند دیوارش قولہ اترکوا قولی بکتاب اللہ
الرسول تا قول وہی ما صح الحدیث فہو مذہبی اھ اولاً از منقولات ماسبقہ بخوبی متحقق شد و باحسن طرق
کہ اینکلمہ محترمہ را ہیچ نوعی از انواع و بوجہی از وجوہ بکتاب و سنت و اقوال صحابہ و مشائخ خلاف و تباین
نیست بل ازین اسناد جواز آن مستفاد است ثانیاً خطاب و فرمان اماماں دین اترکوا قولی بکتاب
اخر کہ ناشی از کمال احتیاط و غایت ورع و انصاف است بشاگردان و معاصران زمان خود است کہ ہمہ آنہا
مجتہدین بودند و قابلیت نظر در نصوص و معرفت ناسخ و منسوخ و غیرہا داشتند کما فی الدر المختار و رد المحتار
و غیرہا و مخاطب این امر مثال منکر نیست کہ چہ جائی تمیز میان غث و سمین است امتیاز در وہم و یقین ندارد
بلکہ ایمان را کفر و کفر را اسلام شمارند گاہی افراط و گہ تفریط کردند میان نیک و بد تخلیط کردند
و تفصیل کلام متعلق اینمرام در رد جواب نہم و یازدہم مذکور خواہد شد انشاء اللہ تعالیٰ قولہ در
میفرمائند کل حقیقۃ لا یشہد لہا الشرع فہی زندقۃ حضرت شیخ عبد الحق در شرح آن مینویسید الخ
جہالت تامہ و نہی بطالت عامہ است استناد گرفتن از کلام حضرت غوث الانام بر بطلان قول مبارک
ایشان چہ قدر حماقت و غباوت است ہادی ہدایت فرماید محجوب را اینقدر نمیداند کہ کشف مخالف
ناقصان را میشود نہ کاملان را و حضرت محبوب رب العلمین باتفاق مسلمین از کاملین چگوئیم از اکمل
مشائخ معظمین اند چنانچہ در ہمین شرح فتوح الغیب جا بجا مرسوم است اگر احتراز از طول نبودی عبارت
شدی و آنچہ از مکتوبات شریف و انتباہ و شرح فقہ اکبر سند آوردہ در عبارت ہیچ یک از اینہا اند کہ

قول یا فعل حضرت غوث الاعظم مخالف شریعت است حاشا و کلا بلکہ بر خلاف مزعوم منکر مشوم در ہمین
عبارات منقولہ فقہ اکبر مرقوم است کہ حضرت شیخ عبد القادر جیلانی از اکابر مفسرین و اعاظم محدثین و عمدہ
بعض در رسالہ اثنا عشریہ بتنکر
صوفیہ متاخرین اند و مردم ضائع کنندگان صلوات و تابع شہوات بعد ازین حضرات پیدا شدہ اند اھ ترجمہ سبحان
اللہ و بحمدہ حقتعالے نصرت و تائید اولیای خود ہمچنان میفرماید کہ از ریختہ اقلام اعدای شان کہ حسب غلط فہمی
خویش برای تنقیص ایشان سخن می آرند تکذیب و تخریب آنہا مینماید صدق اللہ تعالیٰ وان جندنا لہم
وتحقیق السکر ماہر انہ ایضا
الغٰلبون و مناقب و مفاخر حضرت غوثیہ کہ در مکتوبات شریفہ جناب مجددیہ اند خارج اند از حد و عد
لا یخفی علی من طالعہا تتمہ دیگر وہابیہ در رسائل خود مینویسند کہ اینکلام حضرت غوث الانام
پوشیدہ نیست بر کسی کہ مطالعہ مکتوبات نماید
از سکر و غلبہ وجد است و قابل سند نیست بدانند کہ این زعم ہم باطل و مردود است مولانا ابو الفرح فاضل الدین
دیالی در بیان الاسرار مینویسد و لا شک ان مقام السکر بالنسبۃ الی مقام الصحو ہو ہوی یتحاشی عنہ صاحبہ
تا قولہ وہی ان کلام الشیخ الاجل صادر من عین الحقیقۃ المحمدیۃ الباقیۃ ببقاء الحقیقۃ الالٰہیۃ فالمتکلم
صورۃ ہو لسان الشیخ و حقیقۃ ہو لسان الازل والابد فمن حمل کلام الشیخ الہمام علی السکر و الجذبۃ
الاکمالیۃ فقد اشبہ علیہ الحق مع ظہورہ واللہ یہدی لمن یشاء لنورہ والعجب ممن حمل کلامہ الذی امر
بالاعلان علی رؤس الاشہاد من الاولیاء الکملین علی السکر لان المامور بالتبلیغ فی منبر الوعظ لا یکون
معذوراً وقد تحقق ان اہل السکر معذورون و لذا یتوبون عما صدر منہم فی ہذا الوقت لان وقت السکر
ان الشطح و النیابۃ انما یتحقق اذا ترقی السالک منہ بمنازل لان من علی خارج الباب انما یتکلم عما یلیق
و الدخل الجالس علی کرسی الخطاب المتوج المتخلع بخلعات الوصال المطلع علی الاسرار المخصوصۃ فی مخدع
البقاء انما یتکلم بما یاخذ من خزائن کلامہ و دفائن کلماتہ ان الشان فی الحضور غیر الشان فی البعد
و الغیبۃ فافہموا اسرار کلام الاولیاء الخلفاء اھ و زیادہ تحقیق ہمقام در رسالہ رد وہابیہ یکھو یہ
دریافت و درین مسئلہ بکثرت کلامی چہ حاصل در حالیکہ خود حضرت شیخ رض بجہت رفع حالت سکر از ارباب

مغلوبة الاحوال میفرماید وصداقت در انچه ارشاد مینماید در بهجة الاسرار است اخبرنا ابو الحسن
بن عبد الله بن ابی بکر الازهری ثم البغدادی قال اخبرنا الشیخ ابو الحسن علی الخباز قال اخبرنا الشیخ ابو القاسم
عمر البزاز ببغداد قال سمعت سیدی الشیخ محی الدین عبد القادر الجیلی رضہ تقول عثر الحسین الحلاج
یکن فی زمانه من یاخذ بیده ولو کنت انا لاخذت بیده وانا لکل من عثر مرکوبه من اصحابی ومریدی ومحبی
الی یوم القیمة اخذ بیده اه قوله وحال رسالہ ضرب الاقدام شیخ عبد الحق ازانکه شاگرد شیخ عبد الحق
قدس سره السامی که محدث کامل وفاضل اکمل وصاحب تصانیف منیفه واوقات شریفه در غیاب رسالہ التصنیف
فرموده معلوم خواهد شد بندی از عبارت آن رساله منقول میشود الخ اه بدانکه رسالہ ضرب الاقدام مصنف
حضرت شیخ عبد الحق مشهور است در غائت شهرت وعبد الله حسامی که در ذهن سامی محدث کامل
فاضل اکمل وخیان وچنین ست به شاگردی وی شیخ عبد الحق کدام دلیل ست بر انکه این رساله بکذب
شیخ عبد الحق مولفه همین عبد الله حسامی است کدام سند بلکه قوله حاشا که طریقه ومسلک بر این روش
باشد اه دلیل محکم است بر غلطی وبی اصلی این رساله چرا که طریقه ومسلک حضرت شیخ محقق از اخبار الاخیار
وغیره بصراحت معلوم است که عامل انعمل وقائل انقول ابعد الله طرفه ماجرا ست که شیخ عبد الحق محدث
الانام ومرشد خواص وعام ومقبول امت ومستند ملت ودر مقربان محدود وزعمی شاگرد وی عبد الله حسامی
در صاحبان اوقات شریفه وتصانیف منیفه معدود دارد که همجنس با همجنس پرواز کبوتر با کبوتر باز
با باز آیا حکایت طوطی وزاغ که بلبل شیراز آورده نشنیده که صفیر استغراب زده ای استعجاب کشیده
از مدایح السالکین عقیده اسلامیه ونافع المرشدین شارق شرح رحمیه کفریت ضرب الاقدام نقلکرده
اولا این کتب ودیگر مثل فیض القدیر شرح جامع الصغیر وغیره از منکر برای تصحیح نقل طلبیده بود از
از رسائل بعضی وهابیه نقل این عبارات پرداخته واصل اینکتب نزد ایشان اصلا موجود نشود حضار آنها نتوانست
تا باشد بمفتی که فتوی کفریت علماء اعلام واهل اسلام از چنین عبارت می نویسد وکتب معتبره در

معتقد که ما ازانها درین تحفه نقل نمودیم وخواهیم نمود همه در کتابخانه حضرت مخدومی ومخدوم الانام
استاذی ومعاذی جناب شیخ المشائخ میان الحضرا خیب عمده علماء فحول مولانا الحافظ عبد الرسول قبله العالم ابقاه الله
تعالی لرشد المستفیدین بسلم در قصور موجود من شاء فلیاخذ تا نباید در صورتیکه این عبارات در کتب مذکورات
موجود با فتوی بکفر مومنین ست ابلاء بیان وجه آن حضرات قادریه که ضرب الاقدام مینماید آنرا توسل بحضرت
اجل میدانند وقطعا حضرت محبوب را معطی وعالم الغیب بنفسه نمی پندارند وحالیکه این اعتقاد دارد
خارج المبحث است حضرت مولانا مولوی محمد محفوظ در رساله خود مینویسد اعلم ان الضرب المذکور مشتمل
علی ثلثة اشیاء اصل المشی وخصوصیة المشی وخصوصیة العدد والمراد یعنی احدی عشر خطوة وکل منها
لیس باثم ولا بدعة مردودة ولا کفر اما الاثم فانه یتحقق اذا وجد فیه نص من الکتاب او السنة او اجماع الامة
او یدخل فیه دخولا لا شبهة فیه او یکون فعله مفضیا الی ما نهی عنه بحیث لا ینفک عنه وکل من
الثلثة لم یوجد فی واحد من الامور الثلثة السابقة واما الکفر فانما یکون بانکار الٰه الحق او بانکار
رسوله او باشراک الغیر فی العبادة او بانکار امر ثبت بالدلیل القطعی ثبوتا قطعیا فلم یکن المنکر ما ولا فی غیره
ضروریات الدین او بالاستهزاء والاستخفاف بامر ثبت کذلک وشیئ من هؤلاء لم یوجد فی واحد من الثلثة
المذکورة واما البدعة فانا لا نسلم ان کل بدعة مردودة والا فهی منقسمة الی الواجب والمندوب والمباح
علی حسب المصالح التی تتضمنها العلوم الشرعیة کتعلم علم الصرف والنحو وبناء المدارس والمرابط والتنعم فی
الماکل والمشارب وما نحن فیه من الضرب المذکور ان لم یکن منه فلا اقل من ان یکون مباحا ویؤیده ما ورد
فی الحدیث ما راه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن ولیس المراد منه مسلمو جمیع الدنیا ضرورة بل جماعة منهم کما فی
قولهم الرجال فی الدار رجال وقد انعقد علیه اجماع المشائخ القادریة العلیة اه ثانیا آنچه از نافع المرشدین
عبادت بودن ضرب الاقدام نقل نموده است جواب همچنین اوهام هم از رساله همان مولانا حافظ محمد
محفوظ باید شنید والمنکر قد وهم او لا ان هذا عبادة لغیر الله تعالی قلت لم یطلع علی معنی العبادة فی تفسیر

القاضی العبادة اقصی غایت الخضوع و التذلل لا غایتهما والا لکان ضرب الاقدام من الصحابة

رضوان الله علیهم من الامصار البعیدة والقیام بین یدی النبی صلی الله علیه وسلم اظهار الحاجة الدنیا

والدین والاستعانة منه علیه الصلوٰة والسلام کفراً وعبادة لغیر الله تعالیٰ والعیاذ بالله من هذ الجهل و الاعتقاد

به وثانیاً بان فیه اثبات علم الغیب لغیر الله تعالیٰ قلت لیس فیه اثبات علم الغیب لغیر الله تعالیٰ اذ المراد به فیما یکن

فیه ان الله تعالیٰ یسمع نداء نا للشیخ کرامة له فی شرح العقائد لمولانا سعد الدین التفتازانی و بالجملة العلم

بالغیب امر تفرد به الله تعالیٰ لا سبیل للعباد الیه الا باعلام منه او بالهام بطریق المعجزة او الکرامة اهـ

عزیزا اگر بدین تقریرات دلپذیر و تحریرات نحاریر تسلے نشود معذوری زیرا که هر بچشم عداوت بنگر عیب

است پگل است سعدی و در چشم دشمنان خار است ٭ رابعاً در رساله حضرت علی محمد ملتانی مسطور است و ضرب

الاقدام را نیز اصلیت مقیس علیه از امام المسلمین قبلة العارفین سید التابعین سند المجتهدین شمع الملة البیضا

سراج امة سید الرسل والانبیاء امام اعظم صوفی ابو حنیفه نعمان بن ثابت کوفی رضی الله عنه وارضاه عنا

در فتاوی عقائد المقتدی فی مسائل الهدی در فصل تعظیم علویه آورده روی عن محمد بن الحسن الشیبانی

وعن ابی یوسف وعن وکیع رحمهم الله تعالیٰ ان ابا حنیفة کان یزور مدة القبر الامام محمد الجعفر الصادق و یکبر

علی بابه و یعطی المجاورین فتوحاً و یطلب الاستعانة منه فی الامور وان کان له مرض یخطی خمسا او سبعا

او احدی عشر خطوة الی مرقده و یقوم علی آخر القدم و یقول یا ابن رسول الله صلی الله علیه وسلم انی معتقد

فان عافانی الله تعالیٰ فازور کی فیقرء الفاتحة علی روحه و یرجع مکانه اهـ خامساً آنچه از مشارق آورده

علی زعمه انه زیارة از ما نحن فیه نیست چرا که کسی معتقد همینی نیست که ضرب الاقدام زیارت است و مراد از ضرب

الاقدام بکرات مرات مرقوم شد فتذکر و آنچه منکر از محک الطالبین و دافع المبطلین استفتاء در منع ضرب

الاقدام نقل کرده است اولا پوشیده مباد که محک الطالبین کتابیست که از روایات ضعیفه و مسائل سخیفه

مملو است و قصور از طالب العلمی و عدم تجرد کشوفش اینمسائل بر آمدند که فلان روز پارچه نو نپوشند و

فلان روز قطع و دوخت ننمائید و فلان تاریخ بهر نکاح نحس و فلان ساعت بجهت سفر منحوس و ملخذا

دیگر مرویاتش که بدین تعلق دارد به شنیدن ظاهر است که عمل و اعتقاد برین روایات نوبت بشرک خود

رسانید و بالقطع امثال این مزخرفات از دین محمدی و از ملت ابراهیمی نیست در تفسیر عزیزی در بیان احکام

ملت ابراهیمی و شریعت محمدی مینویسند و احکام نجوم را معتقد نشدن و از منجمان ساعت نپرسیدن و تفحص

سعود و نحوس ساعات و ایام شهور و تواریخ نیفتادن و شگون بد نگرفتن الخ اهـ و در رد المحتار نقل از

شرح نوشته که لا یجوز الافتاء من الکتب الغیر المعتبرة ای اولنقل الاقوال الضعیفة فیها اهـ از امثال

این کتب فتوی بر تکفیر مومنین کاملین نوشتن کار نیست که برای اهل انصاف پنهان و مخفی است ثانیاً در آن استفتا

عاملین مینوجه مرقوم است و صحبت میگیرند که در شهر اعظم معظم چنین میکنند ما نیز همچنین میکنیم اهـ

و ظاهر است که این صحبت کسی از ایشان اصلاً نگرفته و مطلقاً بر زبان نیاورده از جاهلی اگر زبان زد

باشد با دست به گریبان نشوند ثالثاً در آن استفتا وجه حرمت این فعل قطعاً مذکور نیست و فعلی را

حرام گفتن در اعتبار و اعتماد صحاب افتا که بی فی خواهیم نموده اند قدح میکنند و خللی می اندازد

الفضله بعد استفتاء جواز ضرب الاقدام که مستقل الوجوه مضبوط است تحت قلم می آرم حضرت

علی محمد تلمیذ و ختن حضرت مولوی یار محمد ملتانی محدث و مدرس لاثانی در رساله خود مینویسند

و در فتاوی عقائد المقتدی فی مسائل الهدی فی فصل تعظیم العلویة من انه استفتی علماء

البخارا و المصر و السمرقند و البلخ فی سنة ثلثین و سبع مائة بلا اختلاف اجماعاً و اتفاقاً صورته

ما قول الدین حملة الیقین و کبراء الشرع المتین سلمکم الله و ابقاکم و اوصلکم الی غایة متمناکم من

الدنیا کلهم اجمعین ان صلوٰة الخطوات الی العراق ثابت بنقل الثقات المجتهدین و الاولیاء

علی حسب ما فعل الامام مفتی الکونین غوث الثقلین سید ابی محمد محی الدین الشیخ عبد القادر

الجیلی الاصفهانی رضی الله عنه و اوصل الینا برکاته العظمی کما هو منقول و مروی و عملها

سمع وقرء فی الکتب وفیما اشتهر شرقا وغربا عهدا بعد عهد من صلحاء المسلمین ومتعارف بین المؤمنین

فمن یمنع عن خطوات هذه الصلوٰة ویقول لفاعلها کافر ومرتکب الکبیرة او الجریمة العظیمة ویعتقد کفر

بلا دلیل وایقان وللمقلدین جائز وحلال ان یعتقدوا باکفار المصلین لصلوٰة الخطوات والجمهور المسلمین

ام لا ویصیر مانع هذا الفعل مستحقا للتعزیر ام لا **الجواب** کتبه محمد بن احمد بن الشریف فقیه الوری

لا یجوز والمانع لغیر لانه یحتقر فعل العلماء المجتهدین وافتی علی کفر المسلمین ویمنع بلا ایقان عن

معمول الفقهاء المجتهدین کتبه محمد بن محمد السروسی لا یجوز ویعزر المانع وعلیه الفتوی کتبه نظام الدین

بن برهان الدین علی بن ابی بکر بن عبد الجلیل المرغینانی لیس للمقلد ان یفتی باکفار المسلمین المصلین

الصلوٰة الخطوات فیعزر من یحکم بکفرهم لان من اعتقد المسلم کافرا فقد اعتقد دین الاسلام کفرا

کفر کتبه محمد بن احمد بن علی الجواری شریف المقتدی مذهب الحنفیة اجماعا واتفاقا ان من منع المصلی

الصلوٰة وقال له کافرا ویعتقد لفاعلها انه یکفر یعزر ویحبس حتی یتوب لانه یمنع عن معمول الاولیاء

والصالحین وافتی عن هواء النفس علی کفر المسلمین من اهل القبلة وعلیه اتفاق المالکیة والشافعیة

جمیعا وعلیه الفتوی لان فی مذهب اهل السنة والجماعة اجماعا لا یلعن اهل القبلة ولا یحکم بکفرهم

فعل کبیرة او کان مصرا علیه وهذا فعل الخطوات لیس منه بل هو فعل المجتهدین کما م شرحها وهو

اتفق اهل مذهبنا اجماعا کتبه حسین بن محمد بن عمر الحنفی من یعتقد المؤمن المصلی لصلوٰة الخطوات

کافرا او یعلم الخطوات عبادة ویمنع لفاعلها یعزر ویحبس حتی یتوب فانه فسق حین افتی علی المؤمن

بالکفر بلا ایقان والثابت انه معمول الائمة اهل المذهب ومعمول اهل المذهب لنا ایقان

وما منع احد من المجتهدین عن هذا الفعل وهو کان ثابتا ان ائمة المجتهدین وان من اعتقد المسلم کافرا

قول صاحب الشرع ویحکم عن هواء النفس فقد کفر کتبه احمد بن علی بن محمد الرازی من یحکم بکفر المصلی

لصلوٰة الخطوات ویمنع من شعائر ائمة المجتهدین یعزر ویحبس لان الخطوات معمول السلف

والمتاخرین فمن حکم بفعل السلف والخلف والمتاخرین انه کفر فقد کفر فیجبر حتی یتوب ویجدد الاحکام

وهو الصحیح وعلیه الفتوی وبه اخذ مشائخنا جمیعا اتفاقا عهدا بعد عهد وعصرا بعد عصر وبه یفتی زجرا

لمن یسل لغنته والسلام علی من اتبع الهدی اه باقیماند درینجا خطره از اهل طلب که منکر در بعضی مکاتیب مردود

السابق نوشته هذه عبارته واز فتاوی عقائد المعتقدی که در کتاب قدیم وجدید نیافتیم که اجدی بندش گرفته

باشد پس درصورتیکه نام ونشان کتاب واحوال ثقاهت مصنف معلوم نباشد چگونه بدرجه قبول علما

قبول بسد اه چستی وچالاکی در تحریر شتوخی وچالاکی در تزویر منکر صاحب خوبذیریست در اظهار یا

خودخیان ودگام رنگ نمود وننماید که در تسوید مطالب وتمهید مراتب بر امام حجة الاسلام غزالی وامام همام

رازی گوی سبقت میربایند ومیربایند اگر زبان بسخن کاغذ وقلم در بر طمطراق بهای تو صد آفرین کنند

مقام عجائب اغراب است که منکر بهادر باهیچمه قلت مایه ولقصان وعدم استعداد وهم خطاب چگونه دعوی

حوبت بر کتاب قدیم وجدید نمایند آیا اندرین فضولی شرمش دامنگیر وحیا دستگیر نمیشود بنا که اعتبار

دن اعتبار کتب از نقل علماء نامدار میتوان دانست در حالیکه صاحب رساله رد المنکرین که بشهادت

اساتذه عظام بارشاد مرشدنا ومولانا وقبلتنا وارث معارف سید المرسلین جناب اقصا غلام

محی الدین قصوری دائم الحضوری قدس سره که هم استاد استاد منکر اند از علماء معتبر است نقل از فتاوی

عقائد المقتدی آورده لا محاله اعتبار آن درست شد صاحب در مختار ورد المحتار از بسیار کتب فتاوی بها

سند آورده اند که امثال منکر چگونه که دیده اند بلکه نامها ونشانهای آنها در عالم مثال هم نشنیده اند علاوه

از احوال حرمت منکر بدرست در مسئله عاشر یا تیز مبین خواهد شد انشاء الله تعالی قریب جنبا

بحث قوله در رشید مرقوم است من اعتقد تحلیل الخ اه قطع نظر از تکلم که در اقعال سابقه نموده

از منکر مفتی اکبر استفسار است که این رشیدی کدام رشید است اگر رشیدی لغت است زهی ثقاهت

ودوده افتاء ودیانت واگر دیگر است نشان ان ان بانشئی نوشته تا دعاء کرسی تعارف

نشست المختصر از اطلاع بر روایات نامقصد و وقوف بر حالات ماجرای بر منصف لبیب در پرده نخواهد
کہ قوله عجب بر مسلمانان کہ دعوی اسلام میکنند و برین فعل کہ چندین علماء مجتهدین بادلہ قطعیہ منع آن
پرداخته اند و کسی باباحت آن قائل نگشته اصرار مینمایند الخ اه محض پندار و زور ہست و از صدق بعید و
دور منشاء آن کج فهمی و بدزعمی ہست یا تضلیل و تغلیط عوام تتمہ بیان طریق ضرب الاقدام در
بسیاری از کتب معتمده مبین ہست مگر ما از تحفہ قادریہ تصنیف حضرت شاه ابو المعالی لاہوری قدس سره
کہ شیخ محقق عبد الحق در شرح فتوح الغیب در حق ایشان گفته اند کہ وی بهر چه خبر میدهد در اعتقاد من
بواسطه سهی بحضرت محبوب رب العلمین ہست منقول نمائیم وہذه عبارتها ابو المعالی میگوید کہ وقتی در بیابان
یکے از مریدان محبوب پاک ۱۲
محوف فرود آمدیم ہمچنین کہ برادر برادر را نمی ایستاد چون شتران بار کردند چهار شتر مرا از بار
گم کردم قافلہ روان شد و من از قافلہ باز ماندم و در طلب شتران میگشتم ہر چند طلب کردم نیافتم
چون صبح دمیدن گرفت مرا سخن شیخ یاد آمد کہ اگر در شدتی و بلائی در مانی مرا آواز کن و آواز ده
تا از تو سختی دفع شود من در حال فریاد بر آوردم و گفتم یا شیخ عبد القادر شتران من گم شده اند
نظر من بسوی مطلع فجر افتاد دیدم مردی نیک سفید جامها پوشیده بر سر بلندی ایستاده بہ آستین
اشاره مینماید کہ بیا چون بران بلندی بر آمدم کسی ندیدم ولیکن ہر چهار شتر را مع بار یافتم
عمر بزاز میگوید من شنیدم از حضرت شیخ کہ ہر کہ در کربتی بمن استغاثہ کند کشفت عنه دور کرده
شود از و آن کربت را و ہر کہ در شدتی بنام من ندا کند فرجت عنه خلاص داده شود او را از آن
شدت و ہر کہ در حاجتی توسل بمن کند در حضرت حق جل و علا قضیت لہ حاجتہ او بر آورده شود
و ہر کہ دوگانه آنحضرت بگذارد در رکعت اول بعد فاتحه سوره کافرون یازده بار و در رکعت
دوم سوره اخلاص یازده بار بخواند پس بر پیغمبر علیه الصلوة والسلام یازده مرتبه درود فرستد
و سلام گوید و بجانب عراق یازده گام برود و یازده بار نام آنحضرت یاد گیرد و حاجت خود

یاد کند ہر آئینه مقضی شود حاجت او اه و این ترجمہ عبارت بهجة الاسرار ہست بدانند کہ حضرت عمدة
العلماء والاتقیاء شاه عبد الغنی محدث دہلوی کہ ہم نزد منکرین اعتبار بسیار دارند در تکمله مقامات
مظهریہ در بیان کرامات حضرت حافظ القران المجید جامع کمالات رب حمید شاه ابو سعید خلیفہ اول
واکمل حضرت قیوم زمانی نقشبند ثانی جناب شاه غلام علی دہلوی قدس سره مینویسند کرامت
یکی از مخلصان ایشان را شیری پیش آمد ایشان را یاد کرد طمانچہ شیر را زدند گریخت اه و در تفسیر عزیزی
در بیان علامات شامله حضرات انبیاء و صدیقان و شهداء و صالحان نوشته اند و برکت در کلام و
و در افعال و در مکانات ایشان و در ہمصحبتان ایشان و در اولاد و نسل ایشان و در زیارت کنندگان
ایشان پی در پی ظاهر میگرداند و نزد خود ایشان را جاہی و مرتبہ می بخشند کہ دعاء ایشان مستجاب مے
حقتعالے ۱۲
شود بلکہ ہر کہ در حاجتی بایشان توسل نماید حاجت او روا گردد و خصوصیات و علاماتیکه انبیا را
در عالم برزخ و مواقف قیامت و در عالم ملکوت میدهند از ان قبیل نیست کہ عوام مؤمنین
بان استدلال توانند کرد الا بعد مشاهده آن عوالم اه و ہمدرینکتا بست و لهذا دخول در
طریق اهل الله و توسل بآنها جستن محمود اهل اسلام شده اه بالجملہ نقل درین معنی بسیار است
و مد نظر اختصار معہذا این مذکورات برائی تائید ما نحن فیه کافی است و بجهت تشفی زنده دلان
انصافیت مرده کہ دیده بصارت شان بکحل اسرار شریعت و انوار طریقت مکحل است شافی
است اما مرده دلان و نفس بندگان کہ داد خشک ملائی میدهند و براه تعسف و تقشف میروند اگر
هادی حقیقی و موفق تحقیقی خواست ایشان را ہم کار گر آید و نور یقین بفزاید و الا آنها دانند
و کار شان او سبحانه و تعالی ما را بلکہ جمیع تابعان شریعت غرا را از مصاحبت و موانست
و مکالمت و مجالست اینمردم محفوظ داشته توفیق شمول در سواد اعظم رفیق فرماید آمین یا رب
العلمین * نخست موعظت پیر صحبتم اینست * کہ از مصاحب ناجنس احتراز کنید * فائده

در درمختار در باب العیدین نوشته که متوارث مسلمین واجب الاتباع است و در ردالمحتار مراد ازین
وجوب مندوب داشته و امام رازی در تفسیر کبیر باستنباط از آیت و من یتبع غیر سبیل المؤمنین
الآیة همچنین افاده فرموده در یصورت مندوبیت این کلمه معموله مقبوله که متوارث مومنین بلکه
موقنین است کما مر بیانه بثبوت رسیده ولا اقل از انکه جواز آن متحقق گردید الحمد لله عز و جل
که جواب جواب ایشان مطابق مدعا و در کمال و مدلل گردید بار خدایا این تسوید سدید را موجب
قبول علماء فحول و باعث حصول مامول این منزوی زاویه خمول فرما و واسطه کینه آوری
و دشمنی ابناء جنس منما و اگر کام ناکام حضرات حساد عرق غیظ را در تحرک آرند معذور و متحقق
اند مگر در آن موقع منصف نبیه بقول بلا فیه ؎ حسد چه میبری ای سست نظم بر حافظ قبول
خاطر و لطف سخن خدا داد است ؛ قوله متاخرین ثابت کرده اند که انبیاء در قبور خود وی حیات
اند بحیات جسمانی چنانچه در رسائل خود بالتفصیل مدلل کرده اند ؛ آفرین بر سکر بهادر که رخت
در حیات آن زنده زندگی بخش عالم صلی الله علیه و سلم هم نمود یعنی اقرار ثبوت آن فقط
عند المتاخرین یا لب کشود فقیر حقیر که بتائید و نصرت جناب اعلیٰ و درگاه معلیٰ آن شاهنشاه اقلیم
دنی فتدلی مؤید و منصور است بمقتضاء ؎ تو مرا دل ده و دلیری بین ؛ روبه خویش خوان
و شیری بین ؛ بنیان غلط کاری و بناء خلاف شعاری مجیب نامصیب را هباء منثورا می
سازد بدینوجه که حیات دنیوی جسمانی آن حبیب رحمانی باتفاق و اجماع تمامه علماء ربانی
ثابت و متحقق است خلافی و نزاعی نیست در یمعنی نزد اهل سنت و لا اعتداد بمنازعة اهل
البدعة و این مسئله در بسیاری از کتب دینیه معتمده مثل شفاء حضرت قاضی و شرح آن لمولانا علی
القاری و مواهب لدنیه علامه خطیب قسطلانی و مرقات شرح مشکوة و لمعات و
ترجمه آن للمحقق الدهلوی و معارج النبوت و مدارج النبوت و شرح صدور و دیگر تصانیف

مولانا سیوطی و غیرها شروح و مبسوط است از جمیع آنها نقل عبارت موجب طوالت است
عبارت ترجمه فارسی مشکوة متعلق حدیث ابوداود و نسائی و ابن ماجه و دارمی و بیهقی که
حدیث ان الله حرم علی الارض اجساد الانبیاء واقع است منقول میشود و هذه عبارته گفت
آنحضرت صلی الله علیه و سلم بدرستیکه خدا تعالی حرام گردانیده است بر زمین تنهای پیغمبران را
زیرا که نیست از حیات چنانکه صریح در فصل ثالث از حدیث ابی الدرداء بیاید و حیات انبیاء
متفق علیها است هیچ کس را در وی خلافی نیست حیات جسمانی دنیاوی حقیقی نه حیات معنوی
روحانی چنانکه شهدا راست و درین حدیث که فرموده ان الله حرم علی الارض اجساد الانبیاء
اشارتیست بدان اگرچه درین باب که عرض صلوة و حصول و ادراک است حیات روحانی
کافی است و لیکن مذهب همانست که گفته شد و تحقیق این مسئله در تاریخ مدینه که مسمی است
بجذب القلوب الی دیار المحبوب کرده شده است از آنجا باید جست اهـ و در فصل ثالث همین
حدیث ترجمه است قال ان الله تعالی حرم علی الارض ان تاکل اجساد الانبیاء فنبی الله
حی یرزق پس پیغمبر خدا زنده است بحقیقت حیات دنیاوی تا آنکه روزی داده میشود
روزی حسی این تتمه کلام آنحضرت است صلی الله علیه و سلم یا قول ابی الدرداء است رواه
ابن ماجه و عن ابن عمر مرفوعا من حج و زار قبری کان کمن زارنی فی حیاتی و معنی او
ثبوت حیاتست مر آنحضرت را صلی الله علیه و سلم حیات حقیقی دنیاوی بخلاف شهدا که بحیات
معنوی مشرف اند اهـ و این مسئله هم در کتب مبسوطه فقه حنفی مثل اختیار شرح مختار و فتاوی
عالمگیری و طحطاوی حاشیه درمختار و غیرها در باب زیارت قبر مطهر موجود است از نقل
عبارات آنها بشرط اختصار مقصود میگردد و من شک فلینظر فیها قوله باقی ماند
امر دیگر یعنی اهـ ... اند که مجیب نیز و ماتیت و میل بجذبیت در تتمه ... [illegible]

اجماع علماء اعلام از اہلسنت لہم الاکرام نمودہ است چراکہ جواز استمداد از انبیا خصوص
از سید الرسل حبیب خدا صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم اجمعین متفق علیہ است تفصیل
اینمسئلہ دران کتب کہ اسامی شان در رسلہ حیات النبی مذکور شدہ مندرج ومندمج است
کتب دینیہ فقہیہ موجود وپر ظاہر است کہ از کتابہاء معتبرہ کہ ثبوت وجواز استمداد از اولیا
مبین گردیدہ استمداد از انبیا بطریق اولویت واظہریت تحقیق است خلاصۃ الکلام
اینمقام بنقل عبارت ترجمہ مشکوۃ ومواہب لدنیہ وبعضے کتب فقہ حنفیہ اکتفا کردہ
شیخ محقق عبد الحق در ترجمہ بعد از تحقیق مسئلہ استمداد باولیا میفرماید باید دانست کہ خلاف
در غیر انبیاست صلواۃ اللہ علیہم اجمعین کہ احیا اند بحیات حقیقی دنیاوی باتفاق
ودر مواہب شریفیست واعلم ان الاستغاثۃ ہی طلب الغوث فالمستغیث یطلب من
المستغاث بہ ان یحصل لہ الغوث منہ فلا فرق بین ان یعبر بلفظ الاستغاثۃ او التوسل
او التشفع او التوجہ او التجوہ لانہما من الجاہ والوجاہۃ ومعناہ علو القدر والمنزلۃ وقد
یتوسل بصاحب الجاہ الی من ہو اعلی منہ ثم ان کلا من الاستغاثۃ والتوسل والتشفع وا
التوجہ بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم کما فی تحقیق النصرۃ ومصباح الظلام واقع فی کل حال قبل
خلقہ وبعد خلقہ فی مدۃ حیاتہ فی الدنیا وبعد موتہ فی مدۃ البرزخ وبعد البعث فی
القیمۃ فاما الحالۃ الاولی فحسبک ما قدمتہ یا قول وی واما التوسل بہ بعد خلقہ فی مدۃ
حیاتہ فمن ذلک الاستغاثۃ بہ علیہ السلام عند القحط وعدم الامطار تا قول وحی
ما رواہ النسائی والترمذی وابن ماجۃ عن عثمان بن حنیف ان رجلا ضریر البصر اتاہ
صلی اللہ علیہ وسلم فقال ادع اللہ ان یعافینی قال فامرہ ان یتوضأ فیحسن الوضوء
ویدعو بہذا الدعاء اللہم انی اسئلک واتوجہ الیک بنبیک محمد نبی الرحمۃ یا محمد انی
اتوجہ بک الی ربی لتقضی لی حاجتی ہذہ اللہم فشفعہ فی وصححہ البیہقی وزاد فقام وابصر
واما التوسل بہ صلی اللہ علیہ وسلم بعد موتہ فی البرزخ فہو اکثر من ان یحصی او یدرک بالاستقصاء وفی
کتاب مصباح الظلام فی المستغیثین بخیر الانام للشیخ النعمان ابی عبد اللہ طرف من ذلک و
لقد کان حصل لی داء فاستغثت بہ صلی اللہ علیہ وسلم بمکۃ زادہا اللہ شرفا فبینما انا نائم اذا
رجل معہ قرطاس کتب فیہا ہذا الدواء لاحمد بن قسطلانی من الحضرۃ الشریفۃ ثم استیقظت
فلم اجد بی واللہ شیئا فحصل الشفاء ببرکۃ النبی المصطفی صلی اللہ علیہ وسلم اہ وہمچنیں
صاحب مواہب دیگر حوادث بیان استعانت خود وحصول اعانت ازان بارگاہ خلائق
پناہ در حیز کتابت آوردہ است من شاء الاطلاع علیہا فلیرجع الیہا ودر فتاوی عالمگیریہ
کہ باشتہار تمام نزد علماء سنیہ ثابت است کہ جملہ مرویات ومنقولات آن منقح بہا است بنقل
از اختیار شرح مختار مسطور است ویبلغہ سلام من اوصاہ فیقول السلام علیک یا رسول اللہ
من فلان بن فلان یستشفع بک الی ربک فاشفع لہ ولجمیع المسلمین اہ وہمدرین فتاوی
ناقلا از ہمین اختیار شرح مختار مذکور است ثم یرجع قدر نصف ذراع فیقول السلام علیکما
یا ضجیعی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورفیقیہ ووزیریہ ومشیریہ والمعاونین لہ علی
القیام فی الدین والقائمین بعدہ بمصالح المسلمین جزاکما اللہ احسن جزاء جئنا کما
نتوسل بکما الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیشفع لنا ویسئل ربنا ان یتقبل سعینا
ویحیینا علی ملتہ ویمیتنا علیہا ویحشرنا فی زمرتہ اہ وصاحب رد المحتار علی الدر المختار
ہم در مسئلہ زیارت قبر منور حوالہ ہمین اختیار شرح مختار ونیز شرح لباب المناسک نمودہ است
قولہ نداء مطلق یا انبیا باشد یا باولیا از امکنہ بعیدہ مستلزم اعتقاد عموم علم ودوام اشراف
واحاطہ علمی است کہ خاصہ پروردگار است جل اسمہ اہ یاد باد کہ جواز ندا از بعید باولیا

قادح حمید باسناد سدید در قول اول مدلل گردید و انور من الشمس و اظهر من الامس است که از ان
مذکورات جواز ندا بحضرات انبیا علیهم التحیة والثنا بوجه اولیت و اولویت بثبوت انجامید و هم باقرار
منکر فراموشکار گذشت که اعمال امت فی العشی والابکار در جناب سرور مختار علیه الصلوة من الغفار معروض
میگردد و نیکو در نیست که اقوال هم از اعمال اند درین صورت بلوغ آن بالیقین در بارگاه محبوب رب العلمین
گرفتنی نشد پس ندا بعید را مستلزم اعتقاد عموم علم و دوام اشراف پنداشتن تخم بدگمانی در
مزرعه دل کاشتن و قدم بمسلک ناصواب گذاشتن است نعم تکفیر مومنین که رکنی از رکین مذهب
وهابیین است بدون این تخمین صورت نمی بندد و نعم ما قیل ~ وللناس فیما یعشقون مذاهب
درینجا شمه از بیان علم سرور عالم صلی الله علیه وسلم مرقوم میگردد تا حقیقت حال منکشف شود در
مواهب لدنیه مسطور است اخرج الطبرانی عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان
الله قد رفع لی الدنیا فانا انظر الیها والی ما هو کائن فیها الی یوم القیمة کانما انظر الی کفی هذا
وعن حذیفة قال قام فینا رسول الله صلی الله علیه وسلم مقاما ما ترک شیئا فی مقامه
ذلک الی قیام الساعة الا حدث به حفظه من حفظه ونسیه من نسیه قد علمه اصحابی هؤلاء وانه
لیکون منه الشیء فاعرفه فاذکره کما یذکر الرجل وجه الرجل اذا غاب عنه ثم اذا رآه عرفه
ثم قال حذیفة ما ادری انسی اصحابی هؤلاء ام تناسوه والله ما ترک رسول الله صلی الله
علیه وسلم من قائد فتنة الی ان تنقضی الدنیا یبلغ من معه ثلثمایة فصاعدا الا قد سماه لنا باسمه
واسم ابیه وقبیلته رواه ابوداود و روی مسلم من حدیث ابن مسعود فی الدجال فیبعثون
عشرة فوارس طلیعة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی لاعرف اسمائهم واسماء آبائهم
والوان خیولهم وهم خیر فوارس علی ظهر الارض یومئذ فوضح من هذا الخبر وغیره مما یاتی
من الاخبار وسیجیء فی خواطر الابرار الاخیار انه صلی الله علیه وسلم فهم بما یقع فی حیاته وبعد

موته وما قد یختم و توعد فلا سبیل الی فوته وقال ابوذر ترکنا رسول الله صلی الله علیه وسلم
وما یحرک طائر جناحیه فی السماء الا ذکر لنا منه علما ولا شک ان الله تعالی قد اطلعک علی
ازید من ذلک والقی علیک علم الاولین والاخرین اه وتمام این باب در بیان علم الجناب
علیه الصلوة من الوهاب برانوجه است که از دیدنش منکران عقیده را زهره آب و جگر کباب میشود
و معتقدان عقیده را افتراح و ارتیاح بحساب بحصول می انجامد و در مشکوة شریف و ترجمه
آن مذکور است و عن عبد الرحمن بن عائش قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم رایت
ربی فی احسن صورة قال فیم یختصم الملا الاعلی قلت انت اعلم قال فوضع کفه بین
کتفی فوجدت بردها بین ثدیی فعلمت ما فی السموات والارض پس دانستم آنچه در
آسمانها و زمینها بود عبارتیست از حصول تمامه علوم جزوی و کلی و احاطه آن و تلا
وکذلک نری ابراهیم ملکوت السموات والارض ولیکون من الموقنین و اهل تحقیق
گفته اند که تفاوتیست درمیان هردو رویت زیرا که خلیل علیه السلام ملک آسمان و زمین را
و حبیب علیه الصلوة والسلام هرچه در زمین و آسمان بود از ذوات و صفات و ظواهر و
[illegible] همه را دید رواه الدارمی مرسلا وللترمذی نحوه عنه وعن ابن عباس و معاذ بن جبل
[illegible] معاذ بن جبل که مانند حدیث عبدالرحمن است ترمذی در آخر او میگوید هذا حدیث
[illegible] محمد بن اسمعیل عن هذا الحدیث فقال هذا حدیث صحیح اه و شیخ محقق عبد الحق
[illegible] مشکوة از قصیده برده می آرد فان من جودک الدنیا وضرتها ومن علومک
[illegible] والقلم [illegible] مولانا قاری در شرح قصیده برده تحت این بیت بعد از توضیح
[illegible] می نویسد و کون علمها من علومه صلی الله علیه وسلم ان علومه
[illegible] الی الکلیات والجزئیات و حقایق و دقایق و عوارف و معارف متعلقة بالذات

والصفات وعلمها یکون سطرا من سطور علمه ونهرا من بحور علمه صلی الله علیه وسلم اھ ودر شرح

همین قصیدہ سعیدہ مولانا محمد جمال جنابی زیر این بیت نوشته ومن بعض علومک الّتی

علمک الله علم اللوح ای علم ما فیه وعلم القلم الذی کتب به الکائنات فی اللوح اھ ملخصاً ودر

شفاء قاضی وشرح ان للقاری مذکور است وکانت معارفه صلی الله علیه وسلم فی نهایة

الاتمام وغایة لا اتمام تا قول وی واطلعه علیه من علم ما کان فی عالم الشهادة وما یکون

فی عالم الغیب من السعادة والشقاوة تا قول وی لقوله تعالی وعلمک ما لم تکن تعلم و

کان فضل الله علیک عظیما اھ ودر تفسیر حسینی زیر این آیت کریمه منفسر است در بحر الحقائق

میفرماید که آن علم ما کان وما سیکون است که حق سبحانه در شب اسری بآنحضرت صلی الله

علیه وسلم عطا فرموده چنانچه در احادیث معراجیه آمده است که در زیر عرش بودم قطره در

حلق من ریختند فعلمت بها ما کان وما سیکون پس دانستم آنچه بود وآنچه خواهد بود اھ و

در تفسیر معالم التنزیل در بیان سبب نزول ما کان الله لیذر المؤمنین الایة مرقوم است

وقال السدی قال رسول الله صلی الله علیه وسلم عرضت علی امتی فی صورها فی الطین

کما عرضت علی آدم واعلمت من یؤمن بی ومن یکفر فبلغ ذلک المنافقین فقالوا

زعم محمد انه یعلم من یؤمن به ومن یکفر ممن لم یخلق بعد ونحن معه وما یعرفنا فبلغ ذلک رسول

الله صلی الله علیه وسلم فقام علی المنبر فحمد الله واثنی علیه ثم قال ما بال اقوام طعنوا فی علمی

لا تسألونی عن شیء فیما بینکم وبین الساعة الا انبأتکم به فقام عبد الله بن حذافة

فقال من ابی یا رسول الله قال حذافة فقام عمر فقال یا رسول الله رضینا بالله

ربا وبالاسلام دینا وبالقرآن اماما وبک نبیا فاعف عنا عفی الله عنک فقال النبی

صلی الله علیه وسلم فهل انتم منتهون ثم نزل عن المنبر فانزل الله تعالی هذه الایة ما کان

لیذر المؤمنین الایة اھ وهم چنین است در تفسیر حسینی وغیره وعرض احوال امت بر سید

انام صبح وشام که عبارتست از دوام وهم رد سلام اهل اسلام از مقررات شرعیه است

لشامر بیانه فیه مطلب لطیفه در وجوه جواب ها الا رد الله علی روحی نوشته ومنها ان ذلک

عبارة عن اقبال خاص والتفات روحانی یحصل من حضرة النبوة الی عالم الدنیا و

قوالب الاجسام الترابیة وتنزل الی دائرة البشریة حتی یحصل عند ذلک رد السلام وهذا

الاقبال یکون عاما شاملا حتی لو یکون المسلمون فی کل لمحة اکثر من الف الف لوسعهم

ذلک الاقبال النبوی والالتفات الروحانی ولقد رأیت من ذلک ما لا استطیع ان اعبر عنه

ولقد احسن من سئل کیف یرد النبی صلی الله علیه وسلم علی من یسلم علیه فی مشارق الارض

ومغاربها فی آن واحد فانشد قول ابی الطیب ؎ کالشمس فی وسط السماء ونورها

یغشی البلاد مشارقا ومغاربا ٭ ولا ریب ان حاله صلی الله علیه وسلم فی البرزخ افضل

واکمل من حال الملائکة هذا سیدنا عزرائیل علیه السلام یقبض مائة الف روح فی وقت واحد

ولا یشغله قبض عن قبض وهو مع ذلک مشغول بعبادة الله تعالی مقبل علی التسبیح والتقدیس

فنبینا صلی الله علیه وسلم حی یصلی ویعبد ربه ویشاهده لا یزال فی حضرة اقترابه متلذذ بسماع

خطابه اھ ومحققین محدثین تصریح نموده اند که عرض احوال امت چنانکه بواسطه ملائکه

میباشد هم چنین بر آنسرور از ملک عالم ما فی الارض والافلاک احوال امت متعلقین

علام الغیوب مکاشفه میگشت عمدة الفقهاء والمحدثین مولانا قاری در مرقات زیر حدیث

صلوا علی فان صلوتکم تبلغنی حیث کنتم میفرماید قال القاضی وذلک ان النفوس الزکیة

القدسیة اذا تجردت عن العلائق البدنیة عرجت واتصلت بالملاء الاعلی ولم یبق لها

حجاب فتری الکل کالمشاهد بنفسها او باخبار الملک لها وفیه سر یطلع علیه من تیسر له اھ

در راه عشق مرحلهٔ قرب و بعد نیست * می بینمت عیان و دعا میفرستمت * کذا فی الرحمة
خشک ملائی بی حقیقت غافل از اسرار شریعت و طریقت که در هر مسئله استناد از مولانا قاری
گرفته درینماده نوشته اگه از شرح ملا علی قاری مقوله قاضی نقل نموده از روایات معتبره
عبارت خشک ملا
موافقتی نیست بلکه مخالفت صریحه دارد با احادیث صحیحه و قولیکه چنین باشد محض ناشی
از واهمه شود ساقط الاعتبار است اه سبحان الله قول قاضی و قاری را ناشی از واهمه
ساقط الاعتبار و مخالف احادیث صحیحه دانستن خاصه همین ردی الفهم و مغلوب الوهم است
گل است سعدی و در چشم دشمنان خار است * دعوی اینست که مخالفت صریحه دارد با احادیث
صحیحه و دلیل بحدیث شعب الایمان اورده که در ان باینوجه فرمانست که من صلی علی
ابلغته درینجا هرگز حصر در ابلاغ نیست بلکه بیان تحقیق بلوغ است و از نفی دیگر نفی نیست
آری مقولات معتبرات عرفا معتقد ارا اگر ساقط الاعتبار گویند چه عجب چرا که تبعان
باحادیث صحیحه نا سزا اسلایند کما لا یخفی ایها المنکرین اگر بمقوله قاضی و قاری تسلی نمیشود
بشنوید از خاتمة المحدثین مولانا و امام الائمة جلال الدین سیوطی که بر این مسئله اجماع نقل
کرده چنانچه در انموذج مینویسد قد اجمعوا علی انه صلی الله علیه وسلم حی علی الدوام
فی قبره و ان جسده الشریف لا یاکله الارض و ان روحه القدسیة لما تجردت عن العلائق
الدنیویة صار لها قوة الاتصال بالملاء الاعلی و ارتفع جمیع حجبها فیری ما یصل الیه من
من سلام و صلوة و غیرهما کالمشاهد و تبلیغ الملک مع ذلک انما هو لمزید التشریف و
الایری الی ملوک الدنیا یعرض علیهم الهدایا فی الملاء و ان خلوا بها فی السر الجهار التعظیم
فکذا ما نحن فیه اه و تفصیل این معنی در حجة الله البالغة تصنیف حضرت شاه ولی
رحمه الله موجود است من شاء الاطلاع علی ذلک فلیطالع باب ذکر الملاء الاعلی بینا

وهم از تفسیر عزیزی گذشت زیرا که او مطلع است بنور نبوت بر رتبهٔ هر متدین بدین خود
و از خصائص آنسرور است که بخرق عادت آواز بعید از آسمان و غیره میشنیدند چنانچه
از احادیث صحاح سته بثبوت رسیده و در مشکوة شریف از ترمذی و احمد و ابن ماجه آورده
که آنحضرت فرمود اسمع ما لا تسمعون اطت السماء الحدیث و در تفسیر عزیزی در بیان خصوصیات
صلی الله علیه وسلم
آنسرور خاصگان خدا علیه التحیة و الثنا نوشته اند از دور میشنیدند که دیگران از ان مسافت
نمیتوانستند شنید اه عزیزا هرگاه این اندک از بسیار و یکی از هزار از علم حبیب مختار علیه السلام
من الغفار مشهود ضمیر نصفت تنویر گشت بیقین خواهی دانست که اگر یکی از امتیان آن
سید الانبیا علیه السلام و الثنا یا رسول الله و یا حبیب الله بگوید و معتقد سماع وی مر او را به
تعلیم حق جل و علا باشد قطعا درین امر قباحتی نیست چه جای آنکه کفر و شرک گردد با آنکه
که یکرا دو پندارد اگر توحید را شرک انگارد معذور است و ناچار مضطر است و بی اختیار تتمه
در کتب معتبرهٔ فقهیه حنفیه مثل کنز العباد و صلوة مسعودی و کتاب السعادة و جامع الرموز شرح
مختصر وقایه و رد المحتار حاشیة الدر المختار و فتاوی صوفیه تصریح نموده اند که مستحب است
گفتن صلی الله علیک یا رسول الله نزد شهادت اول در اذان و همچنان گفتن قرة عینی
بک یا رسول الله نزد شهادت دوم آن و این مسئله در باب الاذان این جمله کتب مکتوب است
من شک فلینظر فیها و ازینجا صاف صاف معلوم شد که ندا و خطاب بجناب حبیب علیه الصلوة
من رب الارباب در اذان هم بصلوة و هم بی صلوة موجب نجات و مثمر برکات است جای غور که
حامیان دین از علماء ربانیین باستحباب قول یا رسول الله میفرمایند و حضرات وهابیه
بد اشرک باواز بلند می لایند آری * فکر هر کس بقدر همت اوست * در تکمله مقامات
مظهریه در باب الهامات حضرت شاه صاحب قیوم زمانی مرقوم است شبی گفتم یا رسول الله
آواز آمد لبیک و نام من عبد صالح فرمود نداه قوله ندا را استغاثه و استغاثه علی العموم

ناجائز اھ یعنی انبیا و اولیا چه از قریب و چه از بعید بطریق استعانت جائز میست این کلمه
از اصول وہابیه است و اہلسنت ندا و استعانت جائز میدانند چنانچه جواز ندا و استعانت
بحضرات اولیا عموما و ہم مشروعیت ندا و استعانه بدرگاه شاہنشه انبیا خصوصا بصد تحقق
گردید حالا جواز ندا و استعانه از بعید بجناب حبیب رب حمید باید شنید حدیثی صحیح که اخراج
کرده است از نسائی و ابن ماجه و حاکم و غیرہم در صحاح خود و ہم تصحیح گفته از بیہقی دران ندا و استعانت
باذن حضرت حبیب رب العزت علیه التحیت بصیغه یا محمد واقعست و الفاظ الحدیث در عبارت
مواہب شریف منقول شد صاحب حصن حصین که امام و مستند اجله محدثین است حکم این
حدیث را عام تام داشته برائی ہر که ضرورت دینی یا دنیوی داشته باشد خواندن آن
فرموده کما قال و من کانت له ضرورة فلیتوضأ الحدیث و علامه ابن حجر مکی بروایت طبرانی
و بیہقی در جوہر منظم نوشته استعمل السلف ہذا الدعاء فی حاجاتہم بعد موته صلی الله علیه
وسلم اھ و در شرح شفا مشہور جیست و کان ابن حنیف و بنوه یعلمونه الناس وقد حکی فیه
حکایات فیہا اجابة دعاء من دعا به من غیر تأخیر اھ و مولانا علی قاری در شرح حصن حصین
نوشته یا محمد التفات الیه و تضرع لدیه لیتوجه روحه الی الله و یغنی للضرورة عما سواه
التوسل الی غیر مولاه قائلا انی اتوجه بک ای بذریعتک الی فی حاجتی ہذه لتقضی
بصیغة المجهول ای الحاجة فقوله لی للتبیان کما صرح به الطیبی و فی نسخة بصیغة الفاعل
ای لتقضی الحاجة و المعنی لتکون سببا لحصول حاجتی و وصول مرادی فالاسناد مجازی
و ہم از صحابه کبار ندا و استعانه بحضرت مستغاث مختار ہم از قریب قبر منور و ہم از بعید مروی
در تدقیقات و تحقیقات نوشته و یروی عن افضل الصدیقین ابی بکر الصدیق رضی الله عنه
انه کان یجیء عند قبر النبی صلی الله علیه وسلم فیقول یا محمد انی اتوسل بک کذا فی شرح

دلائل الخیرات اھ و در شفا مرقومست ان عبد الله ابن عمر خدرت رجله فقیل له اذکر احب
الناس الیک فصاح یا محمداه اھ و در شرح شفا مولانا القاری در ہمین مقام مرقومست کانه رضی الله
قصد به اظہار المحبة فی ضمن الاستعانة اھ و در شرح خفاجی نوشته و قد روی انه وقع مثله
لابن عباس ذکره النووی فی الاذکار و روی الضاعین عن غیرہما اھ و بدائی استعانت اکثر از
اولیاء عظام بدرگاه حبیب رب الانام علیه السلام مرویست خارج است از حصر و احصا از آن
ہر جانب صدای ارحم یا نبی الله ارحم سامعه افروز است و حضرت غوث الخلائق مجتہد عالیشان
سیدنا الشیخ محی الدین جیلانی در قصیده سعیده که آخرین قصائد غوثیه است میفرمایند
یا حبیب الاله خذ بیدی ٭ مالعجزی سواک مستندی ٭ کن رحیما لذلتی و استشفع ٭ یا
شفیع الوری الی الصمد ٭ اعتصامی سوی جنابک لی ٭ لیس یا سیدی الی الاحد
و در آخر این قصیده بخدمت آل و اصحاب عرض نماید ع استغیثوا العاجز مضطر ٭ شمروا
بالکم الی المدد ٭ و در قصیده برده که نزد علمای اہل سنت معتمد و مستند است ندا و استمدادی
موجود کما قال ع یا اکرم الخلق مالی من الوذ به ٭ سواک عند حلول الحادث العمم ٭ و لن
یضیق رسول الله جاہک بی ٭ اذا الکریم تجلی باسم منتقم ٭ فان من جودک الدنیا و ضرتہا
و من علومک علم اللوح و القلم ٭ شراح معتبر مثل مولانا قاری و محمد جمال چیپابی در شرح
این قصیده زیر این ابیات تحقیقات انیقات پرداخته در آخر آن مینویسند فاذا
کان جاہک فی الجود و العلم بہذه المثابة کیف ینقص بشفاعة شخص محتاج اھ از حضرت
زین الاخیار زینة الابرار مولانا و شیخ مشائخنا شیخ محمد معصوم قدس سره که جد امجد
حبیب الخلد بودند محکی است چنانچه از معتبران شنیدم که در جا فراغت از شغل بدر بسر
و توجه باین قطعه عذب البیان و رطب اللسان مینویسند یا رسول الله انظر حالنا

یا حبیب اللہ اسمع قالنا ۞ اننی فی بحر غم مغرق ۞ خذ بیدی سہل لنا اشکالنا ۞ مقام
حیرت کہ ابائے کرام منکر بہا در راہ کہ گروہ گروہ گم گشتگان بادیہ خود پرستی و بد مستی را بدان
الا من خدا شناسی و حق آگاہی فائز میفرمودند انجال بود و انکار اینکس بد ہمین وال
کہ استمداد را کفر و شرک میگوید آری ؎ قدر زر زر گر شناسد قدر جوہر جوہری ۞ اگر گوئی
ندا باسم مبارک از قران ممنوعست و در حدیث صحیح امر ہندا واقعست فکیف التوفیق
میگویم جواب این ہیولاے ناقار در شرح حصن حصین زیر ہمان حدیث کہ مشتمل ندا است
دادہ اند ثم اعلم ان الندا باسمہ صلی اللہ علیہ وسلم منہی لکن محلہ مالم یرو عنہ اذن شرعی
وانچہ منکر در بعضے مکاتیب بعد ازین جواب نوشتہ مخفی نماند کہ حل اشکال چنانچہ باید از
نیشود اولی انکہ بگوئیم کہ این حدیث صحیح اللفظ وضعی المعنی است بجہت تعارض قران
در جوابش میگویم کہ بدین جواب شافی و بیان کافی ؎ مدعی را چو تسلی نشود گو سر و خشت ۞
صحیح را معارض قران دانستن کار ملحدانست چنانچہ از تفسیر کبیر نقل در ہمین معنی گذشت
الحاصل ؎ بریدہ باد زبانیکہ نبود اندر حلم ۞ صحابہ کرام کہ ندا بہ اسم سید انام علیہ و علی
اصحابہ السلام مرتکب شدند چنانچہ از بعضی از ایشان عنقریب گذشت گویا نعوذ منکر حال
قران بودند و مخالف فرقانست انچہ فرمودند حاشا و کلا آگاہ باشند کہ عمل بقران ہمانست کہ
عالم و اتباع وی صلی اللہ علیہ وسلم فرمانست پناہ میخواہیم از خدا از صلاح و تقوی
منافی شعار و اطوار حاملین و ناقلین شریعت غرا باشد چہ خوش گفت آنکہ گفت
بزہد و ورع کوش و صدق و صفا ۞ ولیکن میفزای بر مصطفی ۞ قولہ و من اضل ممن
من دون اللہ وہم عن دعائہم غافلون لانہم اما جماد او عباد مسخرون مشتغلون
کذا فی البیضاوی اہ اولا اعلام باین تہدید و داخل این وعید مشرکین اند کہ دون

پرستش مینمایند و با عتقاد استقلال شان از انہا استعانت میخواہند چنانچہ در تفاسیر مشہورہ مبین
است اما مومنین بطور توسل از حضرات انبیا و اولیا استعانت مجاز را روا داشته اند و از
عبادت و اعتقاد استقلال غیر خدا سرا و علانیۃ دست بردار و بیزار اند فاین ہذا من
ذلک وای فرق بین ما ہہنا و ہنالک و ثانیا جاے تعجب کہ اغبیاے نجدیہ اینقدر نمیفہمند
مراد از عباد مسخر و مشتغل باحوال خود واقعہ در تفسیر بیضاوی شیاطین اند یا انبیا
و اولیاے معظمین چرا کہ بیضاوی در ہمین تفسیر تحت والنازعات غرقا الایۃ نفوس فاضلہ را
در حالت مفارقت از ابدان مدبرات امور جہان گفتہ چنانچہ مینویسد او صفات النفوس
الفاضلۃ حال المفارقۃ فانہا تنزع من الابدان غرقا ای غائرا شدیدا من اغراق
النازع فی القوس فتنشط الی عالم الملکوت وتسبح فیہ فتسبق الی حظائر القدس فتصیر
بشرفہا و قوتہا من المدبرات اہ و در خصوصیت مدبرات امور را مقید و مشتغل بحال خود
قرار دادن در گوے تناقض و چاہ تباین فرو افتادنست و در تفسیر حسینی نوشتہ یا نفوس
فاضلہ کہ منتزع از شہوات شوند و نشاط کنان بعالم قدس رفتہ در مراتب ارتقا سباحت
نمایند و بحصول کمالات سبقت فرمایند تا مکمل و مدبر ارشاد گردند اہ و در قران جا بجا
وارد است کہ مشرکین پرستش شیاطین مینمایند چنانچہ میفرمایند بل کانوا یعبدون الجن
اکثرہم بہم مومنون در تفسیر معالم و مدارک و بیضاوی وغیرہا تحت این آیت از جن شیاطین
مراد داشتہ اند و کما قال تعالی یومنون بالجبت والطاغوت الایۃ در تفسیر معالم و مدارک و
غیرہا طاغوت بشیاطین مفسر است نقل اصل عبارت موجب طوالت است من شک فلینظر
فیہا و در حدیث مسلم تقسیم اولئک الذین یدعون یبتغون الی ربہم الوسیلۃ وارد شدہ
کان نفر من الانس یعبدون نفرا من الجن الحدیث قولہ و فی البزازیۃ و من قال

ان ارواح المشائخ حاضرة تعلم تكفر اه يكفر را بتاء فوقانيه نوشتن نهايت غباوت است بدانكه مراد
ازينجا حضور وعلم استقلالي است وبنفسه كه ان خاصه حقتعالى است وارواح انبيا واوليا را
حاضر گفتن بمعنى باذن وى وتوفيق رب غفور جائز وروا است قال الله تعالى ويكون الرسول عليكم
شهيدا وحديث طبراني هم منقول شد كه فرمود آنسرور عليه السلام ان الله قد رفع لي الدنيا فانا
انظر اليها والى ما هو كائن فيها الى يوم القيمة كانما انظر الى كفي هذا اه ودر تفسير عزيزي بتفسير
اكثر مسلمين در صلوات خمسه وجمعه وجماعات ومحاضر ارواح مقدسه انبيا واوليا وزيارت قبور صلحا
دعا فاتلاوت اين سورها تشرف واستسعاد مينمايند اه وهم ازين تفسير در ذيل ويكون الرسول
عليكم شهيدا بر صدر مسطور شد زيرا كه او مطلع است بنور نبوت بر رتبه هر متدين بدين خود
الخ ودر شفا وشرح آن لمولانا القاري مذبور است ان لم يكن في البيت احد فقل السلام عليك ايها
النبي ورحمة الله وبركاته لان روحه عليه السلام حاضر في بيوت اهل الاسلام اه ودر عامه
معتمده فقهيه مثل درمختار ومجتبى وردالمحتار وامداد الفتاح وطحطاوى وفتاوى عالمگيرى
زاهدى وبحر الرائق وعنايه حاشيه هدايه وغيرها در مسئله تشهد تصريح رفته است تا كه مصلى
بايد كه در السلام عليك ايها النبي از طرف خود بر آنسرور سلام دهد حكايت از قصه معراج
ومولانا قاري در حرز ثمين شرح حصن حصين در مسئله در وجه خطاب با انجناب رسالتمآب چنين افاده
نموده ان هذا المنح والالطاف بواسطة نبي الرحمة وبركة متابعته فالتفتوا فاذا الحبيب في
حرم المحبوب حاضر فاقبلوا عليه مسلمين بقولهم السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته
اه وشيخ محقق محمد عبد الحق در مدارج النبوة درهمين مسئله تصريح نمايد در كلام بعضى عرفا
است كه خطاب بعليه بملاحظه شهود روح مقدس آنحضرت وسريان وي در ذرات موجودات
خصوصا در ارواح مصلين است بالجمله درين حالت از شهود وجود وحضور آنحضرت غافل وذاهل

بايد ورود فيوض از روح پرفتوح وى صلى الله عليه وسلم اه وانيمعنى در وصل پنجم وششم تكمله
النبوة بخوبيترين وجوه مبين است واى بر منكرين كه بنقل اينچنين روايات بر تكفير انبيا وعلما ربانيين
انبيا ومحدثين اجترا مينمايند وخوف از عذاب خدا جل وعلى وعتاب مصطفى عليه التحية والثنا نمى
نمايند وحيا از تقرير وتحرير ناسزا نميكنند اندارى الحياء من الايمان وارد است نكته از قرآن
است كه سرور انبيا عليه الثنا رحمة للعلمين است وهم در فرقانست كه رحمت او تعالى قريب
محسنين است پس از هر دو فرمان قرآن متحقق شد كه جناب نبي الانبيا كه رحمت حق اند قريب
محسنين باشند صلى الله عليه وسلم وازينجا است كه در حديث شريف آمده كه پرسيده شد از سرور
كائنات صلوة المصلين ممن غاب عنك ومن ياتي بعدك ما حالهما فقال اسمع صلوة اهل
محبتي واعرفهم وتعرض على صلوة غيرهم عرضا رواه في دلائل الخيرات قوله من قال عند ركوب
حاضر ناظر تحاشى بكفر اه جواب اين مقوله از منقولات سابقه بايد جست لا حاجة الى التكرار
قوله اضافت عبد وغلام خصوص بر اسامي بارادت حقيقت كفر است قال على القاري في شرح
فقه الاكبر اعلم ان ما اشتهر عن التسمية بعبد النبي فظاهره كفر الا ان اراد بالعبد المملوك انتهى
يا بارادة مجاز مكروه تحريمي الخ اه اولا خود را فضيحت وديگر از نصيحت از همين قبيل است چرا كه
نام خودش غلام على ونام برادرانش غلام رسول وغلام مصطفى وغيرها است وثانيا بدانند كه در
عبارت شرح فقه اكبر اعلم ان هرگز نيست از تحريفات مجيب نامصيب است وعبارت شرح فقه اكبر
اينكه واما ما اشتهر من التسمية الخ وعلى قاري بدو سطر بالا ازين درصدد بيان انيمعنى است كه هر كه
مخلوق را با عزيز وما نند آن كافر ميگردد مگر اراده نمايد بان معنى لغوى نه خصوص اسمي يعني در
اراده كفر نباشد وبعده ببيان انمسئله پرداخته ومحصلش انكه در صورت اراده معنى حقيقى از عبد
النبي كفر است ودر حالت اراده معنى مجازى يعنى مملوك كفر نيست وسابق مبين شد كه از نفى كفر

ثبوت اسلام و ایانت فتذکر و این مسئله از باب مسئله تسمیه باسماء مشترکه است و در ما مضی از کتب معتبر

فقه منقول شد که نام نهادن باسماء مشترکه جائز است و مراد در حق مخلوق غیر مراد در حق خالق

پس همچنین مراد از عبد الله معنی حقیقی است و مراد از عبد النبی معنی مجازی فلا مشاحة فیه و احسان دادن

جبیب خالق الانام علیه السلام بر افراد امت از خواص و عوام در غایت بداهت است و حضرت محبوب

سبحانی در غنیة الطالبین میفرماید الانسان عبد الاحسان اه و در تفسیر کبیر است ان المنعم علیه

کالعبد للمنعم اه و هم از قران و احادیث صحیحه ثابتست که حضرت خدا علیه التحیة و الثنا سید و مولا

تمام خلق الله است و هم چنین از شریعت بصحت پیوسته که آل و اصحاب آنجناب مولا و سید

اند چنانچه در حدیث صحیح آمده من کنت مولاه فعلی مولاه الحسن و الحسین سیدا شباب اهل الجنة

و غیرهما من الاحادیث و کذلک اگر مرید و شاگرد خویشتن را عبد استاد و مرشد بگویند روا

طحطاوی در حاشیه در مختار نوشته قال علی رضی الله عنه انا عبد من علمنی حرفا ان شاء باع و ان شاء

اعتق اه در ینصورت در تسمیه بعبد النبی و عبد الرسول و غلام محی الدین و غلام دستگیر

هیچگونه قباحت نیست بلکه بایقین ظاهراً و باطناً اتباع متبوعان دین است القصه سامع

خود را بخوبی واضح شد که آنچه مجیب نامصیب بارادهٔ معنی مجازی مکروه تحریمی گفته سراسر غلط

آنانی مبنی که سند از کدام کتاب معتبر درین ماده نیاورده فلا اعتداد بعندیاته و آنچه از بعضی کتب

جواز امثال این اسما نقل نموده جمله آن در صورت ارادهٔ معنی حقیقی است کما لا یخفی و ما قال

چند از ینقدر مختصر جواز اسماء مبحوثه بتحقق پیوسته و هو المطلوب مگر تحقیقی دیگر نوگر خاص

شمامهٔ منمایم و شمیم خاطر منکر میکنایم تابدانند که بیان جواز و عدم جواز بدینوجه میباشد لا کما

و یحرره در فتاوی هندیه ملقبه بعالمگیریه ناقلاً از محیط و در رد المحتار علی الدر المختار نوشته

التسمیة باسم لم یذکره الله تعالی فی عباده و لا ذکره رسول الله صلی الله علیه و سلم و لا استعمله المسلمون

نام نهادن بنامیکه ذکر نکرده باشد حقتعالی در بندگان خود و نه ذکر کرده باشد رسول الله علیه السلام و نه استعمال کرده باشند

...فیه و الاولی ان لا یفعل اه از ین روایت بادرایت مفهوم شد که نام نهادن آنچنان بهتر است

...حق عباد خالق الانام و جبیب وی علیه السلام ذکر فرموده و مسلمانان استعمال نموده باشند حالا

...هوش منیوش که اضافت عبد بمخلوق در کلام قدیم وارد شده کما قال تعالی و الصلحین من عبادکم

...الآیة عبداً مملوکا الآیة و همچنین در حدیث نبی کریم علیه التسلیم آمده تعس عبد الدینار و عبد الدرهم

...الخمیصة الحدیث رواه البخاری و شیخ محقق محمد عبد الحق در ترجمهٔ مشکوة تحت حدیث مسلم که در آن

...ن احدکم عبدی و امتی و القصة نوشته و گفته اند که منع و نهی از اطلاق لفظ عبد و امة

...ریست که بر وجه تکبر و تحقیر و تصغیر باشد و الا اطلاق عبد و امة در قران و احادیث آمده اه

...و ملا علی قاری در مرقات زیر اینحدیث همچنین افاده فرموده اما استعمال اهل اسلام بامثال این نام

...قرن صحابه کرام تا این ایام بان شد و مداست که خارج از حد و بیرون از عد است شمه از ان بقلم

...بدانکه یک صحابی قریشی هاشمی برادر زاده نبی امی فداه ابی و امی که در زمان نبوت بالغ شده

...احادیث هم روایت کرده عبد المطلب نام داشت و مطلب برادر هاشم از پسران عبد مناف

...در نام عبد المطلب تغییر واقع نشده حالانکه بصحت رسیده که عادت شریفه آنچنان بود که

...نام قبیح میفرمود و از جملهٔ احادیث مرویه وی یکحدیث در صحیح مسلم و مشکوة در باب من لا تحل له

...الصدقة دارد است شیخ محقق در ترجمهٔ مشکوة در احوال کرامت اشتمال وی مینویسد عبد المطلب

...بن ربیعه بن حارث بن عبد المطلب بن هاشم قریشی هاشمی است در زمان آنحضرت بسن تمیز رسیده

...بود اه و در اسماء الرجال مشکوة بعد از ینعبارت نوشته سکن المدینة ثم تحول الی دمشق

...بها سنة اثنین و ستین روی عن عبد الله بن الحارث اه و چگونه نام تغییر دهند این اسم بر زبان

...در کتب احادیث و تفاسیر و سیر متحقق شده که سرور ابرار بطور افتخار روز جنگ حنین میفرمودند انا

...لا کذب انا ابن عبد المطلب اه و انبوه انبوه علما با چنین اسماء در هر عصر موسوم اند چنانچه

نام استاد صاحب در مختار عبد النبي بود کما في الدر عن شيخنا الشيخ عبد النبي الخليلي عن المصنف
اه و در حاشيه طحطاوي نوشته اي کون الشيخ عبد النبي راويا له عن المصنف اه و صاحب کتاب
نجات المسلمين که از کتب معتبره و مشهوره فقه است عبد النبي نام داشت و نام برادر حضرت امام
مجدد الف ثاني غلام محمد بود کما في المکتوبات المجددية و شرح مايه مولوي عبد الرسول
و در مقامات مظهريه در تعداد خلفاء کبار حضرت شهيد جناب مرزا جانجانان حبيب الله رحمة الله
که حضرت مولوي غلام يحيي و حضرت مولوي غلام محي الدين و حضرت شيخ غلام حسين و حضرت
غلام حسن و حضرت شيخ غلام کاکي و حضرت غلام مصطفی خان که از اصحاب حضرت شاه ولي
محدث بود جمله آنحضرات که اصحاب مناقب عظام اند خلفاء کرام حضرت قطب الاقطاب شهيد اند
اسرارهم و در مقامات شريفه در احوال حضرت مولانا غلام محي الدين مرقوم است زباني يکي از ثقات
شنيده ام که استاد ايشان مولوي باب الله اراده زيارت مزار فائض الانوار حضرت غوث
رضي الله عنه نموده بودند آنحضرت در خواب ايشان آمده فرمودند فرزندم غلام محي الدين پيش شما
مي‌آيد ديدن او ديدن من است حاجت اختيار رنج سفر نيست اه و در تکمله مقامات شريفه
ذکر ولادت حضرت قيوم زمان جناب شاه صاحب در بيان بشارات والد بزرگوار حضرت ايشان مرقوم است
قبل ولادت آنحضرت حضرت اسد الله الغالب را بخواب ديدند فرمودند که نام پسر خود نام
من نهيد بعد تولد حضرت ايشان علي نام نهادند چون حضرت ايشان بسن تميز رسيدند نام
را غلام علي مشهور ساختند اه رضي الله عنهم اجمعين سبحان الله و بحمده حسن ادب مقتدا
امت نبويه عليه التحية بدين غايت و سوء الادبي شيوخ نجديه بدان نهايت که همچو اسماء را
حرام ميخوانند و نام حضرت استاذ الکل مولانا خليفه صاحب لاهوري که هم استاد مشکوٰة
غلام رسول بود و استاد دوم منکر حضرت مولانا گلوي غلام محي الدين نام داشتند رحمهما

هرگاه بپايه تحقيق رسيد که امثال اين اسماء در قرآن و حديث و استعمال مقتدايان اهل اسلام ذائع
و شائع است بيقين معلوم شد که نهادن همچنين نامها اولی است حالا مسئله اعتبار مفهومات کتب معتبره
بايد شنيد در در مختار باتفاق فقهاء نامدار مينويسد که مفهوم روايات معتبر است حيث قال في الدر
لان مفاهيم الکتب حجة کذا في النهر وفيه من الحج المفهوم معتبر في الروايات اتفاقا اه و در اشباه و
نظائر مذکور است اما مفهوم الرواية فحجة کما في غاية البيان من الحج اه و صاحب رد المحتار علی الدر المختار
بنقل از تحرير افاده مينمايد که مفهوم باقسام خود در روايات معتبر است اه ترجمة محصله قوله و در
شرح مواقف در باب عصمت انبيا الی قوله وليس ذلک کفرا بل ذنبا يجوز صدوره قبل النبوة اه
الله الله معامله عناد و فساد اين عمدة النجاد باين شرحد رسيد که براي اثبات مطلب نجدي خود
حضرت ابو البشر نبي معصوم را مذنب و گناهگار خطاب بخشيد حالانکه در تفاسير معتبره مثل معالم و
بيضاوي و غير هما درين قصه آورده اند که اين اطاعت ابليس در نام نهادن بعبد الحارث شرک
در عبادت نبود بلکه خلاف اولی بظهور آمده و هم در معالم مينويسد وقد يطلق اسم العبد علی من لا
يراد به انه مملوک کما يطلق اسم الرب علی من لا يراد به انه معبود وهذا کالرجل اذا نزل به ضيف
يسمی نفسه عبد الضيف علی وجه الخضوع لا علی وجه ان الضيف ربه ويقول للغير انا عبدک
وقال يوسف عليه السلام لعزيز مصر انه ربي احسن مثواي لم يرد به انه معبوده اه و در نخبة
وسيه روايت عصمت انبيا عليهم السلام مرقوم ميشود حضرت امام اعظم در فقه اکبر ميفرمايند
والانبياء کلهم منزهون عن الصغائر والکبائر اه مولانا علي قاري در شرح آن مينويسد
ثم هذه العصمة ثابتة للانبياء عليهم السلام قبل النبوة وبعدها علی الاصح اه و هم درين
شرح است وفي عصمتهم من سائر الذنوب تفصيل وهو انهم معصومون عن الکفر
قبل الوحي وبعده بالاجماع وکذا عن تعمد الکبائر عند الجمهور خلافا للحشوية اه و امام

الو شکور سالمی در تمهید عقائد باثبات این مسئله بکمال شد و مد پرداخته از مطالعه انعقام اهل اسلام را اقسام
فرحت پر و نماید و بر روی منکرین ابواب انواع حزن میکشاید حرفی از ان باب اثبات میست وقال اهل السنة
والجماعة ان الانبیاء علیهم السلام قبل الوحی کانوا انبیاء معصومین واجبین العصمة والرسول قبل
الوحی کان رسولا ونبیا مأمونا وکذلک بعد الوفات والدلیل علیه قوله تعالی الخ اه ودر تفسیر عزیزی
مفسر است اینقدر بالیقین باید دانست که انبیا قبل از بعثت نیز از ضلال وکفر اصلی وطبعی معصوم
ومحفوظ اند بلکه از معاصی نیز بتعمد چنانچه در حدیث شرح نفیست الخ اه در تکمیل الایمان فرمانست
ومختار نزد جمهور اهلسنت آنست که ایشان معصوم اند از کبائر وصغائر عمداً وسهواً واین البته
یعنی انبیا علیهم السلام ۱۲
است بعظمت منصب وعلو رتبت ایشان صلوات الله علیهم اجمعین اه تتمه صاحب رد الحجاب
در تسمیه عبد النبی نوشته ونقل المناوی عن الدمیری انه قیل بالجواز لقصد التشریف بالنسبة والاکثر
علی المنع خشیة اعتقاد حقیقة العبودیة کما لا یجوز عبد الدار اه در نیجا بداند که در اصول
مقرر شده که حکمیکه معلول بعلت بود برفع علت ان حکم هم مرفوع ومدفوع میگردد پس از
عبد النبی در صورت اراده معنی مجازی خشیة اعتقاد حقیقت عبودیت مدفوع شد وچون
این علت منع برخاست عدم جواز که معلول بود هم بکرسی نشست فافهم وتشریف نسبت
مؤمنین را از مطالب عظمی ومآرب کبری نباشد در حالیکه در شرح فقه اکبر است وسمه در
القائل بنظم هذا النظام ؎ لا تدعنی الا بیا عبدها فانه اشرف اسمائیا اه یعنی
؎ مرا مخوان تو بجز نام بندهٔ معشوق چرا که اشرف اسماء عاشقان اینست مولانا
ومرشدنا واستاذنا وقبلتنا عاشق سید المرسلین صلی الله علیه وسلم جناب میان صاحب غلام محیی الدین قصوری
دائم الحضوری که بیکواسطه استاذ منکر هم اند درینباب رساله مبروره فی تجویز الاسماء
المشهوره نوشته اند جزاه الله تعالی خیر الجزاء قوله درود مستغاث در هیچ کتاب حدیث

قوی نه ضعیف یافته نمیشود ونه از کسی ثقه شنیده شده وانکه بنام ام المؤمنین رض منسوب میکنند ظاهراً
افتراست بر آنمعصومه اه چند شعر وحرا این درود کرامت آمود موجود ودر آنها نام ونشان
از نیمرام نابود آباد در کدام کتاب دیده واز که شنیده که درود مستغاث تصنیف ام المؤمنین است
که در جواب آن حوالت خود بر کتب احادیث اظهار نمود وآنمعصومه را ازین افترا باواز بلند
بری فرمود الحاصل سوال هم نامعقول وجواب هم فضول قوله واز همین قسم است که دعا سریانی
که شاعری باصطلاح وحدت وجود او تصنیف کرده بحضرت ابن عباس منسوب میکنند وحالانکه
سندش در کتاب ضعیف یا قوی یافته نمیشود اه ؎ لاف زن از خطا خطا مکنید الحیا عاقل
از دین وذا الی از شعائر مسلمین نباید بود بلکه باید شنود که دعا سریانی ترجمهٔ کلام رحمانی است ومترجم
آن حضرت عبد الله بن عباس عمدهٔ صحابه وعلماء ربانی است اینک مفتی الشرق والصیز
حضرت جلال الدین الحسینی البخاری معروف مخدوم جهانیان که ثقاهت وفقاهت و
مناقب وعلو مراتب حضرت ایشان در اخبار الاخیار موجود ودر کتاب خود خزانة الجلالی که
استناد ازان در کتب فقه مشهوره اندیار بسیار است در بیان فوائد واسناد دعاء سریانی
مینویسند وقال ابن عباس رضی الله عنهما ان هذه السورة افضل سور الزبور من قرءها
ملک ما یحب ورفعه الله فوق الناس وجعل ممن رضی الله عنه فی الدنیا والآخرة وکانت
هذه السورة سریانیة فنظمها بالعربیة عبد الله بن عباس رضی الله عنهما اه اگر منکر را انقدر
تسلی نشود از تفسیر حسینی ناقلا از تفسیر بحر الحقائق در آخر سوره عنکبوت بشنود وهذه عبارة
بحر الحقائق آورده که هر که کوشش کند در طلب ما بنمائیم او را راه در دریا ما الا من طلبنی فقد
وجدنی هر که ما را جوید ما را البته یابد در ترجمه بعضی از کلمات زبور آورده اند ؎ انا الموجود
فاطلبنی تجدنی انا المقصود فاطلبنی تجدنی ؎ اگر جویت وجوئی من شتابی

مراد خود بر دودی بازیابی ۞ اهای سرچین و ما پیین باری ببین که کتاب خزانة الجلالی و تفسیر
حسینی و بحر الحقائق نزد شما در کتب قویه معدود اند خواه در ضعیفه محدود و بهر کیف سند دعا سیریانی
در انها موجود با وصف این کم مایگی دعوائی حوائیت فرمودن خود از شیخند عقلا نمود نیست
در ینجا بدانند که ایمان بجمیع کتب منزله فرض است و انکار جمیع آن یا بعضی از آن کفر است و
انمیسله در تمامه فتاوا های فقه و کتب عقائد موجود است چنانچه در تمهید مذکور است اعلم ان جمیع
کتب الله تعالی کلام الله تعالی و حیه و تنزیله غیر مخلوق و کله کلام واحد و من انکر شیئا من الکتب
او کلمة فانه یکفر اهـ و در شرح فقه اکبر مسطور است وفی الخلاصة من قرأ القران علی ضرب
الدف و القصیب یکفر تا قول آن وکذا من لم یومن بکتاب من کتب الله اهـ حالا از منکر عنید
باید پرسید که در منقول خود که ترجمه سوره زبور را کلام شاعر وحدت وجودی فرمودی ایمانت
کجاست و اسلامت کو دعا سریانی که از اول تا آخر بیان صفات قدیمه ربانی است بچه معنی کلام
وحدت وجودی میخوانی و آنکه در ان سے خلقت محمد انور اقدیما ۞ واقعست دلیل زیاد شرف
و نهایت فضل ایکلام است و قدیم بمعنی اول از هر مخلوق است نه مرادف صفات قدیمه خالق
بالجمله نصیحت آنکه اگر سعادت ازلی دستگیر است هنوز هم روز است توبه نصوح ازین کفریات
هزلیات واجب و اشتهاران مستوجب ورنه فردا گفتن ربنا غلبت علینا شقوتنا سود مند نخواهد
و بجز وبال بر نکال نخواهد افزود و ما علینا الا البلاغ المبین سے ایمان چو سلامت بلب گور بریم
احسنت زهی چستی و چالاکی ما ۞ قوله درود مستغاث باین جهت که درود است مرخوانند لیکن لفظ
هیچ وزرنمی نماید و امید اجر است الا لفظ اغثنا که از میان برداشته شود اهـ ایها صاحب
اغثنا شیر است که جگر میدرد یا مار است که نیش میزند حاشا بلکه استغاثه و استعانة از حضرت سرور
علیه الصلوة مثمر سعادت جاودانی و باعث قبول دو جهانی است آیا نشنیده که شیخ محقق عبد الحق

در ترجمه مشکوة در ذیل حدیث مسلم نوشته است سے اگر خیریت دنیا و عقبی آرزو داری ۞ بدرگاهش
بیا هر چه میخواهی تمنا کن ۞ اهـ و انچه از کتب فقه وغیره در باب استغاث از آنمعدن رسالت منقول شده
معلوم دارند آری از اشنایان این سوو و اقفان این کو تصدیق و اقرار است اما ظاهر پرستان که از
نور دور اند و دیده باطن ایشان از انوار اسرار طریقت بی نور منتهائی همت شان انکار است لیکن
اگر پرتو شعاع مهر لطف رحمانی صیقل باطن ظلمانی شود در انحالة لا محاله انکار باقرار مبدل گردد سے
بپیند زاهد ابرو تو ملیتم بعد از ان ۞ توبه از می میکند یا توبه از صوم و صلوة ۞ وانچه منافع خواندن
درود بر حبیب ودود علیه السلام در شریعت مقرر است در کتب احادیث بتفصیل محرر است و فواید
درود مستغاث در کتب صوفیه که علماء آخرت اند هم مندرج است من شاء الاطلاع علیها فلیرجع
فضائل علماء آخرت و علامات ایشان در احیاء العلوم مرقوم اند ۱۲
الیها قوله حدیث لولاک لما خلقت الافلاک قال الصغانی انه موضوع کذا فی الخلاصة لکن معناه
گفت صغانی این حدیث موضوع است مگر معناء او
صحیح اهـ در ترجمه مشکوة مرقوم است مراد بکذب راوی آنست که ثابت شده باشد کذب وی در حدیث نبوی
صلی الله علیه وسلم و حدیثی را که مطعون است براوی بکذب موضوع خوانند اهـ و در مواهب لدنیه و مدارج النبوة
و دیگر کتب معتبره لولاک لما خلقت الدنیا و لولاک لما خلقت الجنة و النار مرویست و منکر هم از تذکره
اگر نبودی یا محمد علیک السلام پیدا نکردمی دنیا و بهشت و دوزخ را ۱۲
الانبیاء تا غایه همین روایات آورده در ینصورت کذب راوی درینحدیث چگونه صورت بندد غایة ما فی الباب
اینکه لفظ افلاک روایت بالمعنی است و آن جائز است کما تقرر فی اصول الحدیث و دیگر الفاظ صریح
حدیث اند پس اینحدیث را موضوع گفتن مخالف اصول حدیث است فتدبر و انچه منکر از ابن طاهر فتنی
آورده که حدیث وضع ابهامین موضوع است بداند که حدیث وضع ابهامین علی العینین در کتب
نهادن سر انگشت بر چشم در اذان ۱۲
فقه حنفی مثل کنز العباد و کتاب السعادة و صلوة مسعودی و جامع الرموز شرح مختصر وقایه و
رد المحتار علی الدر المختار و فتاوی صوفیه وغیرها موجود است و هرگز متصور نمیشود که مصنفین اینکتب خصوص
علامه ابن عابدین که نزد منکر هم از عمده نقاد محدثین و فقهاء محققین است حدیث موضوع در تصنیفات خود

مطلب دوم آنکه لفظ افلاک در حدیث لولاک روایت بمعنی است موضوع گفتن مخالف اصول حدیث است

مطلب دوم آنکه بسیاری از فقهاء معتبر حدیث وضع ابهامین در کتب خود آورده و استحباب عمل برآن قائل شده اند

اورده‌اند و باستحباب عملی بران قائل شده‌اند و چند احادیث‌اند که بعضی محدثین اینها را داخل موضوعات

ساخته و محققین بتصحیح آن پرداخته‌اند چنانکه ابن جوزی حدیث صلوة تسبیح را در موضوعات شمرده

معتبرین و محدثین ابرار در تصانیف خود آورده بندب و سنیت عمل بران تصریح کرده‌اند فالحق ان

حکم بوضع حدیثی نزد ارباب این فن بظن است قطع و یقین بدان راه نیست کما بین فی اصول

الحاصل بر وضع همچنین احادیث فتوی دادن کار همین مفتی مخطی است و بر حسد محجوب بحجاب

اگر گوئی صاحب رد المحتار از جراحی نقل نموده است که ولم یصح فی المرفوع من کل هذا شیئ

شد که وضع ابهامین علی العینین در حدیث مرفوع بصحت رسیده گوئیم بنابر قول جراحی ثبوت

موقوفست و حدیث موقوف که در بیان احوال آخرت باشد در حکم مرفوعست و حدیث

فانه علیه السلام یکون قائده الی الجنة وارد است پس بی‌شبهه در حکم مرفوعست در ترجمه مشکوة

اصول حدیث مرفوعست پس آنچه منتهی بحضرت نبوت گردد آنرا مرفوع خوانند چنانچه گویند گفت

تقریر نمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم و آنچه منتهی بصحابه گردد موقوف خوانند چنانکه گفت یا

تقریر نمود ابن عباس و رفع گاهی صریح بود چنانکه گذشت و گاهی در حکم صریح چنانکه از صحابه قرار بعضی

و سخنی نقل کنند که ازرا باجتهاد و فکر و قیاس عقل نتوان گفت و کرد و جز بسماع و نقل بدان

نبود چنانکه از احوال آخرت و اخبار ماضیه و آتیه خبر دهند این نیز حکم رفع دارد اه قوله شخص

المذهب در عین نماز اگر وضع یمنی علی الیسری فوق السرة بکند چنانچه اصح روایات همین است

ابن همام در فتح و توشیح فرموده اه بدانند که در تمامه کتب فقهیه حنفیه از متون و شروح و فتاوی

است که مرد را در نماز هر دو دست زیر ناف باید نهاد و این مایه فساد آنچه در سوال وضع برای

اصح روایات ناقلا از ابن همام گفته محض دروغ بیفروغ است زیرا که محقق فقهاء حنفیه شیخ

در کبیری از امام ابن الهمام خلاف این آورده حیث قال فی الکبیری ویضعهما تحت السرة قال الشیخ

بنهد مرد هر دو دست زیر ناف

کون الوضع تحت السرة او الصدر لم یثبت فیه حدیث یوجب العمل فیحال علی المعهود من وضعها

حال قصد التعظیم والمعهود فی الشاهد منه تحت السرة اه و آنچه از عمل امام ابویوسف و امام

... بمذهب غیر قیاس بجواز عمل بمذهب غیر برای مقلدین کرده است قیاس مع الفارق

مجتهدین را میرسد که بحسب اجتهاد خود بهر وجه که قریب الصواب نماید عمل کنند و حنفیه را قطع نظر

بقول ائمه دیگر افتا بقول صاحبین هم درست نیست کما فی رد المحتار ناقلا عن ابن الهمام

علماء حنفیه بسیاری از مسائل بوقت ضرورت بمذهب شافعی و مالک تجویز کرده‌اند اه ایضا در ینجا

ضرورت نیست آری اگر کدام سینه از حسد و کینه بدر داده باشد در آن موقع در عین نماز محتاج

خواهد بود قوله در مسئله آب بر مذهب شافعی میرفتند اه کلام متعلق اینرا عنقریب می‌اید

قوله نعم لو کان هناک بدعة مثل النوحة والسماع وغیر ذلک من الاشیاء الممنوعة

مباح اما اه اگر مولوی صاحب گنگوهی مجتهد اند ماخذ و دلیل قول شان چیست و معتقد اجتهاد

شان کیست و اگر مقلد اند بی‌سند از معتبرات جرأت بفتوائی حرمت زیارت قبور اولیا

کرده‌اند حالانکه در کتب معتبره فقه بخلاف این تصریح رفته چنانچه صاحب رد المحتار ناقلا از

فتاوی ابن حجر بیان مندوبیت زیارت قبور اولیا با وجود منکرات مثل آنجا از آمیزش

رجال با نساء و غیرها پرداخته است حیث قال فیه قال ابن حجر فی فتاواه ولا تترک لما یحصل

عندها من منکرات و مفاسد کاختلاط الرجال بالنساء وغیر ذلک لان القربات لا تترک لمثل

ذلک بل علی الانسان فعلها وانکار البدع بل وازالتها ان امکن اه قلت و یؤیده ما من

عدم ترک اتباع الجنازة وان کان معها نساء ونائحات تامل اه قوله لان القطعیة لم یثبت الا

لمن بشر له من الصحابة رض واما غیرهم فلا سبیل الی کونه قطعی الجنة او النار اه میقول مولوی صاحب

گنگوهی استاد مجیب که بعضی از صحابه قطعی بهشتی و سواء ایشان دیگر قطعی الجنة نیست مخالف مذهب

تمامه اہلسنت وجماعت است چه نزد ایشان حضرات اہلبیت نبوی صلی الله علیه وسلم هم قطعی الجنت
وانیمسئله در عامه کتب عقائد موجود دیگر از تکمیل الایمان که در بیان عشرۀ مبشره جاعیانست نقل نمایم
محقق عبد الحق در تکمیل الایمان در بیان فضائل عشرۀ مبشره مینویسد وبهشتی بودن ایشان قطعی
ولیکن این قطعیت بشارت مخصوص بدیشان نیست بلکه غیر ایشان نیز مبشر اند مثل فاطمه وحسن
وخدیجه وعائشه وحمزه وعباس وصهیب وعمار بن یاسر الی قوله وحق آنست که بشارت خلفاء
اربعه وفاطمه وحسن وحسین وامثال ایشان مشهور است در اصل بحد تواتر معنوی وبشارت باقی
عشره نیز بحد شهرت رسیده الی قوله وعوام خلق پندارند که بشارت بدخول جنت وقطع بدان
مخصوص این عشره است واین گمان غلط محض وجهل صریح است اه ودر شرح فقه اکبر در
تفضیل صحابه کرام نوشته وقد ورد ان فاطمة سیدة نساء اهل الجنة والحسن والحسین سیدا
بتحقیق در حدیث صحیح آمده که فاطمه سردار عورات بهشت است حسن وحسین سرداران جوانان بهشت اند
اهل الجنة تا قول وی وروی ابو داود والترمذی وصححه انه صلی الله علیه وسلم قال لا یدخل النار
در حدیث صحیح ابو داود وترمذی آمده که آنحضرت فرمود داخل دوزخ نخواهد شد
احد ممن بایع تحت الشجرة اه ودرینجا منکر سر در گریبان فرو برد وخوب نگرد که از کلمه استناد حصا
کسی از آنکه بیعت زیر درخت کردند
او قطع نظر از خلاف با اہلسنت سرور عالم کاشف الغمة علیه السلام من الله والامة هم با راض اند
نباشند زیرا که در صحیح البخاری وغیره موجود است که فاطمة بضعة منی فمن اغضبها اغضبنی اه
سبحان الله علمای اینزمان اینچنین رسالجات محتویه بر خطیات فراوان تالیف میکنند ودر پی
اشتهار آن میشوند ودیگر عنبیت بران مواهیر خود میزنند وبدرک ماهیت هیچ نمیرسند ای
وعین الرضا عن کل عیب کلیلة ؛ معامله اینمردم برانیقرار داد است ؛ من
مولی بگویم تو مرا مولی بگو ؛ قوله ولا خفاء ان المشائخ والاولیاء الکرام کانوا اخافی تقف
پوشیده نیست که مشائخ واولیا بودند ترسناک از
من ذلک بوقت تبشیر الخوف اه مقربان جناب او تعالی بالضرور از وقت خاتمه بلکه در
ہمیان خائف وحیران اند ؎ نزدیکان را بیش بود حیرانی ؛ کایشان دانند سیاست سلطانی ؛

مگر اینقدر مد نظر دارند که در شریعت مقرر است که کسیکه برای آن مومنین شهادت خیر
دهند او از اصحاب جنت است در ینصورت حضرت امام الزاهدین رئیس العابدین فخر خاندان چشتیه
بهشتی عمده اولیاء باعز وفر شیخ المشائخ فرید الدین گنجشکر که ثنای جمیل ومحامد جزیل حضرت
ایشان زبانزد هر خاص وعام است بلکه در قلوب ابرار مختوم ودر کتب حنفیه مرقوم است که بهشتی
اند در شرح فقه اکبر نقل از سلف مذکور است والثالث ان یشهد ایضا لمن شهد له المؤمنون کما فی الصحیحین
انه علیه السلام مر بجنازة فاثنوا علیها بخیر فقال النبی صلی الله علیه وسلم وجبت ومر باخری فاثنی
علیها بشر فقال علیه السلام وجبت فقال عمر یا رسول الله ما وجبت فقال رسول الله صلی الله علیه
وسلم هذا اثنیتم علیه خیرا وجبت له الجنة وهذا اثنیتم علیه شرا وجبت له النار انتم شهداء الله فی
الارض وهذا اظهر تی غالبی اه بالجمله برای فهمانیدن عوام برفق تمام همین کلام کافی
برام است که اعتقاد قطعیت جنت بگذر دروازه روضه شریفه وشمول در بدعات قبیحه
ناجائز است وزیارت قبور اولیا وصلحا جائز وسعادت دوجهانیه را حائز ونظولات کذائیه
پرداختن ودر پرده نزد تحقیر اولیا باختن خود را معتوب ساختن است منصف ازین تحریر درهم
برهم نخواهد بود ودر صورت دیگر ما را بحد انکار است واز مدح وذم این وآن هیچ سروکار نیست
رنجیده شود یا خوش کسی من گفتگوی میکنم ؛ تتمه فقیر حقیر یکبار بزیارت مزار پرانوار حضرت شیخ
قدس سره در پاکپتن مستسعد شدم در عین هجوم زائرین وعابرین که بیشمار بودند علامه نحریر فاضل
خوش تقریر صفا روش مولوی داد بخش غفر له رب العرش مرا با خود بر مقام بلند بردند و
گفتند که کرامت حضرت ایشان ببینید دیدم که مردم بسیار بر سر های کسان صف بسته هزار در هزار
دوان دوان میروند وهر دو دست خود را اندرون استانه آسمانه چسپانیده پا ها خود از
یعنی نزدیک دروازه رسیده ۱۲ — یعنی بالا ۱۲
پیش مردم زیرین فرو هشته داخل روضه شریفه میشوند وآنمردم صفوف پائین چنان

از دحام که چگویم از خمیدن کسی نه یارائی جنبیدن و نه توانائی دست ازین سو بدانسو کشیدن
و دروازه در طول از قامت فرد میانه قدر کمست از ینواقعه یقین شد که در انحالت سر بطوالت میکشد و ا
علم بمعائنه اینحال گفتم که سابق میشنیدم و اکنون بچشم دیدم که کرامات الاولیاء حق ع از کرامت خاک گلشن میشود
دیدهٔ بی نور روشن میشود قوله سوال بنای قبور زائد از یک بالشت الخ جواب بنای قبور از سنگ و خشت ناجائز
باتفاق فقهاء و محدثین اهـ اولا سوال آنست که سنام قبر یک بالشت میباید یا زیاده بران و جواب آنست
بنای قبور ناجائز سوال دیگر جواب دیگر همین است آری آنچه در عبارت سوال منع از حدیث جابر اورده
والحدیث چنانچه در صحیح مسلم وغیره واقعست دران عدم جواز بنای قبور مبین است و نیز آنکه در سوال جواز
از تنویر الابصار و شرح سفر ذکر کرده آنهم جواز بنای قبور است در مصورت در سوال بنای قبور زائد
زائد از یک بالشت گفتن سراسر غلط است افسوس اینقدر نفهمیده اند که بنای قبور امر دیگر است
و بنای قبور چیز دیگر القصه بالیقین فهم کلام نصیب اعداء و هابیین است و ثانیا دعوای منکر که
بنای قبور مطلقا یعنی بهر نیت که باشد باتفاق ناجائز است محض باطل و دروغست و از بنیست که
سند بر انیدعا هیچ نیاورده و ناقل این اتفاق ذکر نکرده و حق اینست که در مسله بنای قبور از کتب فقه
چنان بظهور میرسد که اکثر بمنع آن مائل اند و بعضی از سلف و خلف نظر بمصالح بجواز آن
قائلند و روایت جواز در بسیاری از کتب فقه و حدیث یافته میشود بنقل از بعضی پرداخته میاید
فی الدر المختار و لا یرفع علیه بناء و قیل لا بأس به اهـ و فی رد المحتار و فی الاحکام عن جامع
الفتاوی و قیل لا یکره البناء اذا کان المیت من المشائخ و العلماء و السادات اهـ قلت لکن
هذا فی غیر مقابر المسبلة کما لا یخفی اهـ و در مرقات زیر حدیث مسلم که دران منع بنای قبور مذکور است
مسطور است و قد اباح السلف البناء علی قبر المشائخ و العلماء المشهورین لیزورهم الناس و
یستریحوا بالجلوس فیه اهـ و در زاد اللبیب ناقلا از مطالب المؤمنین و شرح مصابیح و مفاتیح المسائل

و شرح سفر و غرائب جواز بنای قبور مشائخ و علماء مشهورین نوشته اصل عبارتش بجهة تجنب
از طول منقول نشد قوله و قبه استاده کردن زوجه حسن بن علی بن حسین بن علی رضی الله عنهم حجت را
نشاید چه این روایت شاذ است مخالف ثقات اهـ زهی قدرت خدا مکابر النجدیه در بعضی جا
برائی اثبات مطلب مردود خود روایات اهل بیت را بسر و چشم قبول نمایند و گاهی روایات صحیحه اهلبیت
را شاذ و مخالف ثقات گفته پس پشت می اندازند باری بگوید که این روایت را کدامی از ثقات شاذ و نا
قابل احتجاج گفته است سند از انها ضرور و قول بی سند سراپا زور است بلکه اینک علامه قاری از امام
تورپشتی جواز خیمه بر قبر نقل مینماید کما فی المرقات قلت فیستفاد منه اذا کانت الخیمة لفائدة مثل ان
یقعد القراء تحتها فلا تکون منهیة اهـ قوله در اصول مقرر است که قول و فعل صحابه که مخالف قول و
فعل جمهور باشد معه انکار از بعضی ازیشان بر کسی حجت نمیشود اهـ انکار حضرت ام المؤمنین از سماع
موتی که بموجب تصریح تفاسیر و احادیث مخالف قول جمهور صحابه است کما فی تفصیله و با آنکه رجوع
المعصومه هم ثابت شده و هابیه خرابیه از انکار الوحی من السماء میدانند آیا در انجا این مسله اصول
نامعقول می نماید زهی اتباع هوا و در مسله بنای قبور خلاف جمهور چگونه متصور گردد حالانکه از
سلف ثابت شده که باباحت آن فتوی داده اند فتدبر قوله حنفی المذهب را عند الضرورت
در یک مسله از مذهب شافعی عمل کردن درست است الخ اهـ اولا بدانند که حنفیه علیه را عمل بر حدیث
قلتین که گفتگو در آنست هرگز جائز نیست چه امام طحاوی که از طبقه ثالثه مجتهدین فی المسائل گفته
که عمل بر حدیث قلتین نمیتوان کرد چنانچه در ترجمه مشکوة تفصیل اینمعنی مع بیان حال اینحدیث است
حیث قال تحت حدیث القلتین در صحت اینحدیث میان محدثان اختلاف است و این حدیث صحیح نیست
نزد علی بن مدینی که امام ائمه حدیث است و از شیوخ بخاریست و از اقران امام احمد بن حنبل است گفته که این حدیث
ثابت نشده از رسول خدا علیه السلام و گفته اند که این مخالف اجماع صحابه است که زنگی در چاه زمزم

افتاده بود پس ابن عباس و ابن زبیر امر کردند بکشیدن تمامه آب و این بحضور صحابه بود هیچکس انکار بران نکرد
و طحاوی که از ائمه مذهب حنفی است گفته که حدیث قلتین اگرچه صحیح باشد ولیکن عمل بدان نکردیم از جهة آنکه قله مشترک است
میان چند معنی قربه و سر کوه وغیره و بیقین معلوم نمیشود که مراد بدان چیست اه در صورتیکه مجتهد حنفیه فرموده که عمل
بحدیث قلتین نباید نمود و قول مجیب بجواز عمل بران بقیاس مسئله زوجه مفقود باطل است و مردود تا بدانی آگاه باشند
که عمل بر مذهب غیر بوقت ضرورت در همان مسائل جائز است که در کتب فقه حنفی فتوی بران نقل نموده اند
و این جواز هم نزد بعضی است چنانچه در عبارت رد المحتار که منقول در مسائله
زیرا که باتفاق ائمه ثابت شده است که قاضی مقلد اگر بخلاف مذهب خود حکم نماید مطلقا نافذ نباشد و به یفتی
کما فی تنویر الابصار و شرحه الدر المختار و الوقایة و الملتقی وغیرها و نیز در در مختار است و فی شرح الوهبانية
در شرح وهبانیه شرنبلالی
للشرنبلالی قضی من لیس بمجتهد کحنفیة زماننا بخلاف مذهبه عامدا لا ینفذ اتفاقا وکذا ناسیا عندهما اه و نیز
گفته حکم کرد کسیکه نیست مجتهد مانند حنفیه زمان ما بخلاف مذهب خود دانسته جاری نمیشود حکم وی باتفاق و نزدیک هما
در مختار نا قلا از فقهاء نامدار است المقلد متی خالف معتمد مذهبه لا ینفذ حکمه و ینقض هو المختار للفتوی
مقلد چون مخالف شود فتوی مذهب خود را جاری نشود حکم او و همین است مختار
بسطه المصنف فی فتاواه وغیره اه و مثل این در مقدمه در مختار است و صاحب رد المحتار از محیط وغیره همچنین
بر او فتوی چنانچه مصنف در فتاوای خود وغیره نوشته اند
و گفته که جزم کرده بعدم نفاذ خلاف مذهب خود امام ابن همام در فتح القدیر و شاگرد او علامه قاسم و بعده از
بحر عکس این آورده باز از نهر می آرد که واجب است التعویل بر مذهب بر آنچه در فتح القدیر است اه ترجمه محصله
و قهستانی در شرح مختصر گفته قال ابوبکر الرازی لو قضی بخلاف مذهبه مع العلم لم یجز فی قولهم جمیعا
اه و همین مسئله در دیگر کتب مبسوطه فقه مثل فتاوی عالمگیری وغیره هم مذکور است قوله قال فی القهستانی لو افتی
به فی موضع الضرورة لا باس به علی ما اظن الخ اه بدانند که مجیب تتمه عبارت رد المحتار که مخالف مطلب ردیه
اش بود نقل ننموده و آن اینست و اعترضه فی النهر وغیره بانه لا داعی الی الافتاء بمذهب الغیر لامکان الرفع
الی مالکی یحکم بمذهبه و علی ذلک مشی ابن وهبان فی منظومته هناک لکن قدمنا ان الکلام عند تحقق
الضرورة حیث لم یوجد مالکی اه و فتوی بمذهب مالک رح در صورت ناموجودگی مفتی مالکی منحصر در مسئله
زوجه مفقود است و دیگر مسائل را برین قیاس کردن مردود است فتدبر تنبیه آنچه در کتب فقه از ائمه

تنبیه در تحقیق آنچه از ائمه اربعه عمل بحدیث صحیح خلاف مذهب خود مرویست

اربعه مرویست که چون حدیث صحیح خلاف مذهب وی باشد عمل بران نمائید پوشیده نماند که امر عمل بحدیث
صحیح خلاف مذهب برای مجتهدان و حاضران زمانشان بود چنانچه صیغه مخاطب شاهد عدل است و این امر بعوام
بلکه علمای این زمان لفظا و معنی مشتمل نیست و نیز الیوم که مجتهدین و علمای معتبرین مسائل فقه را باسناد
آیات و احادیث صحیحه مدلل فرموده و کتب این علم را مبوب و مفصل و مهذب نموده رفته اند در یافتن
حدیث صحیح مرفوع سالم از معارضه و نسخ بر خلاف مذهب حنفی بسیار دشوار است یا رب اگر حدیثی موصوف
بدین صفات مخالف مذهب پیدا گردد کسی را که بمرتبه اجتهاد فائز باشد و قابل نظر در نصوص و عارف دیگر
احکام بود جائز است که عمل بر حدیث نماید کما فی رد المحتار وغیره مگر ابناء جنس که بصحاح سته مطبوعه
محدث گشتند و اغلب که رسانیدن سند صحیح باصحاب صحاح هم نتوانند چگونه قابل عمل بحدیث شدند که بکج
فهمی خود رفع یدین وغیره شروع کردند و بتحقیق رسیده که حضرت شاه عبدالعزیز صاحب که استاد
اکابران این فرقه اند در علم حدیث وغیره گاهی رفع یدین و جهر بآمین و بسمله نکردند و شیخ محقق محدث
دهلوی در صراط مستقیم نوشته که عمل بر حدیث صحیح مخالف مذهب طریقه متقدمین بود یعنی چرا که بدرجه
اجتهاد فائز بودند بعد از آن میفرماید اما درین روزگار پس اینکار ضرورت نه بند دچه مجتهدین دین
ای شیخ در صراط مستقیم
احادیث و آثار را تتبع نموده و ناسخ را از منسوخ صحیح را از سقیم جدا ساخته و تحقیق و تاویل نموده
و توفیق و تطبیق میان آنها داده مذهبی مقرر فرموده اند عوام مسلمانان را بلکه علماء ایشان را
جز متابعت مجتهدان کردن و در پی ایشان رفتن سبیلی نبود و چاره نی اه و در در مختار و رد المحتار
نوشته و اما نحن فعلینا اتباع ما رجحوه و ما صححوه فانه لا یسعنا مخالفتهم اه درینصورت چسان مسلم شود
و ما مردم لازم است بر ما اتباع آنچه ترجیح داده اند و تصحیح نموده اند آنرا مجتهدین
که عوام و بعضی مدد راه ملای نیم گام قابل آن اند که اتباع مجتهدین بگذارند و عمل بحدیث نمایند
هدانا الله و ایاهم تتمه درینجا حکم نقل از مذهب حنفی بمذهب دیگر از کتب فقه معتبره مرقوم میشود
اگر بادی حقیقی خواست تا ابناء زمان را که از آبا و اجداد حنفی بودند حالا مذهب شافعی یا انتقال

تتمه در بیان حکم نقل از مذهب بمذهب

هدایت نماید و عبرت افزاید در اشباه و فتاوی عالمگیری و بزازیه و سراجیه و جواهر اخلاطی و در مختار
وغیرها نوشته حنفی ارتحل الی مذهب الشافعی یعزر اه و در اشباه و فتاوی بزازیه علت تعزیر این نوشته
لا انتقال الی المذهب لا دون اه و نیز ظاهر است که امام اعظم از تمامه مجتهدین افضل و اولی است
چراکه از تابعین است و فضائل تابعین از قران و حدیث سامعه افروز مؤمنین است و مناقب امام
(تحقیق این مرام مع جواب بعض اوهام در رساله عمدة البیان [illegible])
اکثر از احصا اند مگر مناسب این مقام یکدو روایت علمای اعلام مسطور میشوند مولانا قاری در شرح فقه اکبر
والحاصل ان التابعین افضل الامة بعد الصحابة لقوله علیه السلام خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم
فنعتقد ان الامام الاعظم والهمام الاقدم اباحنیفة رضی الله عنه افضل الائمة المجتهدین و اکمل
(پس اعتقاد میکنیم که امام اعظم [illegible] بزرگ [illegible])
الفقهاء فی علوم الدین ثم الامام مالک فانه من اتباع التابعین ثم الامام الشافعی لکونه تلمیذ الامام مالک
بل تلمیذ الامام محمد ثم الامام احمد بن حنبل فانه کالتلمیذ للشافعی اه و حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی
قدس سره الاحد در مکتوبات جلد ثانی میفرمایند مثل روح الله مثل امام اعظم است که ببرکت ورع و تقوی و
متابعت سنت درجه علیا در اجتهاد و استنباط یافته است که دیگران در فهم او عاجز اند و مجتهدات
او را بواسطه دقت معانی مخالف کتاب و سنت میدانند و او را و اصحاب او را اصحاب الرای میپندارند کل ذلک لعدم الوصول
الی حقیقة علمه و درایته و عدم الاطلاع علی فهمه و فراسته مگر امام شافعی شمه از فقاهت او علیه
الرضوان دریافته که گفت الفقهاء کلهم عیال ابی حنیفة فی الفقه وای بر قصور نظر جمعی دیگر که
و احکام شرعیه را در ان منحصر ساخته ماورای معلوم خود را نفی مینمایند همان کرمیکه در سنگی
نهفته است زمین و آسمان او همانست وای هزار وای از تعصبهای ایشان و از نظرهای فاسد ایشان بانی
فقه ابوحنیفه است و سه حصه فقه او را مسلم داشته اند و در ربع باقی همه شریک اند و در فقه صاحب خانه
اوست و دیگران همه عیال وی اند اه ملخصا میگوید فقیر راقم که با قصاری از خواندن چند
هیچگونه معرفت نیفزاید و بهره از کنه حقیقت بدست نمی آید چه که نکته دان نشود [illegible]

تعصب و حسد مردم بحضرت امام اعظم دلیل بکمال فضل و جمال علم اوست چراکه در نفس الامر هرکه
فاضلتر محسودتر ولنعم ما قیل ع هم یحسدونی و شر الناس کلهم * من عاش فی الدنیا یوما غیر محسود *
قاصری گر کند این طائفه را طعن قصور * حاش لله که برارم بزبان این گله را * همه شیران جهان بسته این سلسله
اند * روبه از حیله چسان بگسلد این سلسله را * بالجمله ما بر مسلک مستقیم نوشته در هر راه قرار داد علما
(منع انتقال از مذهب)
و مصلحت دید ایشان در آخر زمان تعیین و تحقیق مذهب است و ضبط و ربط کار دین و دنیا هم در همین صورت بود
از اول مخیر است هر کدام را که اختیار کند صورت دارد و لیکن بعد از اختیار یکی بجانب دیگری رفتن بی
توهم سوء ظن و تفرق و تشتت در اعمال و احوال نخواهد بود قرار داد متاخرین علما بر این نیت و هو
المختار و فیه الخیر اه و حضرت مجدد الف ثانی در رساله مبدأ و معاد نقلا از مذهب گو در یک مسئله باشد الحاد
گفته اند و هذه عبارتها فقیر مدتی آرزو داشت که وجهی پیدا شود و جهی در مذهب حنفی تا در خلف امام
قراءت فاتحه نموده آید هرگاه قراءت در نماز فرض باشد از قراءت حقیقی عدول نموده بقراءت
(تحقیق این مسئله در رساله عمدة البیان مبین است)
حکمی قرار دادن معقول نمیشد با آنکه در حدیث آمده لا صلوة الا بفاتحة الکتاب اما بواسطه رعایت
مذهب بی اختیار ترک قراءت مینمود و این ترک را از قبیل ریاضت و مجاهده میشمرد آخر حضرت حق سبحانه ببرکت
رعایت مذهب که نقل از مذهب الحاد است حقیقت مذهب حنفی را در ترک قراءت ماموم ظاهر ساخت و
قراءت حکمی از قراءت حقیقی در نظر بصیرت زیبا نمود الی قوله از علو شان بزرگترین این بزرگواران امام
اجل و پیشوای اکمل ابو حنیفه رضی الله عنه چه نویسد که اعلم و اورع و اتقی مجتهدین است امام شافعی و مالک
و چه احمد حنبل امام شافعی میفرماید الفقهاء کلهم عیال ابی حنیفة فی الفقه منقول است که امام شافعی چون بزیارت
قبر امام میرفت ترک اجتهاد خود مینمود و برای خود عمل نمیکرد و میگفت شرم می آید در حضور این امام
که عمل برای خود کنم که مخالف رای ایشان باشد و ترک قراءت خلف امام مینمود و قنوت در فجر نمیخواند
آری بزرگی شان ابوحنیفه را شافعی داند رضی الله عنهما اه مکتوبات صاحب رد المحتار از فتاوی تاتارخانیه

مطلب امام شافعی نزد قبر امام اعظم ترک اجتهاد خود میکرد

اورده که شخصی حنفی در زمان حضرت شیخ ابوبکر جوزانی الشخصی از اہل حدیث استدعای نکاح دخترش
نمود محدث گفت اگر مذہب ابوحنیفه ترک نمائی دختر بتو دہم آن حنفی از مذہب انتقال کرده قراءت در پس
امام ورفع یدین آغاز نمود وبدختر محدث نکاح کرد درین معامله از شیخ ابوبکر پرسیده شد شیخ متحیر گشت و گفت
نکاح جائز است مگر میترسیم که وقت نزع ایمان او برود چراکه مذہب حقه خود را برائی مردار بدبو
ترک نمود اھ وانچه بعد ازین نوشته که ولو ان رجلا برء من مذہبه باجتہاد وضح له کان محمودا ماجورا
اھ یعنی اگر شخصی مجتہد باجتہاد خود انتقال از مذہب نماید ماجور است چراکه مجتہد را در ترک مذہب
مضائقه نیست واز ینعبارت ہمچنین نباید فہمید که علمای اینزمان وعوام را جائز است که رفع
یدین وقراءت خلف امام وغیره بعمل آرند زیراکه اولا اجتہاد کجاست وثانیا خود صاحب
ردالمحتار که عالم متبحر ودر حدیث وفقه متفرد است مذہب حنفی دارد ودر رفع یدین وقراءت
خلف امام را مکروه ومفسد نماز نوشته است کما فی ردالمحتار قوله اگر جائی حدیث ثابت شد
برکسی مذہب احتیاطی عمل کند اھ سنگ بہادر خواست که برتبه مجتہدین فائز شود مگر خدا نخواست
که معامله بدینگونه گردد چراکه از زبانش چنان کلمه برآورد که از ان عدم امتیاز ذوی العقول
وغیر ذوی العقول متحقق شد اعنی برلفظ مذہب که غیر ذوی العقول است لفظ کسی که موضوع بجہت
ذوی العقول است اطلاق نمود انیه الله اینمردم که در زمین وآسمان امتیاز نمی نمایند دیناعلی
فاحشه میلایند چگونه دعوی عمل بحدیث را میشایند که بالقطع شان مجتہدین است او غیر
امتیازی این زعمی مجتہدان اجہل الجاہلین است قوله اگر عمل برحدیث کند بیشک سعادت عظمی است
لیکن بدو شرط اھ بدانند که عمل برفقه نیز فوز بسعادت دو جہان است چراکه استمداد از قرآن
وحدیث واجماع وقیاس مجتہد است ونظر درکتب فقه سماع از ثقه برقیام شب افضلست و
خواندن فقه از خواندن بقیه قران افضلست کما فی الدر وغیره ودر حدیث متفق علیه آمده

نزوع رد سوال الجواب بار دہم در باب عمل بحدیث

من یرد الله به خیرا یفقہه فی الدین ودر ترجمه مشکوة زیر اینحدیث نوشته کسیکه میخواہد خدا تعالی
بوی نیکی را فقیه میگرداند او را در دین میکشاید دیده بصیرت او را تا درک میکند معانی کتاب وسنته را
وفقه در اصل بمعنی علم وفطنت است ودر عرف شرع غالب آمده بر علم باحکام عملیه اھ ودر ردالمحتار
نوشته که علما اجماع کرده اند برانکه بظاہر حدیث عمل نباید نمود یعنی چراکه تتبع احادیث وآثار
وفرق در ناسخ ومنسوخ وضبط احوال رواۃ وتحقیق وتاویل وتطبیق وتوفیق میان آنها ومبادی
ودیگر احکام متعلقه بدانها خاصه مجتہد انست کما فی الصراط المستقیم وکتب الاصول ونیز باجماع
امت تقلید یکی از ائمه اربعه لازم است چنانچه در بسیاری از کتب حنفیه تصریح بدان رفته بنابر
اختصار نقل عبارت اشباه ونظائر اکتفا میرود قال صاحب الاشباه ناقلا عن ابن الہمام ان
الاجماع انعقد علی عدم العمل بمذہب مخالف للاربعة لانضباط مذاہبہم وانتشارہا وکثرة اتباعہم
ودر صراط مستقیم است این چہار تن از امامان دین ومقتدایان ملت اند که ضبط احادیث و
اقوال صحابه وسلف وتطبیق وتوفیق میان آنها نموده وتفسیر وتاویل وبیان ناسخ ومنسوخ کرده
وغایت بذل مجہود درین باب فرموده استنباط احکام از نصوص کتاب وسنته نموده اند غیر مجتہد را آخر
تابع ایشان بودن چاره وسبیلی نیست ومشائخ وبزرگان ایشان ہم برین مذہب بوده اند یاربا مگر آنها
که از ایشان بپایه اجتہاد رسیده موافق یا مخالف ایشان برای خود اجتہادات نموده باشند اھ وانقضا
فیه وبالجمله مذہب حق وطریق وصول بمنزل مقصود وابواب آمد خانه دین این چہار است اھ پس
ظاہر است که با احادیث متعلق بقبول مجتہدین بے تعیین مذہبی بدان سر حد خواہد رسانید که وقتی
بحرمت امری قائل شوند وحینی بحلت ہمان محرم مائل وملام بآیت یحلونه عاما ویحرمونه عاما
خواہند شد وتذبذبی وترددی که لاالی ہولاء ولا الی ہولاء است مستغنی از بیانست ونیز در بسیار
از اعمال تلفیق صورت نما شود حالانکه باجماع علما تلفیق باطلست کما فی الدر وغیره ان الحکم الملفق

باطل بالاجماع ۱۰ و چون در عمل بحدیث اتباع مجتهدین ضروریست چنانچه مجیب شرط کرده پس
در تقلید ایشان در مسائل فقهیه که همین مجتهدین از آیات و احادیث اخراج کرده اند چه قباحتست
بالجمله نظام اسلام در اتباع همین مجتهدین کرام است و تقلید واحد خصوص امام اعظم رضی الله عنه
وعنهم فوز بمبهامرام است و خلاف این خیالهای خام است ۵ دادیم ترا ز گنج مقصود نشان
توفیق بیابی و بمنزل برسی :: اما جواب دوازدهم که ملحق آن رساله است مجیب دران بتطویل لا
(در اصل رساله یازده سوال بود بعد از مدتی سوالی در جواب)
طائل و تحصیل حاصل پرداخته در بیان مسائل دینیه به تبیان عقاید وهابیه در ساخته در جواب
آن استفتاء یکه بمواهیر علمای قصور و نواح آن پیدا شده کافی و وافی است والله اعلم بالصواب
هو الموفق والیه المآب قطعه از مولف سپاس و شکر خدای کریم بیهمتا که مطلع است کتاب قدیم و زیب قلم

لسان عجز گذارش کجا تواند کرد — نمی ز صد دریا حرفی از هزار رقم
که کرد عقد تسطیر این رساله حل — چنانکه خاطر من خواست گردنش رقم
برای خفض وهابیه حجتی منصوب — بجهت رفع اباطیل شانست بس محکم
مسائل است چو عقد الدرر در انتظام — همه بموقع شائسته منسلک پیهم
بفضل خویش گرامی کنش خداوندا — که هدیه الیست بدرگاه شاه فخر امم
بحق که بهر حق است این دماغ سوختنم — نه رغبتست بمدح کس و نه نفرت ذم
رجا و اجر ندارم درین عمل ز کسے — مگر بدیده انصاف بیند اهل علم
ز طعن حضرت نجدیه هم نیندیشم — که تا قلم من و در نقل نیست هیچ ندم
درین میان همه منقول معتبر دارم — ثبوت نقل و هم گر کسے شود درهم
چو خواهی از سن انجام و سال ختم خبر — هزار و دو صد و هشتاد و سه بخوان در دم ۱۲۸۳

قطعه تاریخیه از مولف — ز ترتیب این تحفه شد از دل و جان قرآئینه مسرور و قرینه آسف

در سال ختمش بتاریخ هجری :: چراغ وهابیه گل گفت هاتف :: ۱۲۸۳ التماس مؤلف بحضرت مجیب و
اشیاع و اتباع وی آنست که این تحفه را که سندات او از کتب علمای معتبره جانبین است و علت
غایی تالیف او خیر خواهی فریقین است بانصاف احسن اوصاف ملاحظه فرمایند و نقول را با اصول
مطابق نمایند بتوفیقه تعالی اگر قبول افتد فالحمد لله سبحانه و هو المامول منه تعالی شانه و در صورت
دیگر از جا نروند و بعلمای مستند خود درهم نشوند و سندات که در تائید خود از انها میگیرند شکریه
آن بدینوجه ادا ننمایند که در مخالفت رای خود قول شان را مخالف آیت و حدیث قرار دهند
و ساقط الاعتبار و ناشی از هوا همه نام نهند آخر نزد خدا جل و علی رفتن است از سوال و جواب
آن جناب باید اندیشید و بادنی خلاف قول خود تیغ مجادله و مکابره نباید کشید و بایقین مرکوز خاطر
عاطر باید گردانید که پیشینیان از پسینیان به بسا وجوه شرف سابقیت دارند ما مردم اگر بغور و انصاف
ملاحظه تورع و علم و عمل اسلاف نمائیم و سر در گریبان خود ها فرو برده علم و عمل خویشتن را بدان مقابل فرمائیم
خود بخود زبان زد خواهد شد که والسابقون السابقون پس مصلحت همین فرمود که بدین دعا
خاتمه بالخیر باید نمود ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذین سبقونا بالایمان ولا تجعل فی قلوبنا
غلا للذین امنوا ربنا انک رؤف رحیم و اخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمین و صلی الله
تعالی علی خیر خلقه و حبیبه سیدنا و مولانا و شفیعنا محمد و عترته اجمعین آمین آمین آمین

تمت بالخیر والظفر

قطعه تاریخ طبع
قوم زجان و دل بتارخ طبع [illegible] تاریخ دلکش
کاین تحفه گشته منطبع از عون ایزدی
تاریخ طبعش در دو نیم القاسه [illegible]
از قطع راس امتراء [illegible] این هدیه فخر الرسل ۱۲۸۵
[illegible]

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۱	۱۰	اوان	واوان	۷۰	۱۵	انمیکر	اینمنکر
۱۲	۱۹	ورد	دررد	۸۲	۱	بھراست	بھراحت
۱۳	۱	فرجا	فرجاد	۸۴	۱۸	فاضع	فاقنع
۲۴	۸	طیرانے	طبرانی	۹۱	۲	دشرح	درشرح
۲۸	۱۹	نوشتنہ	نوشتہ	۹۴	۱	وبیتو	وبتو
۲۹	۱۹	نک ہ	یک بہ	۹۵	۱۰	سنت مجتہدانی	سنت وقیاس مجتہدانے
۳۰	۷	اما	آثا	۱۰۱	۱۱	وام	حرام
״	۱۶	وروائت	ورُوات	۱۰۲	۱۹	شمائر	شعائر
۳۱	۱۵	حیرۃ	خیرۃ	۱۰۶	۳	الآبۃ	الآیۃ
۳۴	۱۹	بسار	بسیار	״	۱۸	الفاری	القاری
۴۰	۱۸	ببین	ببین	۱۰۷	۸	حصول وادراک	حصول علم وادراک
۴۹	۱	حدث وفتنہ	حدوث فتنہ	۱۰۸	۱۲	بصاحب الحاہ	بصاحب الجاہ
״	۲	دعیر	وغیر	۱۱۸	۱۰	ختشت	خشت
۵۰	۱۹	برزخ	برزخ جائے	۱۲۰	۸	ہبرمتدین	ہرمتدین
۵۸	۳	جیدازعائشہ اورزدہ	حسن از عائشہ مثل حدیث عمر اورزدہ	۱۲۹	۱	سلم	مسلم
۶۱	۱	ہل السنتہ	اہل السنۃ	۱۳۳	۱۴	سگنم	میکنم
۶۵	۷	منتیان	منتسبان	״	۱۵	پاکتن	پاکستن
۶۹	۱۲	حورد	خورد	۱۳۶	۴	مباید نمود	نباید نمود

تقریظ گراں بہا

۱۳۰۹

از محمد ابراہیم صاحب قسیم حنفی مقام بنگلور

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العلمین والعاقبۃ للمتقین والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین

اما بعد شائقین کو بشارت ہو کہ ازبسکہ یہ رسالہ بے بہا مسمّی بہ فضائل امام ابوحنیفہ تالیف جناب مولانا بالتد مفتی محمد سعد اللہ سلمہ اللہ تعالی مطبع نامی بدرس فرخندہ اساس میں بسعی عقیدت جناب شیخ احمد قلندر صاحب دامت فیوضہم کے مزین بہ طبع ہو کر پسند خاطر خاص وعام ہوا سے ذرا رنگ اثر دیکھو کہ ہر جا پہنچا ہی خوشبو ہے جو وہ رشک چمن غنچہ کا کوئی گل کتر تا ہی اسکی اشاعت کا فائدہ سب مسلمانوں پر مبرہن ہے اور اسکی قدر وقیمت اہل ایمان والو پر روشن ہے سرمۂ مفت نظر ہوں مری قیمت یہ ہے کہ رہے چشم خریدار پہ احسان میرا کیوں نہ ہو کہ آج تک کوئی کتاب بہت اہتمام سے اس رنگ ڈھنگ کی اردو میں جامع مضامین میں سند کتب معتبرہ شافعی حنبلی اور تحریر عالیجناب نواب سید محمد صدیق حسن خان صاحب در فضائل ہما کی درج ہو نہیں بھی کہ ہیں شائقین انصاف آئین اور ماہرین اس مقالہ کی داد دینگے بلا ریب شنیدہ کے بود مانند دیدہ قطعہ تاریخ رسالہ از قسیم سلمہ

مطلع طبع پر یہ نسخہ خوب
چھپ کے نکلا تو ہر سال چمکا
کہا ہاتف نے سال طبع قسیم
جب ہوا وصف امام اعظم کا

قطعہ تاریخ از ابو الخیر محمد عبد الحق صاحب

بتوصیف امام اعظم ما
کلامی چند حق آگاہ فرمود
چو شد مطبوع تاریخش ابوالخیر
کہ دفع فتنۂ بدخواہ فرمود
۱۳۰۸

منقبت مجتہد ربانی | فضائل ابوحنیفہ حق پسند | مناقب نعمان ثابت